

T.C.
HİTİT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ
ANABİLİM DALI
SİYASET VE SOSYAL BİLİMLER BİLİM DALI
CUMHURİYETÇİ ÖZGÜRLÜK KAVRAYIŞI:
PHİLİP PETTİT'İN POLİTİK İDEALİ

Yüksek Lisans Tezi

Sinem GÜZEY

Çorum- 2020

**CUMHURİYETÇİ ÖZGÜRLÜK KAVRAYIŞI: PHİLİP
PETTİT'İN POLİTİK İDEALİ**

Sinem GÜZEY

**Sosyal Bilimler Enstitüsü
Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı
Siyaset ve Sosyal Bilimler Bilim Dalı**

Yüksek Lisans Tezi

**TEZ DANIŞMANI
Prof. Dr. Fatih DUMAN**

Çorum-2020

KABUL VE ONAY

Sinem Güzey tarafından hazırlanan *Cumhuriyetçi Özgürlük Kavrayışı: Philip Pettit'in Politik İdeali* başlıklı bu çalışma, 12/11/2020 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği ile başarılı bulunarak yüksek lisans yeterlilik tezi olarak kabul edilmiştir.

İmza

(Prof. Dr.Hakan REYHAN) (Başkan)

İmza

(Prof. Dr. Fatih DUMAN) (Danışman)

İmza

(Prof. Dr. Ahmet MUTLU)

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylıyorum.

İmza

Prof. Dr. Muhammed Asif YOLDAŞ

Müdür V.

T.C.
HİTİT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada bana ait olmayan her türlü ifade ve bilginin kaynağına eksiksiz atıf yaptığımı beyan ederim. (12/11/2020)

İmzası

.....

Sinem GÜZEY

ÖZET

GÜZEY, Sinem. *Cumhuriyetçi Özgürlük Kavrayışı: Philip Pettit'in Politik İdeali*, (Yüksek Lisans Tezi), Çorum, 2020.

Özgürlük kavramı şüphesiz tarih boyunca siyaset felsefesinin temel değerlerinden biri olmuştur. Ancak siyasal düşünceler içerisinde özgürlüğün birey için mi yoksa toplum için mi öncelikli olacağına dair tartışmalar yıllar boyunca süregelmiştir. Bu tartışmalarda özellikle kendini bireyin özgürlüğünü sağlamada tek yol olarak gören liberal düşünceye karşı cumhuriyetçi düşünce geleneği karşımıza çıkmaktadır. Cumhuriyetçilik, antik çağlardan beri çeşitli tarihsel süreçleri yaşayan ve bugün etkisini sürdüren bir düşünce geleneğidir. Cumhuriyetçi düşünce geleneğinde önemli olan ve çalışmamız gereği üzerinde yoğunlaştığımız kavramlardan biri özgürlüktür. Özgürlük kavramı cumhuriyetçi gelenek içerisinde dönemin sosyal ve siyasal şartlarına bağlı olarak şekillenmiştir.

Bu çalışmada özgürlük kavramı, cumhuriyetçi düşünce geleneği temelinde ele alınmıştır. 20.yüzyılda cumhuriyetçiliği bir yönetim biçimi olarak inceleyen Philip Pettit'in geliştirmiş olduğu özgürlük teorisi kapsamlı bir biçimde incelenmiştir. Bununla birlikte cumhuriyetçi geleneğin daha iyi anlaşılabilmesi adına çalışma içerisinde tarihsel serüveni aktarılmıştır. Farklı dönemlerde farklı yorumlamalara bağlı olarak öne çıkan yurttaşlık, özgürlük ve eşitlik gibi cumhuriyetçi değerler incelenmiştir. Çalışmanın amacı, cumhuriyetçi düşünürler arasında özgürlük kavramını kendine özgü bir şekilde ele alan Philip Pettit'in 'tahakkümsüzlük' idealini soruşturmak, bu politik idealin cumhuriyetçi yönetim içerisinde gerçekleştirebileceği gerekli koşulları açığa çıkarmaktır.

Anahtar Kavramlar: Cumhuriyetçilik, Özgürlük, Tahakkümsüzlük, Philip Pettit.

ABSTRACT

GÜZEY, Sinem, *The Understanding of Freedom in Republicanism: Philip Pettit's Political Ideal*, (Master Thesis), Çorum, 2020.

The concept of freedom has been undoubtedly one of the fundamental values of political philosophy throughout history. But, with debates whether freedom should be a priority for the individual or for the society have been going on for years. In these debates, the tradition of Republican thought in particular developed against liberal thought, which saw itself as the only way to ensure the freedom of the individual. Republicanism is a tradition of thought that has experienced various historical processes since ancient times and continues to be influenced today. One of the concepts that are important in the tradition of republican thought and that we focus on for our study is freedom. The concept of freedom was shaped in the tradition of republican thought depending on the social and political conditions of the period.

In this study, the concept of freedom is discussed on the basis of the tradition of republican thought. The freedom theory developed by Philip Pettit, who in the 20th century examined republicanism as a form of governance, a theory has been extensively examined. In addition, his historical adventure has been conveyed in order to better understand the tradition of Republican thought. Republican values such as citizenship, freedom and equality, which featured depending on different interpretations in different periods, were examined. The purpose of this study is to investigate Philip Pettit's ideal of "non-domination", who handle the concept of freedom among republican thinkers in a unique way, and to reveal the necessary conditions that this political ideal can achieve within the republican administration.

Keywords: Republicanism, Freedom, Non-domination, Philip Pettit.

TEŞEKKÜR

Bu yaşıma kadar vermiş olduğum tüm kararların arkasında durup, maddi ve manevi yardımlarını benden hiçbir zaman esirgemeyen aileme, özellikle akademik yolda başarıya ulaşacağıma sonuna dek inanan, beni bu yolda ilerlemeye teşvik eden sevgili dayım Semih Balcı'ya, yüksek lisans öğrenimim boyunca eğitime katkı sağlayan tüm hocalarıma ve tez yazım aşamasında bana yardımcı olan tez danışmanım Prof. Dr. Fatih Duman'a teşekkür ediyorum.

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖZET	i
ABSTRACT	ii
TEŞEKKÜR	iii
İÇİNDEKİLER.....	iv
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

CUMHURİYET KAVRAMININ TANIMLAMASI VE CUMHURİYETÇİLİĞİN TARİHSEL SORUŞTURMASI

1.1.CUMHURİYET KAVRAMI	6
1.2.ANTİK YUNAN POLİSİNDE CUMHURİYETÇİ İZLER.....	7
1.2.1.Atina Çizgisinde Yurttaşlık.....	12
1.2.2.Yurttaşlık Erdemi	13
1.2.3.Özgürlük.....	14
1.2.4.Aristoteles Düşüncesinde Cumhuriyetçi Temalar.....	15
1.3.ROMA CUMHURİYETÇİ DÜŞÜNCESİNDE RES PUBLICA İDEALİ	17
1.3.1.Polybios.....	21
1.3.2.Cicero'nun Siyasal Düşüncesi	21
1.4.CUMHURİYETÇİ GELENEĞİN UYANIŞI: RÖNESANS	23
1.4.1.Machiavelli: Virtu, Fortuna Kavramları Üzerine Cumhuriyetçi Kavrayış	25
1.5.AYDINLANMA DÖNEMİNDE CUMHURİYETÇİ DÜŞÜNCENİN İZLERİ	27
1.5.1. Montesquieu'nun Cumhuriyet Görüşünde Erdem	28
1.5.2. Rousseau: Genel İradeye Dayalı Cumhuriyet.....	30

İKİNCİ BÖLÜM

ÇAĞDAŞ CUMHURİYETÇİ GELENEK

2.1.NEO-ATİNA CUMHURİYETÇİLİĞİ: SİYASAL KATILIM.....	37
2.1.1. Hannah Arendt ve Totalitarizmin Panzehri: Cumhuriyetçilik Fikri	38
2.2.YENİ CUMHURİYETÇİLİK AKIMI	41
2.3.LİBERALİZM VE CUMHURİYETÇİLİK.....	44
2.3.1.Sosyal Liberalizm ve Sivil Cumhuriyetçilik İlişkisi	46
2.4.NEO- ROMA CUMHURİYETÇİLİĞİ.....	49
2.4.1.Quentin Skinner ve Özgürlük Anlayışı	50
2.4.2.Cumhuriyetçi Yurtseverlik: Viroli	52

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ÇAĞDAŞ CUMHURİYETÇİ DÜŞÜNÜR PHİLİP PETTİT'İN POLİTİK İDEALİ

3.1.CUMHURİYETÇİLİK DÜŞÜNCESİNDE ÖZGÜN BİR YAKLAŞIM: PHİLİP PETTİT.....	56
3.1.1. İki Özgürlük Kavramı	57
3.1.2. Tahakküm ve Müdahale İlişkisi	58
3.2.ÖZGÜRLÜK KAVRAYIŞINDA ÜÇÜNCÜ BİR YOL: TAHAKKÜMSÜZLÜK OLARAK ÖZGÜRLÜK.....	62
3.2.1.Pettit'in Tahakkümsüzlük İdeali Üzerine Tartışmalar	65
3.2.2.Tahakkümsüzlüğü Sağlayacak Toplumsal Düzenlemeler	71
3.3.TAHAKKÜMSÜZLÜK İDEALİNİN EŞİTLİKÇİ VE CEMAATÇİ YAPISI. 73	
3.3.1 Tahakkümsüzlük Olarak Özgürlüğün Eşitlikçi Karakteri.....	73
3.3.2. Politik Bir İdealde Cemaatçilik.....	74
3.4.CUMHURİYETÇİ POLİTİKALAR	75
3.4.1.Dış Savunma Alanı ve İç Güvenlik.....	76
3.4.2.Kişisel Bağımsızlık ve Ekonomik Refah	77
3.4.3.Kamusal Hayat	78
3.5.TAHAKKÜMSÜZLÜĞÜ İLERLETEBİLMEK İÇİN CUMHURİYETÇİ DEVLET ARAÇLARI	79

3.5.1. Anayasacılık ve Hukukun Üstünlüğü	80
3.5.2. İtiraz Temelli Demokrasi Modeli	82
3.6.CUMHURİYETİN DENETLENMESİ	88
SONUÇ	91
KAYNAKÇA.....	96

GİRİŞ

Siyaset felsefesi içerisinde önemli bir yer edinmiş olan cumhuriyetçilik anlayışı, Avrupa ve Amerika’da 18.yüzyılın sonlarında etkili olmuş fakat faydacı düşünce ve liberalizmin gelişmesiyle birlikte arka planda kalmıştır. Daha sonra 20. yüzyılın son çeyreğinde güçlü bir şekilde yeniden yükseliş yaşayan cumhuriyetçilik, günümüz koşullarına uygun olarak yorumlanmaya başlanmıştır. Cumhuriyetçilik, yurttaşlık kavramı etrafında şekillenen, yurttaşın eşit ve özgür bir şekilde siyasal alana katılımını önemseyen bir düşünce geleneğidir. Cumhuriyetçiliğin temel vurgusu öz yönetime sahip yurttaşların keyfi iradeyi engelleyecek özgürlüğe sahip olmasıdır.

Derin bir felsefi köke sahip olan Cumhuriyetçilik, farklı dönemlerde farklı değerler ile ele alınarak yorumlanmıştır. Bu nedenle kökleri Antik Yunan ve Roma’ya değin uzanan bu anlayışı iki ayrı perspektifle incelemek gerekir.

Antik Yunan dönemindeki cumhuriyetçi düşüncenin izleri Atina’da Polis olarak adlandırılan şehir devletlerine dayanmaktadır. Atina cumhuriyetçiliğinde öne çıkan düşüncelerden biri siyasal alana katılan yurttaş özgürlüğüdür. Siyasal katılımın bir amaç olarak görüldüğü Atina cumhuriyetçiliğinin temeli Aristoteles’in zoon politikon kavramına yani insanın siyasal bir hayvan olarak görülmesi anlayışına dayanır. Antik Yunan’da öne çıkan Aristoteles, insanın siyasal toplum içerisinde değer kazanacağını ve yaşamını sürdürebileceğini düşünür. Onun siyasal topluma olan vurgusu, insanın sınırlı oluşuna, tek başına yaşamını devam ettirmesinin mümkün olmayacağına dayanır.

Cumhuriyetçiliğin kaynakları her ne kadar Antik Yunan’da yer alsada cumhuriyetçilik üzerine tartışmaların daha çok Roma’da yer aldığını söyleyebiliriz. Roma siyasal düşüncesinde Polybios ve Cicero gibi Roma düşünürleri tarafından cumhuriyetçi uygulamalar gerçekleştirilmiş, böylelikle cumhuriyetçilik bir düşünce geleneği olarak karşımıza çıkmıştır.

Roma cumhuriyetçiliği, res publica kavramı üzerine temellendirilmekte ve bir devlet şekli olarak ele alınmaktadır. Atina’da siyasal katılımın amaç olarak görülmesine karşılık Roma cumhuriyet düşüncesinde siyasal katılım ikinci plana konulmuştur. Roma düşünürleri için özgürlüğün kazanımı siyasal katılım ile açıklanamaz. Onlar için özgürlük, bireye tanınmış hukuki bir haktır. Katılım ve aktif yurttaşlıktan ziyade hukuka dayalı birey özgürlüğünü öne çıkaran Roma tipi cumhuriyetçi anlayış, daha çok negatif

bir özgürlük modelini benimser. Roma siyasi yapısı yasaların yönetimi üzerine temellendirilmiş ve bu sayede keyfi iktidarın önüne geçilmiştir. Böyle bir yapı cumhuriyetçi siyaset içerisinde de geçerli kılınmış, anayasa ve hukukun üstünlüğü yurttaşın özgürlüğü için gerekli görülmüştür.

Roma'da yaşanan siyasi gelişmeler sonucunda Hristiyanlık dininin etkili olması, Avrupa'yı uzun bir süre meşgul etmiş, cumhuriyet anlayışından uzaklaşılmasına sebep olmuştur. Hristiyanlık düşüncesi yoğun bir şekilde etkisini göstermeye devam ederken Kuzey İtalya'da bulunan bazı topluluklar, Papa'nın sahip olduğu hukuki işlem yetkisine karşı gelerek, hukuksal meseleleri çözmek amacıyla kurmuş oldukları konsülleri yetkilendirmiştir. Konsüller, 12.yüzyılın sonunda yerini yönetici meclislere bırakmış, bu yönetim şekliyle Avrupa'da cumhuriyet düşüncesine katkı sağlanarak modern siyasi yapılar meydana gelmiştir (Okutan, 2006, s.68).

Cumhuriyetçi öğelerin görüldüğü bir diğer dönem Rönesans'tır. Rönesans hareketi ile birlikte skolastik düşünceden uzaklaşmış ve Antik Yunan, Roma siyasi yapısı içerisindeki yurttaşlık anlayışı, İtalyan Kent devletlerinde yeniden canlanmıştır. Sürekli bir devinim halinde olan cumhuriyetçilik, zaman zaman unutulmaya başlansa da o dönemin düşünürleri tarafından tekrar gün yüzüne çıkartılmaya çalışılmıştır. Rönesans döneminde de bu canlanmayı sağlayan önemli düşünür Padova'lı Marsilius'tur. Padova'lı Marsilius, kilisenin ve papanın gücüne dayalı oluşturulan yasaları reddederek yasa yapıcı olarak halkın iradesini önceler. Onun cumhuriyetçi çağrışimleri, halkın iradesini, ortak iyiyi ve yasayı ön plana alan görüşlerinde yatar (Güngör, 2011, s.328).

Cumhuriyetçi düşünceye dair sürekli bir geri dönüş yaşanmasının en büyük nedeni belirtmiş olduğumuz dönemler içerisinde farklı kültürlerin, farklı toplumsal veya siyasi sorunların ortaya çıkmasıdır.

Bu çalışma çağdaş cumhuriyetçi felsefe düşünürü Philip Pettit'nin cumhuriyetçi özgürlük adına geliştirmiş olduğu politik ideal ve bu idealin gerçekleştirilebilmesi için yeniden inşa ettiği cumhuriyetçi devlet modelini açıklamayı amaçlamıştır. Pettit'nin özgürlük kavramı üzerine yapmış olduğu bu yeni yorum, liberallerin özgürlük anlayışını eleştirirken cumhuriyetçi özgürlük için önemli bir katkıda bulunmuş, özgürlüğün politik yanını göstermeyi amaçlamıştır.

Pettit'i önemli kılan bir diğer etken ileri sürdüğü cumhuriyetçi özgürlük dilinin toplum içerisindeki farklı sorunlarda farklı davalarda kullanılacak bir dil olmasıdır. Bu davalar çevrecilik, feminizm, sosyalizm ve çokkültürlülüktür. Bu ve bunun gibi benzer

birçok davada tahakkümsüzlük olarak cumhuriyetçi özgürlüğün onlara bir ses olabileceğini belirtir. Çevreciliği tahakküm kavramıyla ilişkilendiren bir diğer isim toplumsal ekoloji hareketi kurucusu Murray Bookchin'dir (Reyhan, 2018, s.334). Ekolojik sorunların, insanın birbirleri üzerinde kurmuş olduğu tahakküm sonucunda meydana geldiğini belirten Bookchin, zaman içerisinde insanların bu tahakküm durumunu doğaya yöneltebileceklerini ve böylelikle ekolojik krizin ortaya çıkmasına sebep olabileceklerine düşünür. Pettit tamda bu noktada tahakkümsüzlüğü sürdürebilecek cumhuriyetçi yönetimin, çevrecilerin kendilerini güvende hissedebileceği bir siyasal yapı olduğunu ileri sürer. Pettit, cumhuriyetçi dilin ayrıca feminizmin kadın-erkek sorununa, sosyalizmin sömürülen işçi-işveren ilişkisine ve çokkültürlülüğün ise çoğunluk-azınlık bağlantısına çözüm olacağını vurgular.

Çalışmamın temel amacı siyaset felsefesi içerisinde cumhuriyetçiliğin çağdaş yorumcusu Philip Pettit'in yönetim teorisini aktarmaktır. Aynı zamanda birçok düşünür tarafından çoğunlukla kabul görülen ve yararlanılan Berlin'in iki özgürlük kavrayışına yeni bir kan olacak 'tahakkümsüzlük' idealini cumhuriyetçi gelenek içerisinde açıklamayı amaçlamıştır. Pettit'e göre özgürlüğe yönelik Berlin'in yapmış olduğu pozitif ve negatif yorum birey özgürlüğünü tanımlama noktasında yetersiz kalmaktadır. Berlin'in özgürlük nosyonunda eksik olarak görülen kısmın tahakkümsüzlük olarak özgürlük düşüncesi ile tamamlanabileceğini düşünen Pettit, müdahalesizliğin karşısına tahakkümsüzlük anlayışını yerleştirir.

Çalışmamın önemi çağdaş siyasal tartışmalar içerisinde Pettit'nin geliştirdiği tahakkümsüzlük olarak özgürlük idealinin, cumhuriyetçi özgürlük içerisindeki yadsınamayacak etkilerini belirtmek ve geliştirilen bu idealin gerçekleştirilebilmesi ve sürdürülebilmesi için yeniden inşa edilen yönetim sistemini kapsayıcı bir şekilde ele almaktır. Çalışmada çağdaş cumhuriyetçi düşünürler arasında öne çıkardığım Philip Pettit'nin cumhuriyetçilik hakkındaki görüşleri, günümüz cumhuriyetçilik tartışmalarına yeni bir zemin yaratması açısından önemlidir.

Cumhuriyetçiliğin siyaset felsefesi içerisinde geniş bir yelpazeye sahip olması çalışmanın sınırını belirlemede zorluk yaşanmasına sebep olsa da Pettit'nin cumhuriyetçi özgürlüğe yönelik geliştirdiği tahakkümsüzlük anlayışı, çalışmanın sınırını oluşturmuştur. Çalışmada yararlanılmış olduğum yöntem literatür taramasıdır. Literatür taraması ile cumhuriyetçi düşünce geleneğine ve çalışmanın ana temasını oluşturan Philip Pettit'e ait kaynaklar tespit edilip, titiz ve sistemli bir şekilde incelenmiştir. Bu

çalışma üç ayrı bölüm üzerine inşa edilmiş, bölümler arası bütünlüğe ve uyuma dikkat edilerek hazırlanmıştır.

Tezin birinci bölümünde cumhuriyet kavramı üzerinde bir inceleme yapıldıktan sonra cumhuriyetçiliğin gelişmeye başladığı Antik Yunan dönemi, dönemin siyasi yapısındaki değişimler ve cumhuriyetçi değerler ele alınmıştır. Bu bölüm içerisinde cumhuriyetçi düşüncenin çıkış noktası olarak görülen Atina polisinin yönetsel yapısına ve Aristoteles'in ileri sürdüğü görüşlerinde cumhuriyetçi çağrışımlara yer verilmiştir. Çalışmanın devamında Antik Yunan'ın siyasi yapısını kendi siyasi yapısına uyarlayan ve kurumsal bir nitelik kazandırarak res publica idealini geliştiren Roma cumhuriyetçiliği incelenmiştir. Roma'da cumhuriyet hakkında önemli fikirler ileri süren, cumhuriyet dönemi düşünürü Polybios ile Roma siyaset felsefesine yenilikçi katkılar sağlayan Cicero'nun görüşleri ortaya konulmuştur. Roma'da cumhuriyet döneminin giderek sessizliğe bürünmesinin ardından Rönesans hareketleri ile birlikte cumhuriyetçi düşüncenin yeniden hareketlenebileceği bir ortamın yaratılması ve bu dönemde etkili olan isim Machiavelli'nin eserlerindeki cumhuriyete ilişkin düşünceler birinci bölümde okuyucuya aktarılmıştır. Bu bölümün sonunda, Rönesans gibi büyük bir uyanışı ifade eden Aydınlanma dönemi ve cumhuriyetçi geleneğin yaygınlaşmasına, gelişmesine büyük katkılar sağlayan Montesquieu ve Rousseau gibi düşünürlerin sağladığı katkılar kısaca incelenmiştir.

İkinci bölümde cumhuriyetçi düşüncüyü 20.yüzyılın sonlarında özgürlük ve siyasi katılım ilkeleri ile yeniden canlandıran Hannah Arendt'in totalitarizme karşı çözüm olarak sunduğu cumhuriyetçilik fikrine yer verilmiştir. Çağdaş cumhuriyetçiliği daha iyi anlayabilmek adına Arendt'in düşüncelerini takip eden Pocock ile 20.yüzyıl yeni cumhuriyetçiliği referans almayan fakat düşüncelerinde cumhuriyetçiliğe ait geçerli buldukları noktalara yer veren Habermas, Rawls ve Walzer gibi yorumcuların görüşlerine bu bölüm içerisinde yer verilmiştir. Devamında cumhuriyetçiliği kimi dönem arka plana iterek pasifleştiren liberalizmin özgürlük konusundaki ileri sürdüğü argümanlar incelenirken özelde sosyal liberalizm ile cumhuriyetçiliğin ilişkisi aktarılmıştır. İkinci bölüm sonunda çağdaş dönemde Roma cumhuriyetçiliğinin izlerinin görüldüğü Skinner ve yurtseverlik anlayışında cumhuriyetçiliği ele alan Viroli'nin görüşleri aktarılmaya çalışılmıştır.

Üçüncü bölüm ise ilk iki bölümde temelini oluşturduğumuz cumhuriyetçi geleneğin çağdaş yorumcusu Philip Pettit'nin cumhuriyetçi özgürlüğe dair her yönüyle

geliştirmiş olduğu tahakkümsüzlük olarak özgürlük idealini içermektedir. İki özgürlük kavramını genel bir sunuş sonrası Pettit'nin üçüncü bir yol olarak gördüğü ve tahakkümsüzlük üzerine kurulan politik ideali derinlemesine incelenmiştir. Geliştirmiş olduğu politik idealin müdahale durumu ile karıştırılmaması gerektiği, müdahalenin ve tahakkümün iki farklı anlam ifade ettiği vurgulanmış, aralarındaki ilişki aktarılmıştır. Daha sonra Pettit'in tahakkümsüzlük adına gerekli gördüğü toplumsal düzenlemeler işlenmiş, uygulanabilmesi mümkün olarak görülen düzenlemeler hakkında görüşleri incelenmiştir.

Pettit'i çağdaş cumhuriyetçi düşünürlerden ayrı kılan, tahakkümsüzlük anlayışıdır. Ve bu tahakkümsüzlük olarak özgürlük anlayışını cumhuriyetçi modelde gerçekleştirebilmesi için her yönüyle yeniden düşünülerek tasarlanmış bir düzen inşa etmiştir. Pettit için cumhuriyetçi yönetim, geliştirmiş olduğu tahakkümsüzlük ideali ile uyum içerisinde işlemesi gerekir. Onun tahakkümsüzlük anlayışı bir taraftan demokrasi modelini etkilerken diğer bir taraftan devletin kurumlar aracılığı ile müdahil olacağı alanları belirler. İtiraz temelli bir demokrasi anlayışını benimseyen Pettit, demokrasiyi rızadan öte kamusal kararlara itiraz edilebilir olmasına dayandırır. Böylesi bir demokrasi modelinin gerçekleştirilebilmesi için cumhuriyetin sivilleştirilmesi gerektiğini vurgulayan Pettit'in görüşleri bu bölüm içerisinde aktarılmıştır. Bölüm sonunda çağdaş cumhuriyetçi düşünür Pettit'nin bireyi tahakküm altına almayacak devlet modeli için geliştirmiş olduğu denetim araçları incelenmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

CUMHURİYET KAVRAMININ TANIMLARI VE CUMHURİYETÇİLİĞİN TARİHSEL SORUŞTURMASI

1.1. CUMHURİYET KAVRAMI

Cumhuriyetçi düşünce geleneğini, tarihsel bağlamlarda ele almadan önce cumhuriyet kelimesi ile tam olarak ifade edilmek istenilen anlamın ne olduğunu incelememiz yerinde olacaktır. Cumhuriyet kavramının içinde barındırmış olduğu ‘cumhur’ kelime kökü, Türk diline Arapça’dan gelmekte ve ‘halk topluluğu’ anlamını içermektedir (Yeğin, 1997, s.88). Cumhuriyet sözcüğünü Türk Dil Kurumu, “Milletin, egemenliği kendi elinde tuttuğu ve bunu belirli süreler için seçtiği milletvekilleri aracılığıyla kullandığı yönetim biçimi” olarak tanımlamıştır (TDK, 2019). Türk Dil Kurumunun ‘yönetim biçimi’ olarak tanımladığı ‘cumhuriyet’ sözcüğü, günümüzde de doğrudan ‘siyasal sistem’ olarak kabul edilmiştir. Gözler, cumhur kelimesinden türetilen cumhuri kelimesini ‘halka ait’ olan anlamında kullanmış ve cumhuriyet kavramını devlet biçimi olarak ele alıp ‘halka ait devlet’ olarak tanımlamıştır (Gözler, 1998, s.52).

Cumhuriyet kelimesinin yer aldığı Latin dünyasında da, *res publica* sözcüğü karşımıza çıkmaktadır. *Res* ‘şey, mal’ anlamında kullanırken, *publica* kelimesi ‘kamu’ ‘halk’ anlamını içermektedir. Dolayısıyla bu iki kelimenin birleşimden oluşan *res publica* kavramı ‘halkın malı’ olarak tanımlanmıştır. Gözler’ in tanımında devlet biçimi olan *res publica*, “halkın malı olan devlet” şeklinde ifade edilmiştir (Gözler, 1999, s.52). Görüldüğü üzere Türkçe ‘cumhuriyet’ ve Latince ‘*res publica*’ kavramları birbirleri ile uyum içerisinde aynı anlamda kullanılmaktadır.

Cumhuriyet kavramıyla ilişkili olan ifadelerden biri cumhuriyetçiliktir. Bu iki kavramın arka planına bakıldığında genellikle birlikte anıldığı ve kimi zaman birbirlerinin yerine kullanıldığı görülmektedir (Öztürk, 2013a, s.7). Fakat bir yönetim biçimi olan Cumhuriyet’in, içerisinde barındırmış olduğu düşünceler, Cumhuriyetçilik kavramı tarafından benimsenerek siyasal bir düşünce haline dönüşmüştür.

Cumhuriyetçiliğin izlerine, Antik Yunan ve Roma'da rastlanılması beraber en eski siyasal kurumlardan biri olduğu söylenilebilir. Çelik'e göre cumhuriyetçi düşüncenin izleri Antik Yunan'dan çok Roma'da görülmekte ve bu düşünce, yurttaşların siyasi alana katılımının hangi şartlar altında eşit bir şekilde gerçekleştirilebileceği üzerine temellenmektedir (Çelik, 2013, s.127). Audier ise cumhuriyetçi düşünce geleneğinin ortaya çıkışını doğrudan Atina demokrasisi ile bağdaştırarak ondan ayrı düşünülmemeyeceği fikrini benimsemektedir (Audier, 2006, s.13). Bu düşünce geleneğinin ortaya çıkışı üzerine yaşanan tartışmalar, cumhuriyet ve cumhuriyetçilik olarak ele aldığımız kavramların farklı tarihsel dönemler içerisinde, her dönemin şartına uygun olarak biçimlenmiştir.

Cumhuriyetçiliğin, Antik Yunana dayanan kökleri kamusal etkinlik, yurttaşlık ve öz yönetim kavramları ile *polis* arasındaki güçlü ilişkide aranmaktadır. Cumhuriyetçi düşünce geleneğinin özü olan ortak iyi, siyasal örgütlenme ve katılımın ilk izleri Yunan'da ortaya çıkan kent devletlerinde görülmüştür. Antik Yunan dönemindeki bu siyasal yapılanmanın direkt olarak cumhuriyetçi gelenek ile birebir örtüştüğü söylenemez. Yaşanan cumhuriyetçi tartışmaları aydınlatmak ve daha iyi anlamak adına Yunan polisini incelemek yerinde olacaktır.

1.2. ANTİK YUNAN POLİSİNDE CUMHURİYETÇİ İZLER

Cumhuriyetçi düşünceyi Antik Yunan çizgisine dayandırılan temel argümanlardan biri, Atina'nın sahip olduğu polise dayandırılmaktadır. Bir örgütlenme biçimi olan polis, birçok şehir devleti ve çevresindeki köylerden meydana gelmektedir. Polis, Yunan uygarlığı adına önemini koruyan siyasal bir oluşumdur. Yunan halkının polise sıkı sıkıya bağlı olmaktan başka bir seçeneği bulunmamaktadır. Bunun nedeni ise kişinin sadece polis yurttaşlığı vasfıyla değer ve anlam kazanmasıdır. Kişi ancak polisin himayesi altında yaşama olanağına sahip olur (Senemoğlu, 2016, s.43).

Atina polisinde halk; soylu (*eupatrides*), küçük çiftçi (*geomores*), yerleşik yabancı (*metoikos*), *thet* ve *köle* sınıfını oluşturmaktadır (Senemoğlu, 2016, s.43). Bu farklı sınıflar içerisinde özgürlüğü olan insanlar, *eupatrides*, *metoikos* ve *thetler*dir. *Metoikoslar*, Antik Yunan Atina'sında köleler gibi şehir hayatı içerisinde siyasal bir yaşam sürme hakkına ve vatandaşlığa sahip olmayan kişilerdir. Köleler ise özel ve herhangi bir siyasal hakka sahip değildir. Atina'da efendisine tabii olan köleler, yapmış oldukları hizmetlerin karşılığını aldığı gibi, aynı zamanda bu köleliğin gerektirmiş

olduğu külfeti ödeyerek özgürlüklerini elde edebilmektedir. Fakat bu özgürlük, kölenin yurttaş sayılabilmesini olanaklı hale getiremediği gibi siyasal haklardan yararlanmasında da etkili olmayacaktır. Gerekli bedeli ödeyen köleler, yalnızca yerleşik yabancı kesime dâhil olabilme hakkı elde edecektir (Erol, 2007, s.254).

Antik Yunan, farklı siyasal yönetimleri yaşamış ve polis düzeni farklı aşamalardan geçmiştir. Her *polis* kendi sosyal, ekonomik, siyasi boyutuna göre farklı yönetim biçimi benimsemektedir. Bu sebeple polis düzeninin farklı yönetimlere, hangi etkiler sebebiyle geçtiğini çözümlenmek yerinde olacaktır. M.Ö IX- VII yüzyılda polislerin yönetim şekli krallıktır (Yeke, 2007. s.11). Bu dönemde az önce bahsettiğimiz gibi polis içerisinde belli tabakalaşmanın oluşumu, sınıflar arası hoşnutsuzluğa sebep olmuştur. Soylular sınıfı olan *eupatridea* ve yoksul halkın oluşturduğu *thet* tabakaları arasında gelir dağılımındaki eşitsizlik, kişilerin özgürlük kısıtları ve sınıflar arasındaki geçişin söz konusu olmaması, krallık döneminde sınıfsal çatışmaya neden olmuştur. Aynı zamanda bu dönem içerisinde belli bir toprak parçasına sahip olan ve giderek daha fazla güç elde eden azınlığın, krala karşı sosyal ve siyasal haklar elde ettiği bilinmektedir.

M.Ö. VII- VIII yüzyılda krala karşı alternatif bir güç oluşturan kabile şefleri, bu güç ile kendi soylarından gelen kişiler toplumda farklı bir sınıf (*aristokratik*) oluşturmuştur. Zenginleşen aristokrat sınıf siyasal yönetim içerisinde zamanla tehlike oluşturmuş ve ortaya çıkan gerilim nedeniyle kraliyet ve aristokratlar arasında uzlaşma mecbur görülmüştür (Göze, 2011, s.4).

Yasa kavramı Yunan'da sözlü bir şekilde gelenek halinde nesilden nesile aktarılmakta ve sözlü olması sebebiyle egemen sınıfın çıkarı doğrultusunda kullanılmaktadır. Sözlü yasalardan yazılı yasalara geçişteki radikal değişimin temel sebebi, o dönem gücü elinde bulunduran soylu egemenliğine karşı isyanların baş göstermesidir. Bu sebeple soyluların isteği üzerine M.Ö. 624 yılında *Drakon Yasaları* yapılmıştır. Drakon yasaları ile Atina, ilk yazılı yasaya sahip olmuş, sözlü yasa (*Thesmoi*) geleneği, yerini yazılı yasaya (*nomoi*) bırakmıştır. Drakon yasaları, suçun durumuna bakılmaksızın bütün cezaları ölüm ile sonuçlandırmaktadır. Daha çok ceza hukuku ile ilgili olduğu ileri sürülen *Drakon yasaları*, Aristoteles için çok ağır cezalar içermek dışında herhangi bir niteliğe sahip değildir (Aristoteles, 1975, s.66). Bütün suçların cezası ölüm ile sonuçlansa da Drakon yasaları, Aristokrat sınıfın gücüne ve keyfi davranışlarına bir sınır getirmiştir. Aynı zamanda tüm vatandaşlar için geçerli olan

Drakon yasaları, Atina'da demokratik yapının gelişimine ve hukuksal boyutta eşitlik temellerinin atılmasına neden olmuştur (Yetiş, 1999, s.169).

Soyluların önderliğinde hazırlanan Drakon yasaları, toplumsal bozukluklar ve çatışmaların baş göstermesiyle başarısız olmuştur. Toplum içerisinde iç karışıklığın ortaya çıktığı bu dönemde demokrat ve oligarşi uzlaşarak, sorunların çözümü için Solonu hem arabulucu hem de arkhon olarak görevlendirmiştir. Solon her zaman demokrasi, eşitlik ve adaletten taraf olmuştur. Tiranlık ve oligarşik yönetim biçimlerine karşı oldukça keskin tavırları ve taviz vermeyen tutumları söz konusudur. Onun demokrasi anlayışında günümüz kuvvetler ayrılığının yansımaları gözükmektedir. Öyle ki devletin gücünü sadece yasalardan alması gerektiğini vurgular. Solon, kargaşayı önlemek adına kendi adını verdiği hukuksal düzenlemeler gerçekleştirmiştir. Daha önce ortaya çıkarılan borç köleliğini yani kişinin borcuna karşılık vücudunun rehin alınması uygulamasını kaldırmış böylelikle köleliğin önüne geçilmesini amaçlamıştır. Solonun pek çok alanda yapmış olduğu reformların (Aristoteles, 2005, s.8) toplumsal düzeni sağlamada faydalı olacağı düşüncesi zamanla etkisini yitirmiştir (Aydoğdu, 2019, s.4746).

Aristokratların keyfi uygulamalarını, çıkarlarını gözeten geleneksel kurallardan sonra hukuk kurallarına dönüşün etkisi kısa sürmüştür. Yunan toplumu içerisinde soyluların ve yeni zenginleşen kesimin kendi ekonomik çıkarlarını sürekli ön planda tutması polis düzeninde iç karışıklığa neden olmuştur. Bu karışıklıktan faydalanan bazı kesimler hükümet darbesi ile iktidarı ele geçirmiş, bunun sonucunda *tiranlık* yönetim biçimi meydana gelmiştir (Yeke, 2007, s.12).

Tiranlık yönetimi kendi içerisinde oligarşi ve demokrasi biçimlerinden izler taşımaktadır. Bu izlerin oligarşi ile bağdaştırıldığı noktalar, zenginlik ve halka karşı güvensizlik üzerine oturtulmaktadır. Zenginlik, tiranlık için en önemli unsurlardan biridir çünkü tiran, varlık içerisinde yaşamalı ve güvenliği sağlayacak paralı askeri birliğe sahip olmalıdır. Halka karşı güvensizlik oligarşiden yansımaların görüldüğü diğer bir unsurdur. Tiran başa geldikten sonra halka duyduğu güvensizlik sebebiyle her ne sebeple olursa olsun halkı silahlandırmaz. Tiranlık yönetiminin demokrasi yönetim biçimine benzediği noktalar ise yukarı sınıfa karşı, içerisinde barındırdığı düşmanlıktır. Bu düşmanlığın sebebi, yukarı sınıfı kendi yönetimi adına tehdit olarak görmesi ve bu sınıfın yönetimde kargaşa yaratabilecek potansiyele sahip olduğunu düşünmesidir. Bu

sebeple tiranın yönetimine engel teşkil edebilecek veya tehlike arz edecek kişiler sürgüne gönderilir (Aristoteles, 1975, s.164).

Tiranların uyguladıkları bu politikalar, zamanla aristokratların oklarını üstlerine çekmelerine neden olmuş ve yeni zenginleşen kesimi rahatsız etmiştir. Bunun neticesinde alınan tüm önlemlere rağmen tiranlık yönetiminin saltanatı uzun sürmemiş ve yıkılmıştır. Bu yıkılış sonrasında devam eden çatışmalarda demokrat kesimin giderek siyasal alanda daha fazla rol alması, tiranlıktan demokrasi sürecine geçişe sebep olmuştur (Göze, 2011, s.5).

Tiranlık çöktükten sonra M.Ö. 506 yılında arkhon seçilen Kleisthenes, halkı kendine çekmiş, demokratik alanda geniş çaplı düzenlemeler gerçekleştirmiştir. Onun döneminde yeni kabile örgütlenmesine gidilmiş ve bu örgütlerin her biri *deme* ismini almıştır. Örgütler içerisindeki görevliler ise *demos* olarak adlandırılmış, Atina'da yaşayan kişiler ilk defa birbirlerini *demos* ismi ile hitap etmeye başlamıştır (Aristoteles, 2005, s.32). Kleisthenes'in yapmış olduğu en önemli düzenlemelerden biri Ostrakismos yasasıdır. Bu yasanın amacı, tiranlığa yönelimi olan ve rejimi tehlikeye düşürecek kişilerin, oylama sonucunda belli bir süreliğine sürgüne gönderilmesidir.

Atina'da demokrasi düşüncesinin temelleri, Kleisthenes tarafından atıldıktan sonra devlet içerisinde demokrasinin etkinleştirilmesindeki en önemli rol Perikles'e aittir. Perikles döneminde Atina demokrasisi en etkin biçimde uygulanmaktadır. Onun demokrasi düşüncesi tüm yurttaşların siyasal yaşama aktif katılımı ve eşitlik temelinde biçimlenir. Eşitlik kavramını her defasında vurgulayan Perikles için demokrasi idaresinde en önemli koşul eşitliktir. Elbette ki eşitliğe böylesi önem veren Perikles'in, siyasal alanda ve devlet içi görevlendirmede sınıf ayrıcalığına gittiği düşünülemez. Onun için aktif katılım tüm yurttaşlara tanınmış ve devlet işlerinde yer alabilmek soya değil kişinin niteliğine bağlanmıştır (Dinçkol, 2017, s.756).

Perikles'in eşitlik kavramına getirdiği, yasa önünde eşitlik (*isonomia*) ve konuşmada eşitlik (*isegoria*) ilkeleri siyasal sistem içerisinde etkili hale gelmiştir. Aynı zamanda bu dönemde yurttaşların aktif olarak siyasal katılımını desteklemek adına, devlet işlerinde görev almak üzere kura ile seçilen ve meclis oturumlarına katılan kişilere belli bir ücret verilmeye başlanır. Perikles için yurttaş olmak sadece bir nitelikten ziyade kişiye devlet işlerine katılma zorunluluğu getirmektedir (Akkoç, 2014, s.35).

M.Ö. 431-404 yılları arasında Atina ve Sparta arasında ortaya çıkan, yirmi yedi yıl süren Pelopennesos savaşında Atinalılar yenik düşmüştür. Savaşın ilk yıllarında ölen Atinalılar için düzenlenen cenaze töreninde ‘Cenaze Töreni Söylevi’ olarak adlandırılan konuşmada Perikles, Atina’nın yönetim sisteminin diğer sistemlerden farkına değinip Atina yönetiminin demokrasi olduğunu ve demokrasi ideolojisini açıklamıştır. Perikles düşüncesindeki özgürlük, eşitlik, adalet ve katılım gibi temel ilkeleri Söylev’inde dile getirmiştir. Demokrasi olarak tanımladığı yönetim sisteminde egemenlik birkaç soylu kişinin değil Atina halkının elindedir. Bu sebeple devlet içerisindeki hizmete katılımda soylu, yoksul ayrımına gidilmeden herkese eşit bir şekilde katılım ve çalışma hakkı tanınmıştır (Thukydides, 2017, s.86-91). Perikles için demokrasi tüm sorunları çözebilecek bir yönetim sistemidir. Öyle ki demokrasiye duyduğu inançtan dolayı sistem içerisinde çıkabilecek herhangi bir sorunu demokrasi yönetimine değil Atina toplumuna atfetmiştir.

Savaşın yenilgiyle sonuçlanması, Perikles döneminde doruk noktasına çıkan demokrasinin ara verilmesine neden olmuştur. Bu dönemde *otuzlar tiranlığı* olarak adlandırılan oligarşik yönetim tekrar baş göstermiştir. Otuzlar tiranlığı kısa bir vadede etkisini gösterdikten sonra M.Ö. 403 yılında demokrasi tekrar geri gelmiştir. Fakat bu dönemdeki demokrasi Perikles dönemindeki eşitlik, adalet ve özgürlük anlayışlarından sıyrılmış, demokrasi adı altında yürütülen yönetim sistemi adeta monarşik düzeni anımsatmaya başlamıştır (Demirci, 2009. s.117).

Genel hatları ile incelediğimiz Atina polis’inin tarih içerisinde yaşamış olduğu siyasal ve sosyal alandaki değişimler pek çok açıdan cumhuriyetçiliğe dayanak oluşturmaktadır. Polis, Antik Yunan için sadece bir yönetim yapılanması değil aynı zamanda bireylerle sıkı ilişkiler kuran siyasal bir düzendir. Cumhuriyetçi ideolojinin temelinde bulunan yasaların üstünlüğü, katılım ve yurttaşlık gibi kavramlara Antik Yunan siyasal dönüşümleri içerisinde de rastlanmaktadır. Peki, Antik Yunan içerisindeki tarihsel dönüşümler sebebiyle ortaya çıkan bu kavramlar cumhuriyetçi düşüncenin bizzat kendisini yansıtmakta mıdır? Kuşkusuz cumhuriyetçi gelenek içerisinde yer alan temel kavramların Antik Yunan’da kullanılan biçimiyle aynı olmayacaktır. İşte bu sorunun cevabını net bir şekilde aktarabilmek için cumhuriyetçi argümanların geçirdikleri dönüşümü Antik Yunan polisi içerisinde incelemek faydalı olacaktır.

1.2.1. Atina Çizgisinde Yurttaşlık

Atina'da *site*, yurttaşlar topluluğudur. Fakat *polis* nüfusu içerisinde yurttaş küçük bir azınlığı oluşturmaktadır. Yurttaşlık sadece o yerde ikamet etmek, yaşamını sürdürmek değil aynı zamanda hukuksal katılımı gerçekleştiren kamusal etkinlik içerisinde bulunmayı ifade etmektedir (Audier, 2006, s.15). Polis 'de küçük bir azınlık olan yurttaşlar, siyasal katılım hakkına erişim sağlamakta, yasa yapım sürecinde ve bu yasaların uygulanma aşamasında aktif olarak rol oynamaktadır. Fakat siyasal katılımındaki aktiflik toplumun tamamı için geçerli olmaz. İlk zamanlar daha çok toprak sahibi kişiler yurttaş olarak sayılırken daha sonraları geniş bir alana yayılarak bütün erkekler de yurttaşlık içerisine dâhil edilmiştir.

Antik Yunan döneminde, yurttaş olarak kabul edilen kişiler arasında sosyal, siyasal ve ekonomik anlamda farklılıklar mevcut olmakla birlikte bu kavram kadınları ve köleleri içermez (Demirci, 2009, s.115). Atina düşüncesinde yurttaşlık vurgusunu daha çok Aristoteles' in görüşlerinde görmek mümkündür. Aristoteles'in *zoon politikon* (Ergüç, 2016, s.44) ifadesi insanı siyasal bir hayvan olarak tanımlar. Aristoteles için *zoon politikon*, doğası gereği toplum içerisinde yaşamalı ve özgürlüğünü elde edebilmesi için siyasal topluma katılım sağlamalıdır (Baştürk, 2013, s.113).

Antik Yunan üzerinden ele aldığımız yurttaşlık fikrinin doğuşunda etkisi bulunan bir diğer şehir devleti de Sparta'dır. Sparta'da devletin üyesi olan herkes yurttaş sayılmaz. Agoge isminin verildiği uzun süre disiplinli ve sıkı bir eğitimden geçen erkekler ağır silah kullanabilme durumuna geldikten sonra Sparta'da yurttaşlık kazanmaktadır. Sparta'nın güvenliğinden sorumlu yurttaş erkekler kamuya ait olan sınırlı arazilere sahiptir. Savaş sırasında ele geçirilerek, köle olarak çalıştırılan insanlar, bu arazileri işlemekle sorumludur. Sparta için devletin güvenliği ve savaşdaki onuru her şeyin başında gelir bu sebeple askeri bir birliğin oluşumu son derece önem arz etmektedir (Gerim, 2017, s.156). Düşünceleri ile Antik Yunan'da önemli bir yer edinen Platon'un, yurttaşlık kavramına dair görüşünde Sparta'dan izler görülmekte ve günlük işlerde çalışmayıp üretime katkıda bulunmayan sadece savaş için belli eğitimi alan erkeklerin gerekliliğine değinmiştir. Platon'dan farklı görüşleri dile getiren Aristoteles için Sparta'daki yurttaş eğitimine eleştirel bir tutumla yaklaşarak eğitimin içeriğinin şehre hizmet etmek için erdem ve yetkinlik kazandırabilecek nitelikte olması gerektiğini ileri sürmüştür.

Aristoteles *politika* adlı kitabında yurttaş kimdir ve kime yurttaş denilebileceği sorusuna cevap ararken zorluk çekmiştir. Bu zorluğun sebebi ise demokraside yurttaş sayılabilen bir kişinin oligarşide sayılmamasıdır. Ona göre belli bir yerde sadece ikamet ediyor olmak kişiye yurttaşlık kazandırmaz. Bu duruma örnek olarak Atina polisinde yaşayan kölelerin ve yerleşik yabancıların yurttaş sayılmaması verilebilir. İşte bu sebeple Aristoteles yurttaşlık niteliğini, kişinin yargısal, siyasal etkinliklere katılması, bu süreçlerde aktif rol oynayabilmesi ile ilişkilendirmiştir (Aristoteles, 1975, s.70).

Atina'da yurttaş olmak politik alana katılımın ön koşuludur. Kişilerin iyi bir yaşam sürmesine sebep olan yurttaşlık, kamuda aktif rol oynamayı gerektirmektedir. Aktif bir şekilde siyasal katılımı gerçekleştirilmeyen kişiler Atina'da atimos olarak nitelendirilmekte ve bunun sonucu olarak siyasal hakları elinden alınmaktadır. Polis içinde siyasal hak taşımayan kişilerin hayvandan farkı bulunmadığı gibi kişi değersizleştirilir (Yılmaz, 2006, s.366).

Cumhuriyetçi gelenekte önemli bir kavram olan yurttaşlık, elbette ki doğrudan Antik Yunan anlayışını yansıtmamaktadır. Cumhuriyetçi anlayışta yurttaşlık, yönetime katılma hakkı ve siyasal konular ile ilgili kişiye belirleyici bir değer katmaktadır. Kişinin yurttaşlık hakkına sahip olması için bir devlete ait hissetmesi yeterlidir. Bu aitliğin esas nedeni ise cumhuriyetçi düşüncede bireyin ancak toplum içerisinde değer kazanmasıdır.

Kısacası yurttaşlık, toplumsallaşma kavramını içinde bulundurmaktadır. İnsanın toplum içerisinde değer kazanacağı düşüncesini benimseyen cumhuriyetçilik aynı zamanda bireyin özgürleşmesini sağlayacak şeyin siyasal katılımı olduğunu düşünmektedir. Cumhuriyetçiliğin özgürlüğü kazanım hakkındaki bu düşüncesi bir yandan toplulukçu gelenek içinde değerlendirilebilir hatta ona benzediği düşünülebilir. Fakat bu iki gelenekteki temel fark cumhuriyetçiliğin kamu içerisinde yer alan yurttaşların, özgürlükten eşit bir şekilde yararlanması düşüncesidir (Ergüç, 2016, s.41).

1.2.2. Yurttaşlık Erdemi

Atina düşüncesinde erdem ile desteklenen yurttaşlık kavramı Cumhuriyetçi gelenekte de karşılık bulur. Cumhuriyetçilik, ileri sürdüğü yurttaşlık, özgürlük ve erdem kavramlarını birbirleri ile bağdaştırmaktadır. Yurttaşlık erdemi ilk olarak Atina'da ortaya çıkmış ve yurttaş olan soyluların kendi içlerinde bulundurması gereken bir olgudur. Atina'da kişinin erdeme ulaşması için yurttaşlık statüsüne sahip olması ve

siyasal yaşamda aktif rol oynaması yeterli olmaktadır. Antik Yunan'da erdemli yurttaş, eylemlerinde kendi iyiliğinden öte ortak yararı düşünen yurttaşdır. Erdemli olan yurttaşın ortak iyiye yönelik hareket etmesi, kendi iyiliğiyle birlikte içinde bulunduğu devletin yararını gözetmesini sağlayacaktır. Erdemli yurttaş düşüncesinde kişi, aktif katılım ile ortak yararı sağlamakla birlikte kişisel anlamda gelişimine de katkıda bulunacaktır.

Aristoteles için yöneticinin ve yönetilen kişilerin erdemli olması en önemli koşuldur. Erdemli olmayı ahlaki açıdan yorumlayan Aristoteles, bir yöneticinin erdeme sahip olmasının, adaletli ve doğru bir yönetim için gerekli olduğunu düşünürken, yönetilen kesimin erdemli olmasını ise ödevlerini iyi bir şekilde yerine getirmesi ve ahlaklı davranması için temel şart olarak görmektedir (Aristoteles, 1975, s.27).

Cumhuriyetçi düşüncenin Atina'da belirgin bir şekilde izlerinin görüldüğü değerler, siyasal yaşama katılım ve yurttaşların erdem olgusuna sahip olmasıdır. Cumhuriyetçi düşüncede erdem, yurttaş olmanın ön şartlarından biri olarak kabul edilmektedir. Yurttaş, ortak yarar için toplum içinde hizmet ettiğinde, toplum içerisinde düzeni koruduğunda ve kendini geliştirdiğinde erdem olgusunu kazanır. Cumhuriyetçi düşüncede yurttaşlık erdemi için en temel husus, kişinin ortak yarar uğruna kendi yararını hiçe sayabilecek nitelikte olmasıdır (Şahin, 2008, s.37).

1.2.3. Özgürlük

Günümüzdeki anlamdan oldukça uzak bir anlamı ifade eden Atina düşüncesinde özgürlük tanımını aramak oldukça zordur. Her ne kadar günümüz anlamını taşımamış olsa da Atina'da özgürlük kavramının olmadığını söylemek doğru olmayacaktır. Bireysel olarak özgürlük tanımına erişim mümkün değildir fakat kendilerine has özgürlük anlayışları elbette ki mevcuttur. Bu sebeple bireysel özgürlükten ziyade site içerisinde yer alan, siyasal alana katılım sağlayan yurttaşın özgürlüğü söz konusudur. O dönemde tamamen siyasal anlamda karşılık bulan özgürlük kavramı kent devleti (polis) ile bütünleşik bir anlam ifade etmektedir. Yurttaşlık kavramıyla birlikte özgürlük kavramının polisten türetilmesi kaçınılmaz bir durumdur çünkü o dönem Atina'da polisten başka siyasal bir yapı düşünülemez (Akkoç, 2014, s.36). Aristoteles'in özgürlük hakkındaki yorumlarına atıfta bulunan Sandel, özgürlüğün siyasal toplumda ortaya çıkabileceğini ve ondan ayrı doğal bir şey olarak düşünülemeyeceğini ileri sürmüştür (Baştürk, 2013, s.114).

Yukarıda ele aldığımız yurttaşlık ve erdem kavramlarını cumhuriyetçi düşüncede bütünleştiren son kavram özgürlüktür. Aslında bir anlamda Atina siyasi yapısının özgürlük kavrayışına yakınlaştığı görülmektedir. Bunun en belirgin örneği de cumhuriyetçi özgürlüğün, siyasi katılımın gerçekleşmesiyle ortaya çıkmasıdır. Kamusal alana aktif olarak katılımın sağlanmadığı durumlarda özgürlükten bahsedilemez. Cumhuriyetçi anlayıştaki özgürlük, vatandaş (liber) ve köle (servus) kelimeleri üzerinden tanımlanır. Libertas üzerine temellendirilen bu özgürlük anlayışı yurttaşın, siyasi topluluk içerisinde köle durumunda olmaması anlamına gelmektedir (Durgun, 2010, s.75).

Cumhuriyetçi gelenekte yurttaşın siyasi katılımı sağlaması anlamına gelen özgürlük kavramı tarihsel süreç içerisinde bireysel özgürlüğe doğru evrilirken kişinin, devlet gücü tarafından haklarının korunması anlamına gelir. Elbette ki yine bireyin özgürlük kavramı siyasi eksen içerisinde şekillenmektedir (Okutan, 2006, s.43). Cumhuriyetçi geleneğin özgürlük kavrayışının geçirdiği yolculuk ileriki aşamada daha detaylı bir şekilde farklı kavram çerçevesinde ele alınacaktır.

1.2.4. Aristoteles Düşüncesinde Cumhuriyetçi Temalar

Antik Yunan'da, Cumhuriyetçiğin felsefi dayanaklarının çoğu Aristoteles düşüncesinde yer almaktadır. Aristoteles'in siyasi düşüncelerini yansıttığı *politika* adlı eserinde farklı iki eksenden söz etmek mümkündür. Aristoteles felsefesinde, siyasi düzeni bilimsel anlamda detaylı bir şekilde incelemiş ve kendi siyasi düşünceleri ile ideal bir devlet kurgusu betimlemiştir (Ağaoğulları, 2009, s.339). Aristoteles'in siyasi düşüncelerini ele almadan önce bu düşüncenin temelinde yatan toplum ve insan anlayışını ele alacağım.

Aristoteles, insanın kendini gerçekleştirebilmesi ve yaşamını sürdürebilmesi adına toplum içerisinde yaşamasının öneminden bahsetmiştir. *Zoon politikon*, tanımlaması ile insanın amacının tek başına yaşam sürmesi değil siyasi bir topluluk içine dâhil olması gerekliliğinden bahsetmiştir. Onun düşüncesinde insan doğası gereği eksik bir varlıktır. Bu sebeple insan, kendi ihtiyaçlarını tek başına karşılayabilecek durumda değildir. Doğası gereği sınırlı olan insan toplum içerisinde kendi benliğine ve özgürlüğüne kavuşacaktır. Ona göre insanı diğer canlılardan farklı kılan konuşma niteliği, toplum içerisinde yaşamını sürdürmesi için verilmiş bir özelliktir. Aristoteles'in yurttaşlık düşüncesinde her ne kadar kişileri dışlayıcı bir tutum sergilenmiş olsa da onun

düşüncesindeki siyasal alana aktif katılım, cumhuriyetçi yurttaşlık kavrayışının temel taşı oluşturmaktadır (Ağırman, 2018, s.679) .

Toplum içerisinde yer alan bireylerin belli bir düzen içerisinde yaşaması, karmaşıklığı önlemesi adına kendilerinden daha üstün konumda olabilecek *devlet* kurumunu ortaya çıkarmıştır. Devlet kurumu olarak nitelendirdiği polistir. Aristoteles, kişilerden daha üstün konumda nitelendirdiği devlet kurumunun insanı doğal eksiliğinden kurtaracağını ve onun gereksinimlerini gidereceğini belirtmiştir. İşte bu sebeptir ki insanın yaşamındaki temel gaye, siyasal toplumu güçlü kılmaktır. Devlet ve yurttaşlık bağlarını bir tutan Aristoteles, anayasalar üzerinden bu iki kavramı birleştirmektedir. Öyle ki yurttaşın bağlı olduğu anayasaların değişimi, devletin değişimi ile eşdeğerdir. Aristoteles, devletin var olması için bütün herkesin yurttaş olarak sayılabilme düşüncesini kabul etmez. Antik Yunan vurgusundaki yurttaşlık ve siyasal katılım Aristoteles'in görüşlerinde de yer bulmaktadır. Toplumdaki alt sınıflar ve köleler onun düşüncesinde yurttaşlık statüsüne dâhil olmamakta sadece özgür olan kişiler devlet içerisinde yurttaş sayılabilmektedir (Aristoteles, 1975, s.77).

Devlet, Aristoteles'in düşüncesinde için sadece siyasal toplum içerisinde yaşayan insanların düzen ve istikrarını sağlaması için kurulan bir yapı değil aynı zamanda yurttaş için en iyi yaşam standardına ulaşmayı amaç edinen bir topluluktur. En iyi yaşam biçiminin ölçütü de mutluluktur. Onun görüşünde her insanın mutluluktan payına düşen oran farklıdır (Aristoteles, 1975, s.209). Platon'un düşüncesinde yer alan tek bir devlet modeli Aristoteles'te farklılaşmaktadır. Anayasaların oluşum sürecinde insanların farklı yoldan mutluluk arayışları, farklı erdemlere sahip olması genel çerçevede psikolojik ve çevresel etkilerin bu süreçte başat rol oynadığını vurgulamaktadır. Aristoteles'in ileri sürdüğü bu faktörlerin neticesinde tek bir yönetim biçiminin iyi veya kötü olması söz konusu değildir (Ağaoğulları, 2009, s.353).

Aristoteles düşüncesinde her nesnede veya her şeyde en iyi olan orta değerdir. Orta olarak bahsettiği kavram aslında her şeyin kararında olması anlamını yansıtmaktadır. Aşırı uç noktalardan kaçan Aristoteles, mülkiyet kavramında da aynı tutumu takınmış, mülklerin sahipliğini ne devlete ne de tamamen özel ellere bırakılmasını desteklemiştir. Aristoteles'in bu makul ve ılımlı tutumu onun politeia anayasasında daha belirgin hal almaktadır (Öztürk, 2014, s.21).

Farklı yönetim biçimleri arasında kötü olarak nitelendirdiği demokrasiye karşı politeia'yı ele almaktadır. Politeia içerisinde oligarşi ve demokrasi yönetim

biçimlerinden izler barındırmakta ve karma anayasacı düşüncesi sayesinde halk ve seçkin kişiler arasında bir denge sağlanmaktadır. Audier, politeia kavramının rejim sözcüğüne denk düştüğünü belirtmiştir (Audier, 2006, s.16). Aristoteles'in yönetim biçimlerinden iyi olarak nitelendirilebilecek üç rejim bulunmaktadır. Bunlar; monarşi, aristokrasi ve Fransızcada çoğu zaman 'cumhuriyet' veyahut 'doğru' yönetim olarak adlandırılan politeia'dır. Aristoteles, yönetim biçimlerini ele alırken en iyisinin hangisi olduğu sorusuna net bir cevap vermese de genel çerçevede, özel çıkarlardan ziyade ortak yarar odaklı yönetim biçimlerinin tamamını iyi olarak belirttiği söylenilebilir (Tunçel, 2010, s.19).

1.3. ROMA CUMHURİYETÇİ DÜŞÜNCESİNDE RES PUBLICA İDEALİ

Atina'da 'demos' sözcüğü Roma'da 'populus' kavramında karşılık bulur. Latince bir sözcük olan 'populus' Roma halkını ifade etmek için kullanılmıştır. Sartori, Atina demosu ile Roma populusunun içerik itibarıyla birbirinden farklı yapıya sahip olduklarını belirterek, halk egemenliği kavramının köklerini demos'dan ziyade populus'a dayandırmaktadır (Dinçkol, 2017, s.758).

Cumhuriyet düşüncesinin siyasal kaynakları Antik Yunan içerisinde yansımalar bulsa da cumhuriyet kavramı üzerindeki tartışmalar Roma çerçevesi etrafında değerlendirilmektedir. Cumhuriyet düşünürleri arasında yer alan Machiavelli ve Montesquieu gibi önemli isimlerin Roma Cumhuriyeti'ne duydukları ilgi, cumhuriyetin temellerinin *res publica*'da aranması gerekliliğini açıklamakta yardımcı olmaktadır. Cumhuriyet kavramına karşılık gelen *res publica*, Audier'e göre karmaşık bir anlam içermekte olup 'kamusal etkinlik', 'kamusal yarar' anlamlarını içerisinde barındırmaktadır. Audier, devlet kavramı ile *res publica* kavramını bir tutan kişilerin görüşlerini doğru bulmaz. Cumhuriyetin doğrudan yurttaşlık kavramına karşılık geldiğini ve yurttaşlıktan başka bir kuruma karşılık gelemeyeceği tezini ileri sürmektedir (Audier, 2006, s.13).

Roma cumhuriyeti yazılı bir anayasaya sahip olmamakla beraber anayasal düzen belirli bir yasama faaliyeti neticesinde bir metin olarak oluşmamış, daha çok nesiller boyu canlı tutularak dilden dile aktarılan sözlü yasalardan meydana gelmiştir. Yazılı bir yasanın bulunmayışı kralın tiranlaşma ihtimalinin arttırmaktadır. İşte bu sebeple zaman içerisinde sözlü yasaların birikimi Roma Cumhuriyeti'nin kurulmasına neden olmuştur. Roma Cumhuriyetinin dayanmış olduğu iki unsur bulunmaktadır.

Bunlardan biri karma yönetim diğeri ise ortak yarardır. İktidar gücünün paylaşılması gerekliliğini içinde barındıran karma anayasa düzeni bu güç paylaşımı sayesinde siyasi gücün kötüye kullanılmasının önüne geçecektir. Ayrıca karma anayasa çoğulculuğu benimsemiş çokluğu, teklige tercih etmiştir (Öztürk, 2013b, s.72).

Roma'da krallık dönemi içerisinde tüm yetkinin tek bir kişinin elinde bulunmasına karşı cumhuriyet idaresinde, halk tarafından bir yıllık süre ile sınırlandırılmış seçimle görev başına gelen konsüller bulunmaktadır. M.Ö 4.yüzyıla kadar yönetim patricilerin elinde bulunmuştur. Fakat çok geçmeden patricilerin söz sahibi olduğu düzen içerisinde sınıfsal ayaklanmaların ortaya çıkmasıyla, pleb'ler de siyasal yönetim içerisinde kendi meclis toplantılarını gerçekleştirme ve idari makamlara (magistra) seçilebilme hakkını elde etmiştir (Küçük, 2017, s.202).

Roma siyasal rejimi cumhuriyet olarak görülse de aslında yönetim uygulamalarının en önemlisi olan senatonun, zenginlerin elinde yani patricilerin yetkisinde bulunmaktadır. Bu durumdan kaynaklı olarak da siyasal yönetim içerisinde soylu olan patriciler ve yoksul kesimi oluşturan plebler arasında sürekli bir çatışma hali süregelmiştir. Pleblerin başkaldırması ve siyasal rejimi tehlikeye sokması, patricilerin tedbir almasına neden olmuştur. Bu tedbirlerden en önemlisi M.Ö. 450 yılında çıkan *On İki Levha Yasası*'dir. Yasa, Roma'daki örf ve adetlere dayalı sözlü hukuku, yazılı hale getirmiş ve karmaşıklığa sebep olan belirsizlikleri yok etmiştir. *On İki Levha Kanunu*, yurttaşların görevlerini ve üzerlerine düşen sorumlulukları açık bir şekilde belirterek, patrici ve pleb arasındaki eşitsizliği ortadan kaldırmıştır (Çelik, 2016, s.183).

Roma cumhuriyet dönemi bir yandan Roma'nın genişlemesine diğer yandan ise yönetimin içinde sınıfsal çatışmaların yaşanmasına kaynaklık ettiği bir dönemdir. Yaşanan sınıfsal çatışmalar giderek pleblerin lehine ilerlemiş ve yönetimde daha fazla söz sahibi olmasıyla sonuçlanmıştır (Şenel, 1995, s.188-189). Pleblerin kendilerine ait bir meclis oluşturmaları ve yasa çıkarımında söz sahibi olması senatonun gücünü azaltmıştır. Sınıfsal çatışmaların yanında Roma sınırlarının genişlemesiyle birlikte gün geçtikçe devletin sorumluluğu artmış ve bürokratik kurumların masrafları karşılanamaz hale gelmiştir. Roma içerisinde yaşanan bu iki kırılma cumhuriyet rejiminin sonunu hazırlar. Roma Cumhuriyeti, yaklaşık olarak beş yüzyıl yaşamını sürdürmüş, M.Ö. 44 yılında Jül Sezar'ın, yaşamının sonuna kadar daimi olarak diktatör seçilmesi ve 'imparator' unvanını almasıyla, Roma'da cumhuriyetten imparatorluğa doğru bir siyasal dönüşüm başlamıştır (Karaköse, 2007, s.38).

Cumhuriyetçi düşünce geleneğinin Atina ve Roma bağlantıları elbette ki farklı anlayışları ortaya çıkarmıştır. Cumhuriyetçi gelenek için önem arz eden siyasal katılım Atina cumhuriyetçiliğinde hayati bir öncelik kazanmış, Roma Cumhuriyeti'nde ise yasaların egemen olduğu bir özgürlük anlayışı benimsemiştir. Atina cumhuriyetçiliği özgürlüğün kazanımını siyasal katılım ile bağlantıların Roma cumhuriyetçiliği için özgürlük edinimi, hukuktan doğan bir haktır. Antik Yunan ve Roma geleneği arasındaki en önemli fark yurttaşlık kavramı üzerinde şekillenmektedir. Bu farklılığa geçmeden önce belirtmeliyim ki yurttaş olabilmek Antik Yunan düşüncesinde polis, Roma'da ise res publica içerisinde yer almakla mümkün olabilmektedir (Held, 1998, s.43).

Antik Yunan'da polislerin tarihteki rolünün giderek yok olmasıyla yurttaşlık kavramının yeniden ele alındığı ilk yer Roma Cumhuriyeti olmuştur. Roma Cumhuriyeti içerisindeki yurttaşlık Yunan yurttaşlığından fazlasıyla ayrılmaktadır. Atina polisi içerisinde köle sınıfının yurttaşlık hakkının bulunmamasına karşın Romalılar farklı yurttaşlık sınıfları oluşturarak, kölelerin de yurttaşlık hakkına erişimini sağlamıştır. Yurttaşlık, siyasal alanda katılım ile mecbur kılınarak verilmiş bir durum olmaktan öte hukuki bir varlık olarak görünen bireye verilmiş bir haktır. Roma, hukuk temelinde yurttaşların haklarını, keyfi müdahalelerden korumayı amaçlamıştır. Yurttaşa sağlanan bu güvence *Civis Romanus Sum*¹ ifadesi ile kişiye özgüven kazandırmaktadır. Atina'dan daha fazla esneklik sağladığı yurttaşlık hakkını zamanla sınırlarını genişlettiği coğrafyalarda yaşayan topluluklara da tanımıştır (Gerim, 2017, s.157).

Yurttaşlık kavramının siyasal katılım ile özdeşleştiği Atina düşünce sisteminde katılım, kendi başına bir amaç olarak tanımlanmaktadır. Roma düşünce sisteminde ise amaçsal nitelikten çok siyasal katılımın, araç olarak kullanıldığı görülmektedir. Hukuk düzenini ve yasaları ön planda tutan Roma, bu unsurları siyasal katılımı sağlamasından ziyade bireyi müdahalelerden korumak ve öz yönetimi sağlamak adına kullanmıştır. David Held, Roma'nın cumhuriyetçilik anlayışında özgürlüğe yaptığı bu vurguyu 'koruyucu' sınıfına dâhil etmektedir. Koruyucu cumhuriyetçilikte, siyasal katılımın sağlanabilmesi adına kişinin özgür olması gerekliliğine vurgu yapılır (Bal, 2014, s.221). Roma' da yurttaş, ne siyasal alanda eylemde bulunabilme yetkinliğine sahip olmayı ne de aktif katılımı gerçekleştirme zorunlu kılar. Roma yurttaşlığı, hukuki temeller

---

¹ Roma vatandaşıyım.

altında kişinin hak ve görevlerinin güvence altına alındığı bir statüdür. Kısaca Antik Yunan anlayışında yer alan 'yöneten ve yönetilen' yurttaşlık, Roma'da hukuki statü olarak evrilmiştir.

Roma cumhuriyetinde vurgulanan yurttaş kavramında araç olarak kullanılan aktif katılım elbette ki değersiz değildir. Tam tersi Roma'nın benimsediği yurttaşlık aktif olarak katılımı, söz sahibi olmayı gerektirmektedir. Buradaki kilit nokta kamusal katılım kişiyi yurttaş olarak nitelendirecek veya ahlaki açıdan bir zorunluluk gerektirecek değere sahip değildir.

Kişinin politik anlamda özgür olabilmesi ise dışarıdan herhangi bir tahakkümün olmayışı durumudur. Roma cumhuriyeti, kişinin özgürlüğüne gölge düşürecek, tahakkümü ortadan kaldıracak olan yolun hukuki düzenden geçtiğini ileri sürer. Yurttaşlık statüsünde sahip olduğu hakların, hukuk koruması altında bulunmasıyla keyfi tahakküm önlenecektir. Bu durumdan anlaşılacağı üzere hukuk içerisinde yer alanlar, yaşamlarını özgürce sürdürebilme imkânı elde eder. Aristoteles'in görüşünde yurttaşlık etkinliği ile kazanılan özgürlük, Roma düşünürü Cicero'da yerini keyfi müdahale altında bulunmamaya dönüşmüştür. Cicero, tahakkümü ortadan kaldıracak, keyfi müdahaleyi önleyecek unsurun yasa olduğunu belirterek siyasi, sosyal veya ekonomik durum gözetmeksizin herkesin uymakla yükümlü olduğunu altını çizer (Tunçel, 2010, s.125).

Cumhuriyetçi düşünce geleneği içerisinde yer edinen bir kavram olan erdem, Antik Yunan'da olduğu gibi Roma Cumhuriyeti'nde de kendine yer edinmiştir. İki farklı ekolü olan yurttaşlık kavramı gibi erdem de bu farklılıktan nasibini almıştır. Antik Yunan'da kişi erdeme sahip olmak için siyasi alanda aktif rol almalı, yurttaşlığı elde etmeliydi. Fakat Roma Cumhuriyeti, erdemi politik hayata katılımın bir çıktısı olarak görmemekte, aksine siyaseti erdemli kişiler üzerine inşa etmektedir (Öztürk, 2013b, s.84).

Cumhuriyetçi geleneğin temelinde yatan kamusal yarar düşüncesi Roma Cumhuriyeti'nde kamu kavramında yer bulur. Siyasal düzenin hukukileşmesi devlet ve toplum arasında bir ayrışma sonucunda kamu kavramını ortaya çıkarır. Kamu, aslında cumhuriyetçi gelenekte önemli olan *kamu yararında* vücut bulur. Cumhuriyetçi düzende devlet, toplumun içinden oluşmakta ve bu oluşumun temel amacı da toplumun yararını sağlamaktır. Bu sebeptendir ki kamusal yararı gözeten cumhuriyetçiler aynı zamanda toplum için de en iyi olanı sağlamış olacaktır.

1.3.1. Polybios

Polybios, Roma'nın cumhuriyet dönemi yazarlarından biridir. Aslında Yunanlı olan Polybios düşüncelerini Roma ve Yunan arasında bağlantılamıştır. Onun eserlerinde cumhuriyetçi ilkelerden yansımalar belirgin bir şekilde görülür. Cumhuriyetçi geleneğin mihenk taşı olan 'karma rejim' veya 'karma anayasa' düşüncelerine Polybios'un fikirlerinde karşılaşılır. Karma anayasa, ilk olarak Polybios'un ileri sürmüş olduğu bir kuram olmayıp Yunan düşünürleri tarafından geliştirilmiştir. Polybios, karma anayasa kuramını Roma'ya uyarlamıştır. Polybios'un incelemelerinde sıklıkla karşımıza çıkan temel sorun, Roma'nın küçük bir siyasal oluşumken nasıl oldu da kısa süre içerisinde cumhuriyete dönüşümünün gerçekleştiğidir. Bu önemli başarının arkasında yatan gücü anayasal düzenle ilişkilendiren Polybios, Aristoteles'in sınıflara ayırdığı yönetim biçimlerini takip ederek en iyi yönetimin monarşi, aristokrasi ve demokrasi birleşimi olan karma anayasa olduğuna dikkat çeker.

Devletin çöküşünün kaçınılmaz olduğunu vurgulayan Polybios için iki tür çöküş vardır. Bunlardan ilki dış tehlikelerden kaynaklı yıkımdır. Bir devletin anayasasının olmayışı dıştan gelebilecek tehlikelere karşı savunmasız kalmasına neden olur ve yıkılır. Diğer çöküş türü ise iç çöküştür. Devletin kanunlarının varlığı yönetimlerin değişimi sonucu yıkımlara neden olacaktır. Polybios'a göre her anayasanın bir ömrü vardır. Bu ömür sonunda, anayasanın çöküşü kaçınılmazdır fakat geciktirilebilmesi mümkündür. Anayasanın çöküşünü geciktirebilecek çözüm ise karma anayasa düzeninde yatmaktadır (Çıvgın ve Yardımcı, 2007, s.63).

Polybios her ne kadar karma anayasa düşüncesinin Roma Cumhuriyeti'nde yaşatıldığını düşünmüş olsa da Roma'daki siyasal düzende güç senatonun, patricilerin elinde bulunmaktaydı (Yakobson, 2006, s.383). Elbette ki Antik zamanda karma anayasa düşüncesi günümüz anlamıyla kullanılmamaktadır. O dönem karma anayasası daha çok siyasi bir örtü işlevindedir. Bu örtü, görünürde sınıflar arası bir siyasal dengenin varlığını göstermekte iken örtünün altında belli bir sınıfın çıkarları doğrultusunda siyasal yapı yönetilebilirdi.

1.3.2. Cicero'nun Siyasal Düşüncesi

Marcus Tullius Cicero, siyaset adamı olmakla birlikte cumhuriyetçi geleneğin kurumsallaşmasına katkı sağlayan ve Stoacılıktan etkilenmiş önemli düşünürlerden

biridir. Cicero, Roma Cumhuriyeti'nin zedelenmeye başladığı ve siyasal karışıklıkların ortaya çıktığı dönemde yaşamıştır. Bu dönemdeki karışıklıklar onun hem hayatını hem de yazılarını etkiler. Öyle ki cumhuriyetin korunması adına gösterdiği çaba, kendinden sonraki insanlar için miras olarak görülmüş ve birçok alanda katkı sağlamıştır. Cicero, yaşadığı dönemin siyasal karışıklığının etkisi altında kalmasının yanı sıra yönetim biçimleri ve devlet anlayışıyla Yunan düşünürü Aristoteles ve Platon'un görüşlerinden de etkilenmiştir (Çelik, 2004, s.214).

Cicero'nun üç farklı biçimde ele aldığı yönetim şekilleri; tek bir kişinin hüküm sürdüğü yönetim 'krallık', seçkin birçok kişinin gücü elinde bulundurduğu yönetim 'aristokrasi' ve halkın elinde olan yönetim ise 'demokrasi' olarak adlandırılmıştır. Fakat tanımladığı bu üç yönetim biçimi arasında en iyi olarak seçebileceği bir yönetim biçimi olmadığını vurgulamaktadır. Her bir yönetim biçiminin kendi içerisinde mutlak bir eksiklik barındırdığı üzerinde duran Cicero, gücün tek bir kişinin elinde bulunduğu krallık yönetiminde alınacak kararlarda fikir birliğinin sağlanamayacağını belirtir. Seçkin kişilerin yönetimi olan aristokraside ise halkın politik alanda söz sahibi olamayışı huzursuzluklara ve anlaşmazlıklara yol açacaktır. Üçüncü yönetim şekli olan demokraside ise eşitlik, liyakat ve hakkaniyet ilkelerini sağlamada sorunların ortaya çıkacağını ileri sürmüştür (Audier, 2006, s.20; Cicero, 2014, s.144-145).

Cicero siyasal düşüncesinde devlet (res publica), halktan ayrı düşünülemez devlet, halktır. Bahsettiği halk kavramı ise rastgele insanların oluşturduğu topluluk (community) değildir. Halk, aynı yasanın içerisinde, ortak yarar etrafında toplanan kişilerin oluşturmuş olduğu gruptur. Cicero, insanların bir arada yaşaması konusunda Aristoteles' in insanı tanımlarken ileri sürdüğü 'zoon politikon' kavramsallaştırmasını benimsemiştir. Siyasal bir hayvan tanımlamasında insan toplum içerisinde yaşamalı bir gruba dâhil olmalıdır (Doğan, 2011, s.180).

Tanımlamış olduğu yönetim biçimlerinin hiç birinin tam olarak düzeni ve istikrarı sağlayabilecek yetkinlikte bulunmadığını düşünen Cicero, Polybios gibi karma anayasanın Roma Cumhuriyeti'nde yer aldığını savunmaktadır (Şenel, 1995, s.198). Roma Cumhuriyeti'ni övmesi Cicero'nun cumhuriyetçi bir düşünür olduğunun en açık kanıtıdır. Cumhuriyetçi idealde vücut bulan ve en iyi yönetim biçimi olan karma anayasa, siyasi güçlerin birbirleriyle ilişkilerinin dengede bulunduğu bir yönetim biçimidir. Bahsetmiş olduğumuz bu denge sistemi; monarşi, aristokrasi ve demokrasi yönetimlerinin bir araya gelerek birbirlerini denetlemesi ile mümkün olacaktır. Polybios

ve Cicero tarafından geliştirilen denge sistemi daha sonraları Montesquieu tarafından öne sürülecek olan ‘güçler ayrılığı’ kuramına kaynaklık edecektir.

Cumhuriyetçi siyasal yapıyı savunan Romalı düşünür Cicero, Aristoteles’ten farklı değerleri savunmuştur. Örneğin Aristoteles, cumhuriyetçi yapıyı felsefi düşünce zemininde kurgularken, Cicero ise siyasal olan ile hukuk arasında mutlak ilişkiden bahsederek cumhuriyet düşüncesinde hukuksal ilkeleri ön plana çıkarmıştır. Ayrıca Cicero için cumhuriyetçi gelenekte yer alan özgürlük ve erdem gibi ilkelerin kazanımı hukuk ile sağlanmaktadır (Held, 1998, s.43).

1.4. CUMHURİYETÇİ GELENEĞİN UYANIŞI: RÖNESANS

Cumhuriyetçi düşünce geleneğinin yaklaşık olarak bin yıllık süre zarfında suskunluğunu koruduğu bilinmektedir. ‘Suskunluk’ kavramını kullanmamın sebebi, bin yılı aşkın bir süre içerisinde kuşkusuz cumhuriyetçi geleneğin unutulmamış olmasıdır. 13.yüzyılda deyim yerindeyse tozlu rafa kaldırılan cumhuriyetçi düşünce, tekrardan gün yüzüne çıkmaya ve etkinliğini sürdürmeye başlamıştır. Elbette ki bu uyanışta Antik Yunan düşünürü Aristoteles’in, *politika* eserinin çevrilmesi, Roma Cumhuriyeti’ne büyük katkılar sağlayan Cicero’nun düşünceleri etkili olmuştur.

Bahsetmiş olduğumuz bu bin yıllık süreçte hangi durum tarih sahnesinde etkili olmuştu da cumhuriyetçi düşünce suskunluğa bürünmüştü? Cumhuriyetçi düşünce geleneğinin vurguladığı aktif yurttaşlık, ortak iyi, özgürlük ve halkın egemenliği gibi ilkeler ortaçağda Hristiyanlığın doğuşuyla unutulmaya başlamıştır. Antik Yunan ve Roma ekolünde sıklıkla rastladığımız özellikle de Aristoteles’in görüşünde yer alan *homo politicus*, insanın siyasal alana katılımını gerekli kılan düşünce, Orta Çağ’da yayılan Hristiyanlık dininin etkisiyle yerini *homo credens*² kavramına bırakmıştır (Tunçel, 2010, s.131). Ortaçağ dönemine kadar insanın siyasal alana aktif katılımı ön planda tutulmakta ve erdeme aktif katılım sayesinde ulaşmakta iken, Hristiyanlığın doğuşuyla izleri silinen aktif katılım yerine *vita contemplativa*³ (Doğanay, 2018, s.213)

---

² İnanan insan

³ Düşünceli yaşam

değer kazanmış, insanlar her şeyden uzakta bir köşeye çekilerek, tanrısal güce itaat etmekle görevlendirilmiştir.

Yüzyıllar boyunca Hristiyan düşünce, Avrupa'yı etkisi altına almış ve cumhuriyetçi ilkelerin canlı tutulmasına fırsat vermemiştir. Cumhuriyetçi değerlerin yaşatılamamasının en temel sebebi, o dönemde her alanda dini etkinin öncelik kazanması ve insanların kendilerini etkin bir şekilde gösterebileceği ortamı bulamayışıdır. Hristiyanlık her ne kadar olağan gücüyle etkisini sürdürmüş olsa dahi Kuzey İtalya' da var olan bu otoriteye karşı hareketlenmeler söz konusudur. Bu hareketlenme sonucunda papanın elinde bulunan hukuki yetki, konsüllere verilmiştir. Konsül yönetiminden sonra 12. Yüzyılda 'yönetici meclisleri' kurulmuş ve buradaki işlerden sorumlu memur *podesta* olarak adlandırılmıştır. Meclis yönetimine geçiş sonrasında bu yönetim biçiminin giderek Floransa, Padova, Piza, Milano ve Siena şehirlerinde de etkili hale gelmesiyle oluşan bu siyasal yapılanma, unutulmaya yüz tutmuş cumhuriyetçi düşünceye tekrardan sahnede rol alabilme imkânı tanımıştır (Held, 1998, s.41).

İtalyan Şehir Cumhuriyeti'ni mükemmel olarak görmemekle birlikte demokratik olarak adlandırmak pek doğru olmayacaktır. Atina siyasal yapılanmasında görülen erkeklere tanınan siyasal yaşama katılım, İtalyan Şehir Cumhuriyet'lerinde de kendini göstermiş ve *podesta* olmaya aday kişiler ise asil kişiler tarafından belirlenmiştir. Şehir cumhuriyetlerinin erkeklere karşı ayrıştırıcı olacak bu tutumu sıklıkla iç çatışmaya neden olmuştur. Yaşanan bu karmaşa daha sonraki süreçte şehir cumhuriyetlerinden, güçlü monarşik düzene geçişe kaynaklık etmiş, öz yönetime sahip olan ve 18. Yüzyıla kadar düzenini korumuş tek bir şehir cumhuriyeti olarak Venedik kalmıştır (Okutan, 2006, s.68).

Halk egemenliği, yurttaşlık gibi kavramların temeli her ne kadar Antik Yunan ve Roma siyasal düşüncesine dayanmış olsa da bu değerler, Rönesans sürecinde İtalyan Şehir Cumhuriyetlerinde tekrardan canlanma fırsatı yakalamıştır. Hristiyanlığın gücünün kırılması ile politik yapının yani kentin özgürlüğünün İtalyan şehirlerince sağlanmaya çalışılması, öz yönetim ve katılım hakkının verilmesi sayesinde cumhuriyetçi değerlerin klasik dönem sonrasında canlanmaya başladığı ikinci durak olarak kabul edilebilir.

Cumhuriyetçi temaların İtalyan şehirlerine uyarlanmasının yolunu açan ve bu kavramların tekrardan kullanılmasını sağlayan isim kuşkusuz *Defensor Pacis (Barış*

Savunucusu) eseriyle Padova'lı Marsilius'tur. Marsilius, ortaçağda güç kazanan Hristiyanlığın karşısında durarak kiliseye ve papaya dayalı oluşan yasaları reddederek kilisenin politik alanda hakkının olduğunu ileri sürmesine karşı çıkmıştır. Dini kurum olan kilisenin ayrıcalıklı bir konuma sahip olmamasını, diğer kurumlarla eş değer tutulmasının gerekliliğini vurgular (Çelik, 2005, s.98).

Padova'lı Marsilius'un cumhuriyetçi gelenek açısından değeri, onun sivil toplum düşüncesinde ve halka atfettiği değerde aranmaktadır. Marsilius için meşruiyetin kaynağı halktır ve kanun yapma yetkisi bütün yurttaşlara tanınmıştır. Bu sebeple hükümet, halkın yararına olabilecek işleri özel çıkar gözetmeksizin gerçekleştirmek ile yükümlüdür (Güngör, 2012, s.245). Onun için yurttaşlık, ortak iyiyi elde edebilmek adına kullanılan bir amaçtır. Marsilius'un düşüncesinde yer alan ortak iyi ve üstün yasa yapıcı olarak halkı, halkın iradesini önemsemesiyle cumhuriyetçi değerlere atıfta bulunduğu söylenilebilir.

1.4.1. Machiavelli: Virtu, Fortuna Kavramları Üzerine Cumhuriyetçi Kavrayış

Machiavelli, 1469 yılında Floransa'da doğmuştur. Rönesans dönemi içerisinde ileri sürdüğü düşünceleriyle önem kazanan Machiavelli'nin görüşleri hala tartışılmaktadır. *Titus Livius'un İlk On Kitabı Üzerine Söylevler* ve *Hükümdar* adlı eserlerinde kendine özgü düşünceleri ile cumhuriyete dair değerler ortaya koymuştur. Bazı düşünürler Machiavelli'nin özgünlüğünü, politikanın amacını tanımlamasında ararken bazıları ise siyaset alanında yaptığı çözümlerinde kullanmış olduğu farklı metodolojiye dayandırmaktadır (Viroli, 1993, s.143). Machiavelli, İtalya'nın kaos içerisinde olduğu bir dönemde yaşamış ve bu karmaşanın giderilmesi için siyasal düzenin gerekliliğine vurgu yapmıştır. Onun için baskı ve şiddete dayalı bir düzenin kurulması, kaosun giderilmesi için yeterli olabilecektir. Bu düşünceden hareket eden Machiavelli, klasik cumhuriyetçilerden ayrılarak şiddet yönetimini benimseyen bir düşünürdür. Her ne kadar klasik cumhuriyetçilerden ayrıldığı noktaların varlığı söz konusu olsa da 'ortak çıkar' ve 'yurttaş özgürlüğü' gibi argümanlarda cumhuriyet yönetiminin üstünlüğünü vurgular (Audier, 2006, s.23).

Machiavelli'nin, Platon'un ve Aristoteles'in siyasal görüşünde öne çıkan üç yönetim şeklini tanımlar; monarşi, aristokrasi ve demokrasi. Ona göre bu üç yönetim biçimi de sonunda dönüşüme uğrayarak yozlaşmaya mahkûmdur. Bu sebeple tek bir

yönetimden ziyade ayrı ayrı monarşiden, aristokrasiden ve demokrasiden bir parça barındıracak hükümet sisteminin daha faydalı olacağını belirtir. Machiavelli'nin belirttiği bu yönetim örneğini Roma'da bulur. Roma Cumhuriyeti'nin bu denli başarıya ulaşmasını sağlayan şey, konsül, senato ve halk meclislerini bir alanda bulunduran bir yönetim biçiminin hâkim olmasıdır (Held, 1998, s.50).

Niccola Machiavelli'nin siyasal görüşlerinde genel amaç İtalyan politik birliğinin sağlanmasına yöneliktir. *Hükümdar* adlı eserinde başarılı yönetimin kurulması adına hükümdarın taşıması gereken niteliklerden bahsetmektedir. Bu hükümdar modeli genelde despot ve baskıcı özellikler taşır. Machiavelli'nin üzerinde durduğu bu şiddet içerikli temalar uzun yıllar boyunca onun 'kötü filozof' olarak anılmasına sebep olmuştur. Elbette ki hükümdarın, şiddeti, kaba gücü veya hileyi kullanmasındaki asıl sebebin, Machiavelli'nin insan doğası tahlilinde yattığı söylenebilir. Ona göre insan, nankör ve çıkarıcıdır, işine yaradığın sürece insanlar yanında olur, işlerine yaramadığın zaman seni umursamazlar. Bu sebeptir ki hükümdar sadece onların sözüne güvenmemeli farklı önlemler almalı, gerektiği zaman insanları korkutarak, korku bağı ile çıkarıcı ve nankör olan insanı etrafında tutabilmelidir (Machiavelli, 1994, s.106). Genel itibarıyla Machiavelli'nin tüm amacı güce dayalı bir devletin kurulmasıdır. Machiavelli'nin şiddete dayanan yönetimini haklı çıkaran argüman şu şekilde aktarılmaktadır: Ağaçları katletmeden masanın elde edilemeyeceği, yumurtayı kırmadan omletin yapılamayacağı gibi insanları da öldürülmeden bir devlet kurulamayacağıdır (Arendt, 2012, s.191). Arendt, Machiavelli'nin bu savları ve bakış açısıyla modern devrimciler içerisinde en yüksek değere oturtur.

Machiavelli'nin siyasal düşüncesi içerisinde temel iki kavram yer almakta, bunlardan biri *virtu* diğeri ise *fortunadır*. Romalılarından miras kalan ve Machiavelli'nin siyasal düşüncesinde yer alan bu iki kavram, liderliği ve cumhuriyetçiliği açıklamasında etkin bir şekilde rol oynamıştır. Bir kişinin erdem, bilgelik, dürüstlük ve cesaret gibi özelliklerinin bulunması o kişinin *virtu* sahibi olduğu anlamına gelir. Virtuyu erkeğe özgü bir nitelik olarak belirlerken fortunayı kadına ithaf eder. *Fortuna*, kişinin müdahil olamadığı, kendi iradesi dışında gerçekleşen olayları içeren kısacası 'yazgı' olarak tanımlanır (Özmkas, 2019, s.6).

Machiavelli, fortunayı kadına ithaf etmenin yanında aynı zamanda akan bir ırmağa benzetir. İrmağın taşmasını engelleyecek olan bendin *virtu* olduğunu belirtir. Yazgının karşısına erdem (*virtu*) gelmelidir aksi takdirde sadece fortunaya dayanan bir

hükümdarın politik yaşamı kısa vadeli olacaktır (Machiavelli, 2014, s.19). Kısacası Machiavelli için iktidar şans ile elde edilebilir fakat şans eseri sürdürülemez. Nitekim Machiavelli'nin özlemine çektiği güce dayalı bir devletin kurulabilmesi için hükümdarın sahip olması gereken temel şey virtudur. Eğer hükümdar virtuya sahip değilse ve şans eseri iktidara gelmişse kurnazlık ve hile sayesinde diğer kişilerin önüne geçerek virtu sahibi olur.

Machiavelli'nin siyasal düşüncesinde belirttiği tüm kavramlar birbirleriyle ilişkilendirilerek cumhuriyet savunusunda yer bulmuştur. Onun için cumhuriyet, yozlaşma ve özgürlük gibi sorunlar çerçevesinde şekillenir. Siyasal düşüncesinde tanımladığı yönetim biçimlerinin hepsinin sonunda yozlaşacağını belirterek tek bir yönetim biçimi olan cumhuriyetin yozlaşmayı önleyeceğini düşünür (Öztürk, 2014, s.30-31).

Cumhuriyet, Machiavelli görüşünde halk yönetimine denk düşer. Halk, Machiavelli'nin düşüncesinde devlet ihtişamını ve istikrarını sağlayacak yegâne şeydir. Halkın desteğini almayan despot rejimler istikrarı sağlamada başarılı olamayacakları gibi yıkılmaya da mahkûm yönetimlerdir. Roma Cumhuriyeti Machiavelli için en iyi örnektir. Burada halk, yönetimi kendi kurar ve korur, halkın yönetimde söz sahibi olduğu cumhuriyetlerde eşitliği korumak, özgürlüğü sağlamak daha kolay olacaktır. En ideal yönetim şeklinin cumhuriyet olduğunu belirten Machiavelli bu yönetim biçiminin üç özelliğinden bahseder. Yasaya dayalı bir yönetim biçimi olması, tek bir azınlığın çıkarını gözetmek yerine yurttaş çoğunluğunun yararının ön plana çıkarılması ve son olarak karma yönetimi benimseyerek bütün yurttaşların yönetime katılma hakkını sağlamasıdır. (Öztürk, 2020, s.94-98)

1.5. AYDINLANMA DÖNEMİNDE CUMHURİYETÇİ DÜŞÜNCENİN İZLERİ

Aydınlanma, Rönesans'ta olduğu gibi her alanda büyük değişimlerin gerçekleştiği, siyasal alanda düşüncelerin en verimli şekilde ortaya çıktığı bir dönemi ifade eder. Fakat bu dönem içerisinde siyasal alana karşı ön plana çıkan ilgi alakaya rağmen siyaset felsefesinde yeni olarak nitelendirilebilecek bir gelişim söz konusu olmamıştır (Cassireer, 1984, s.177). Yeni bir kuramın ortaya çıkartılmamasının sonucu olarak Rönesans döneminde uyanışa geçen cumhuriyetçilik, Aydınlanma dönemi

içerisinde de farklı unsurların eklenmesiyle bir nevi modifiye edilmesiyle, çağdaş cumhuriyetçilik anlamına yakınlaştırılmıştır.

Klasik cumhuriyetçilik anlayışından evrilerek zamanla modern cumhuriyetçiliğe geçişte bazı temel ilkeler ön plana çıkmıştır. Bunlardan en önemlisi cumhuriyetçilik düşüncesi içerisinde 'özgürlük' kavrayışıdır. Fransız Devrimi yaşanmadan önceki ve sonraki dönemlerde ortaya çıkan sosyal, siyasal ve ekonomik alandaki değişimler cumhuriyetçilik anlayışının tekrar ele alınmasına neden olur. Bu dönem içerisinde cumhuriyetçi özgürlük düşüncesinin, yurttaş hakları şeklinde gelişmesinde J. Milton, J. Harrington ve A. Sidney gibi isimler önemli rol oynamıştır. Bu isimler liberal düşünce içerisinde yer almakla birlikte yurttaş özgürlüğünün korunması ve bütün toplumun alakadar olacağı siyasal konularda farklı fikirler ortaya çıkarmışlardır (Çelik, 2013, s.134).

Cumhuriyetçi düşüncüyü toplumun tümünün özgürlüğüne bağlayan bu düşünürlerden ilki John Milton'dır. Monarşi eleştirisi üzerinden halk egemenliği üzerine geliştirdiği düşünceleriyle cumhuriyetçi geleneğe katkıda bulunmaktadır. Milton'dan sonraki önemli isim Harrington'dır. *Oceana* adlı eseriyle cumhuriyetçi düşüncenin gelişmesine kaynaklık etmiştir. Bu eserinde vurguladığı iki temel nokta; erdem ve siyasal yönetime katılımdır. Machiavelli'nin özgürlük görüşünü ve güce dayalı silahlı yurttaş düşüncesini benimseyen Harrington için halkın meşruiyeti oldukça önemlidir. Onun cumhuriyetçi anlayışı daha çok Locke'daki gibi mülkiyetin güvence altına alınması üzerinedir. Özgürlüğü sağlamanın yolunu siyasal hakların elde edilmesine dayandıran bir diğer düşünür Sidney'dir. Modern dönem cumhuriyetçi düşüncenin gelişimine katkı sağlayan Sidney, mutlak monarşi üzerine ağır eleştirilerde bulunmuştur (Audier, 2006, s.31-32). O, iktidarın meşruiyetini halkın onayına dayandırmış ve toplumun ortak yararını ön planda tutmuştur. Sidney, düşüncelerinde her ne kadar Locke'dan etkilenmiş olsa da buradaki ortak yarar düşüncesi ile Locke'un bireycilik anlayışından uzaklaşmıştır. Modern dönem cumhuriyetçi düşüncede kısaca ele aldığımız liberal düşünürlerin sonrasında modern veya yeni olarak adlandırılan cumhuriyetçi anlayışın en önemli temsilcisi Montesquieu'dur.

1.5.1. Montesquieu'nun Cumhuriyet Görüşünde Erdem

Aydınlanma düşünürleri içerisinde yer alan Montesquieu, cumhuriyetçi geleneğin yaygınlaşmasında önemli bir yere sahiptir. Öyle ki Audier, *Kanunların Ruhü*

adlı eserinde Montesquieu'nun düşüncelerini liberal tarafa yakınlaştıran düşünürlerin, cumhuriyetçi geleneğe yaptığı katkıların göz ardı edildiğini düşünür (Audier, 2006, s.34). Montesquieu siyasal düşüncesinde insanları her alanda olumsuz bir şekilde etkileyebilecek despotik yönetimlerden kurtulabilmek adına toplum içerisinde yer alan güçlerin nasıl dengede tutulacağını irdelemiştir. Bu amaç doğrultusunda ileri sürdüğü erkler ayrımı düşüncesi, özgürlüklerin korunması adına oldukça önemlidir.

Montesquieu'yu doğrudan cumhuriyetçi bir düşünür olarak tanımlamak elbette ki doğru olmayacaktır. Ele alacağımız nokta onun ileri sürmüş olduğu düşüncelerinde cumhuriyetçi özellikler barındırmasıdır. Yasaların özgürlüğü güvence altına aldığı bir sistemi savunan Montesquieu'nun bu düşüncesi Cicero'nun yeni Roma anlayışıyla benzeşmektedir. Kişinin özgürlüğü, yasaların boyunduruğu altındaydı yani Montesquieu için özgürlük, yasanın izin verdiği şeyleri yapma hakkı olarak tanımlanmaktadır. Antik dönemde ele aldığımız yapma yeteneğinden mahrum olan kişinin özgür sayılmadığı düşüncesi Montesquieu'nun görüşleri içerisinde yer almaktadır. (Arendt, 2012, s.218).

Montesquieu, kendi dönemine kadar uzanan yönetim biçimi sınıflandırmalarından farklı bir yol izleyerek *despotizm, monarşi ve cumhuriyet* ayrımını ortaya koyar. Onun için despotik yönetim, tek kişinin yönetimiyle birlikte hiçbir kanuna veya yasaya bağlı olmayan yönetimdir. Despotik yönetimi monarşi yönetiminden ayıran özellik ise monarşinin belli yasalara bağlı kalınarak yönetilmesidir. Son olarak cumhuriyet yönetimi ise Montesquieu için iki şekilde ele alınmaktadır. Bunlardan ilki halkın tümünün yönetimi elinde bulundurmasıdır ve bu durum demokrasi olarak adlandırılır. İkinci durum ise halkın bir kısmının egemen olması durumu bu da aristokrasi ismini almaktadır (Montesquieu, 1998, s.58).

Yönetim biçimlerinde yapmış olduğu sınıflandırmaların yanında Montesquieu'yu farklı kılan diğer bir nokta cumhuriyet yönetimini doğrudan 'erdem' ilkesiyle bağdaştırmasıdır. Cumhuriyet onun için erdem ilkesiyle yönetilmekteydi (Brugger, 1999, s.50). Cumhuriyet yönetiminde kişi kendi çıkarlarından, ortak çıkar uğruna vazgeçebilmelidir. Her ne kadar mecburi bir durum olsa da kişinin kendi menfaatlerinden vazgeçmesinin zor olduğunu belirten Montesquieu düşüncelerinde, bu durumu sağlamanın tek yolunun eğitim olduğunu belirtmiştir. Cumhuriyet yönetimlerinde verilecek olan eğitim, yurttaşa vatan sevgisini aşılayarak, erdem sahibi olmasını sağlayacaktır (Gürkan, 1988, s.22). Görüldüğü üzere Montesquieu için Hükümeti koruyabilmenin yegâne ilkesi vatanını sevmek ve ortak yararı gözetmektir.

Erdem ilkesi üzerine inşa ettiği cumhuriyet, onun için geçmişte kalan ve bilimsel araştırmalara konu olabilecek bir nesnedir. Cumhuriyetin kendi dönemi de dâhil eski gücünü kaybetmesi ve artık deyim yerindeyse bir rüya olarak görülmesi sebebiyle Montesquieu için güvenilir yönetim biçimi, ılımlı ve yasaların üstünlüğünün sağlandığı bir monarşi yönetimidir (Okutan, 2006, s.95). Yönetim ilkesi onura bağlanan monarşi sisteminin yasaların gücüyle hareket etme noktası Montesquieu'nun şüpheyi yaklaştığı bir durumdur. Bu şüpheyi ortadan kaldıracak çözüm, ara erk olarak tanımladığı siyasi yönetimde belli yetkiye sahip olan aristokrasi ve ruhban sınıfıdır. Bu ara erkler, kralın yönetimdeki gücünü sınırlandıracak ve yasalara bağlı kalmasını sağlayacaktır. Ara erkler ve kral arasındaki karşılıklı bağımlılık ilişkisi despotizmi önleyecek, Montesquieu'nun cumhuriyet yönetimi yerine alternatif olarak düşündüğü yönetimi sağlamada etkili olacaktır.

1.5.2. Rousseau: Genel İradeye Dayalı Cumhuriyet

Jean Jacques Rousseau, 1712-1778 yılları arasında yaşamış, Montesquieu'nun siyasi görüşlerinin etkisinin yitirmeye başlaması üzerine Aydınlanma Çağı'nda cumhuriyetçi sistemin gelişmesi adına büyük katkılar sağlamıştır. Rousseau, 18.yüzyılın Machiavelli'si olarak tanınmıştır (Pocock, 2016, s.504). Fikirleriyle Fransız Devrimi'ne öncülük ettiği düşünülen Rousseau'nun, otorite, halk ve cumhuriyet kavramlarına ilişkin ileri sürdüğü tezler hala tartışılmaktadır. O, benimsediği siyasi sistemi 'cumhuriyet' olarak adlandırır. Kimsenin birbirlerine itaatini söz konusu olmadığı ve herkesin özgür bir şekilde eylemlerini gerçekleştirebileceği siyasi düzen için çabalamıştır. Bu siyasi yapı içerisinde Rousseau, var olabilecek en iyi seviyede insanlar arasında eşitliğin sağlanmasına vurgu yapmaktadır. Ve bu eşitlik durumunun ortaya çıkarılmasını sağlayacak en temel ilke de kamusal katılımın gerçekleşmesidir. Kamusal alana katılım sayesinde insanlar, özgür iradeleri ile kendileri için en iyi ve en doğru olan kararı verebilecek, özgürlüklerini güvence altına alabileceklerdir (Ergüç, 2016, s.38).

Hobbes ve Locke'un düşüncesinde, insanın doğal halinin var olduğunu kabul eden Rousseau bu iki düşünürden farklı bir tanımlama yapar. Onun görüşünde insan doğal halde iken kendi kısıtlı ihtiyaçlarını (yemek, dinlenmek) gideren mutlu bir varlıktır. İnsanın başkasına ihtiyaç duymadığı doğal durumda iyi, kötü, adalet gibi kavramlardan söz etmek de mümkün değildir. Kısacası insanlar doğal halde iken özgür ve eşittir (Rousseau, 2018, s.128). Eşitsizliğin ortaya çıkışını, insan aklının

kullanılabilmesi ile bağdaştıran ve bir toprak parçasını çevirip ‘benimdir’ diyebilen ilk insanı bu doğal düzenin bozucusu, yani uygar toplumun kurucusu olarak kabul etmektedir. Doğal düzen içerisinde var olan eşitlik durumunun dönüşerek eşitsizliğe geçmesini ‘mülkiyet’ temeline dayandıran Rousseau, toplum sözleşmesi ve onunla bütünleştirdiği genel irade kavramını bahsi geçen bu özgürlük ve eşitlik sorununa çözüm bulmak üzere geliştirmiştir. Uygar topluma geçiş ile mülkiyet kavgaları ortaya çıkmış ve bu kavgaları önlemek adına kuvvete dayalı bir güç yerine insanların haklarının korunduğu barışa dayalı bir düzenin kurulması zorunlu görülmüştür.

Machiavelli, Hobbes gibi düşünürlerin ileri sürdükleri otoritenin varlığının zorunlu kılınması düşüncesi, 18.yüzyıla kadar insanlara dayatılmış ve böyle bir gücün gerekliliği mutlak kılınmıştır. Diğer bir taraftan yaşanan siyasal ve sosyal alandaki değişimler neticesinde ortaya çıkan insanların doğal hakka sahip olduğu görüşü, mutlak kılınan otorite gücünün varlığı ile bir türlü uzlaşmamış ve bu konuda etkili bir sonuç elde edilememiştir. Tam da bu noktada Rousseau, herkesin canını ve malını ortak güç ile koruyabilecek bir topluluğun bulunmasının gerekliliğine değinir. Öyle ki bu topluluk, hem insanlar arasında bir birliktelik ortaya çıkaracak hem de bu birliktelik içinde insanlar eskisi gibi özgür olabilme fırsatı yakalayacaktır. Rousseau’nun siyasal kuramındaki bu temel sorun onun klasikleşmiş bir eseri olan *Toplum Sözleşmesi*’nde hayat bulur (Rousseau, 2013, s.14).

Rousseau, cumhuriyetçiliği ‘genel irade’ etrafında şekillendirmektedir. Onun için eski adıyla *site* olarak anılan yapılanma, toplum sözleşmesi ile *cumhuriyet* adını almıştır. Sözleşmenin meydana gelmesiyle birlikte sözleşmeye dâhil olan bireyler, artık kişisel boyutta değil bir bütünü, kolektif bir bedeni ortaya çıkarırlar. Rousseau, var olan bu bütünün bir tüzel kişilik oluşturduğunu ve eskiden bu tüzel kişiliğe *site* adının verildiğini şimdi ise *cumhuriyet* veya *politik bir bütün* olarak adlandırıldığını belirtir. Toplum sözleşmesi üyeleri ise bu tüzel kişiliği durgun olduğu zamanlar *devlet*, faal olduğunda *egemen varlık* olarak adlandırırken bu bütünü diğer devletler ile kıyaslama yaptığı zamanlarda ise *egemenlik* derler (Rousseau, 2013, s.15). Rousseau, toplum sözleşmesiyle oluşan bu tüzel kişiliğin üyelerini de farklı şekilde yorumlamıştır. Üyeler, birlik olarak nitelendirildiğinde *halk*, egemen güç dâhilinde birer *yurttaş*, devlet yasalarına uydukları zaman *uyruk* olarak adlandırılmaktadır. Rousseau’nun yapmış olduğu bu ayırmada dikkat çeken bir nokta bireyi ikiye bölerek tanımlamasıdır. Şöyle ki toplum sözleşmesi ile oluşan genel iradeye dâhil olan birey, *yurttaş* olarak ele alınırken,

genel iradeye zorunlu olarak itaat eden bir *uyruk* olarak karşımıza çıkar (Ağaoğulları, 2010, s.78).

Yurttaşların görüş birliği sağlayarak oluşturdukları toplum sözleşmesi neticesinde her bir yurttaş hakkını genel iradeye devreder. Bu tanımlamadan elde edilecek sonuç, genel iradenin tek tek özel iradelere dayanması olmalıdır. Çünkü genel irade, özel iradelerin toplamından ziyade daha büyük bir gücü temsil eder (Erdoğan, 1974, s.306; Küçük, 2017, s.337). Peki, bu genel iradeyi geçerli kılabilecek kıstas oy birliğine mi dayanır? Genel irade, tek tek özel iradelerin birleşimi olmadığı gibi geçerliliği de oy çokluğuna dayandırılmaz. Buradaki temel dayanak ortak yararadır. Oy birliğinin sağlandığı durumlar her zaman toplumun yararına olmayabilir veya tam tersi bir toplumun yararını gözeterek bir karara oy birliği ile karşı çıkılabilir. İşte Rousseau için asıl mesele ortak yararını sağlayabilecek bir genel iradenin varlığıdır.

Rousseau'nun düşüncelerinde, insanların her zaman kendi çıkarları ve faydaları doğrultusunda hareket edecekleri ve bu sebeple kendileri için en iyi olanı her koşulda öngöremeyecekleri belirtmiştir. Bu öngörülemezlik itibarıyla kişinin kendisi için iyi olan şeyi sağlayabilmesi adına özel iradenin dışında daha büyük bir güce sahip olan genel iradenin kabullenilmesi gerekliliğine vurgu yapar (Orhan, 2012, s.13). Onun için genel irade, her daim doğruluğunu korur ve kamu yararını ön plana çıkarır. Genel iradeye tabi olan insanlar, toplumu oluşturacak bu bütünün içerisinde olağan güçleriyle çalışarak kendileri için eşitlik ve özgürlüğü elde etmiş olacaktır. Sözleşmenin benimsenmesi gerekliliği konusuna değinen Rousseau, diğer bir taraftan bütün yurttaşlarca oy birliği sağlanması halinde, sözleşmenin ortadan kaldırılabilirliğini belirtir (Rousseau, 2013 s.16). Rousseau teorik olarak böyle bir durumun varlığını kabul etmiş fakat pratikte gerçekleşmesinin pek de mümkün olmadığını düşünmüştür. Rousseau'nun görüşünde sözleşme, bütünün yararını gözeterek oluşturulmuş ve bu düzenin bozulması bütünü 'olumsuz' bir şekilde etkileyecektir. Bu duruma karşılık pratikte yaşanması mümkün olan durum, bireylerin tek tek kendi çıkarlarına yönelip, sözleşmeyi zedeleyecek davranışlarda bulunmasıdır. Yaşanılması mümkün olabilecek bu duruma karşı Rousseau, bireyin artık devletin bir üyesi olmaktan çıkartılmasıyla yurttaş sıfatından mahrum bırakılarak düşman olarak öldürüleceğini belirtmiştir (Rousseau, 2013, s.32).

Genel irade temeline oturtulan, toplum sözleşmesi içerisinde filizlenen *halk egemenliği* kavramı Rousseau'nun düşüncelerinde önemli bir yere sahiptir. Halk egemenliği kavramını benimseyen Rousseau, kaçınılmaz olarak *halk* kavramını iki şekilde

tanımlama yoluna gitmiştir. Bu zorunluluğun başlıca sebebi egemenlik kavramının içerisinde belirmektedir. Çünkü egemenlik kavramı mevcut yapısı itibariyle bir yöneten ve yönetilen ayırımını doğrudan karşımıza çıkarır. Halkı egemen, yöneten kişi olarak gördüğümüz takdirde bir de onun karşısında yönetilen kişinin kim olduğu sorunu belirmektedir. İşte söz konusu bu sorunun çözümlenmesi adına Rousseau, soyut ve somut halk olmak üzere iki farklı tanımlama geliştirmiştir. Soyut halk, egemen olan yurttaşlardan oluşurken, somut halk, egemene itaat eden uyruklardan bir diğer ifadeyle canlı insanlardan meydana gelir (Ağaoğulları, 2010, s.78). Rousseau'nun yapmış olduğu bu ayırım, toplum sözleşmesinin doğru bir biçimde anlaşılabilmesi için iyi okunmalı, unutulmamalıdır.

Rousseau'nun görüşünde egemenlik halka ait ve vazgeçilmez bir haktır. Özgürlüğü insanların vazgeçilmez bir hakkı olarak tanımlayan Rousseau, aynı şekilde egemenliğin de bırakılmayacağını vurgular. Öyle ki egemenlik bırakılırsa, kişi iradesinden vazgeçerek bir efendinin boyunduruk altına girecektir (Işık, 2017, s.89). Rousseau için egemenliğin bir diğer özelliği bölünmezliğidir. Egemenlik bölünmez bir bütündür. Onun bu düşüncesi bizlere, Montesquieu ve Locke'un ileri sürdükleri kuvvetler ayrılığı düşüncesinin tam tersi bir kuvvetler birliğinin olması gerektiği düşüncesini gösterir.

Son olarak Rousseau'nun karşı çıktığı nokta egemenliğin temsil edilemeyeceğidir. Bu duruma karşı çıkmasının nedeni ise onun aktif katılım düşüncesinde şekillenmektedir. Ele aldığımız üzere Rousseau her zaman halkın aktif olarak siyasal süreçte rol almasından, yasa yapım sürecine doğrudan katılmasından yana olmuştur. Fakat bu yasa yapım sürecine katılacak olan soyut halk mı yoksa somut halk mı olacaktı?

Yukarıda da değindiğimiz üzere Rousseau'nun düşüncesinde egemen olan halk soyut halktır ancak yasa yapım sürecinde somut olarak nitelendirilen herkes, bu sürece dâhil olmalıdır. İşte tamda bu noktada asıl tehlike ortaya çıkacaktır. Çünkü somut halk yani canlı, kanlı olan insanların oluşturdukları topluluk içerisinde bireysel çıkarlar ön plandadır. Bireysel çıkarlarının peşinde olan somut halkın, yasa yapım sürecine dâhil edilmesi ne denli bir güvenilirlik sağlayacaktır? Rousseau, bu güvenilirliğin sağlanmasının pek de mümkün olmayacağını düşünerek, yasaların hazırlanması işini üstün bir nitelik atfettiği yasacıya bırakır. Onun düşüncesinde yasacı, insanların yapısını

çok iyi bildiği halde onlardan biri olmayan fakat onların mutluluğu için çalışan ve üstün bir zekâyâ sahip bir kişidir (Rousseau, 2013, s.37).

Rousseau, yasacının her ne kadar olağanüstü bir niteliğe sahip olduğunu belirtse de sonuç olarak onunda kişisel bir iradesinin olduğunu ve bu irade etrafında görüşlerinin şekillendiğini vurgular. Bu sebeple yasacının ele aldığı yasalar birer öneri şeklinde görülüp genel irade karşısına sunulmakta, nihai karar ise yine genel irade tarafından verilmektedir. Halkın oyuna sunulan yasaların oy çokluğu ile reddedilmesi durumu, Rousseau için oldukça düşük bir ihtimaldir. Çünkü yasacının hazırlamış ve halkın oyuna sunmuş olduğu yasalar, genel iradenin yararına olacak şekilde düzenlenmiş ve toplum sözleşmesiyle meydana getirmiş olduğu bütünü harekete geçirmek için gerekli görülmüştür (Duman, 2010, s.102).

Rousseau'nun düşüncelerinde önem kazanan bir diğer kavram yurttaşlık bilincidir. Bireylerin siyasal düzen içerisinde yer alması, onların yurttaşlara dönüşmeleri için yeterli olurken, yurttaşlık bilincine sahip olmasında etkili olmadığını düşünür. Yasaların soyut bir nitelik taşıdığını ve bu sebeple yurttaşın, devletle duygusal bir bağ kurmasının olanaksızlığından bahseden Rousseau, bu bağı kurmanın, aidiyet duygusunu yaratmanın yolunu vatanseverlik anlayışında bulur (Bakır, 2007, s.118). Vatanseverlik anlayışı, yurttaşın kendini siyasal bütünün bir parçası olduğunu ruhen hissetmesini ve benimsemesini sağlar. Fakat vatanseverlik aracılığı ile ortaya çıkacak bu duygusal bağın hemen gerçekleşmesinin mümkün olmadığını belirten Rousseau, kişinin çocuk yaşta eğitilmesi ve bu eğitimin devlet tarafından verilmesi gerektiğini vurgular. Devlet tarafından verilecek olan bu eğitim, kişinin algılarını ve beğenilerini belli bir kalıp içerisinde yoğurarak vatanseverlik duygusunu aşılacaktır (Rousseau, 2005, s.32). Genel itibarıyla Rousseau, belirtmiş olduğu vatanseverlik anlayışıyla bütün yurttaşlar arasında duygusal bağın kurulmasını ve böylece siyasal bütüne sevgiyle bağlanıp birlik, beraberlik ortamının yaratılmasını sağlamıştır.

Yurttaşlık bilincinin oluşması için vatanseverlik anlayışını geliştiren Rousseau, yurttaşların devlet ile olan ilişkisini duygusal boyutta birleştirmek için 'din' unsurunu ele alır. Din vurgusunu, "Temelinde din olmayan hiçbir devletin kurulamayacağı" (Rousseau, 2013, s.129) sözleriyle dile getirmiş, yurttaşların birbirleriyle olan duygusal bağı sürdürebilmesi için dini olgunun önemini belirtmiştir. Rousseau, belirttiği din olgusunu açıklamadan önce diğer bütün dinleri inceleyerek, kendince olumlu olarak değerlendirdiği yönlerini *toplum dini* olarak adlandırdığı dinde birleştirir.

Toplum dininin yalın ve açıklamalara yer vermeyecek kadar anlaşılır olması gerekmektedir. Rousseau'nun düşüncesinde tanımladığı din anlayışını benimsemeyen, inanmayan kişilerin yurttaşlık bilincine erişemeyeceği ve siyasal düzeni tehdit edeceği belirtilmiştir. Aynı zamanda kişilerin bu dine inanıyormuş gibi davranması yani yalan söylemesi onun ölüm ile cezalandırılmasına neden olacaktır (Rousseau, 2013, s.134). Genel olarak Rousseau için yurttaş ve devlet arasındaki bağı güçlendirecek, bireysel iradenin genel iradeye dönüşmesini sağlayacak unsur, vatanseverlik ve dindaşlık duygusudur.

Genel itibariyle toplum sözleşmesiyle ortaya çıkan meşru bir siyasi otorite, halkın malını, canını güvence altına almakla yetkili kılınmış ve her bireyin birbirine bağlı ortak yarar adına yine kendine itaat ettiği bir ortaklık biçimi yaratılmıştır. Görüldüğü üzere kişilerin vardığı bu uzlaşma bir kral yönetimini anımsatmaktan ziyade halkın yine halk olarak bir kurumsallaşmaya gidildiğini, egemenliğin bu yönetim içinde yine halka ait olduğu bir gerçeklik yaratılmıştır. Rousseau'nun siyasal düşüncesinde açığa çıkan bu özgünlük, cumhuriyetçiliği, karşılıklı ilişkinin bulunduğu bir anlaşmayla yeniden tanımlamıştır.

İKİNCİ BÖLÜM

ÇAĞDAŞ CUMHURİYETÇİ GELENEK

İkinci Dünya Savaşı'nın yaşatmış olduğu ağır darbe sonrasında politik alanda ve siyasal düşüncede dönüşümler değişimi kaçınılmaz kılmıştır. Savaş döneminde Avrupa'da kendini gösteren totalitaryanizm, siyasal alanda yaşanan dönüşümün en acı örneği olarak görülür. Güç ilişkilerinin oldukça baskın olduğu siyaset alanında bireyler söz hakkını kaybetmiş, devlet artık bireylerin mevcut haklarını korumak yerine kendi istikrar ve güvenliğini sağlamaya odaklanmıştır. Giderek daha fazla güç elde eden devlet mekanizmasının durdurulması ve bireylerin özgürlüklerine kavuşabilmesi adına devletin gücünün sınırlandırılması düşüncesi, siyaset felsefesi alanında yeni fikirlerin ortaya çıkmasına kaynaklık etmiştir (Demirci, 2013, s.32).

Bireyin özgürlüğünü ve devletin sınırını çizebilmek adına girilen bu yeni arayışlar çerçevesinde cumhuriyetçilik fikri yeniden canlanma fırsatı yakalamıştır. Fakat bu yeniden formüle edilen cumhuriyetçi düşünce, önceki konuda ele aldığımız klasik cumhuriyetçi anlayıştan mutlak bir kopuşu ifade etmediği gibi farklı iki yorumlamanın da ortaya çıktığı düşünülmemelidir. Bu bağlamda isminden anlaşılacağı üzere çağdaş cumhuriyetçiliği, klasik cumhuriyetçi anlayışın güncel yorumlaması olarak düşünmek yerinde olacaktır.

Savaş sonrasında iktidarın sınırlanması, farklı dinsel grupların siyasal sistem içerisinde korunması ve kamusal alan düşüncesinin gelişimi gibi birçok yaklaşım meydana gelmiştir. Cumhuriyetçi düşünce, ortaya çıkan bu olguları kapsayacak ve gerekli çözüm yolunu sunabilecek bir biçimde yeniden dizayn edilmiştir. Adından da anlaşılacağı üzere bu anlayış, çağdaş dönemi kapsamakta ve halen gelişmektedir. Bu sebeple çağdaş cumhuriyetçi düşüncenin sınırlarını kesin olarak çizmek pek de mümkün değildir. Her ne kadar sınırlarını tam olarak çizmek mümkün olmasa da net bir şekilde söylenecek şey cumhuriyetçi bakışın benimsediği amaçtır. Çağdaş cumhuriyetçilik, liberal demokrasiye alternatif bir yol geliştirme çabasıdır. Bu bölümde cumhuriyetçi felsefenin yeniden formüle edilmesiyle karşımıza çıkan çağdaş yorumları ve bu yorumların hangi değerler üzerinde şekillendiği ele alınarak bu dönemde öne çıkan düşünürlerin görüşleri okuyuculara aktarılacaktır.

2.1. NEO-ATINA CUMHURİYETÇİLİĞİ: SİYASAL KATILIM

Temeli Antik Yunan düşüncesine dayanan Neo-Atina cumhuriyetçiliği genel çerçevede liberalizmin birey düşüncesini eleştirirken, politik toplumu el üstünde tutan anlayışıyla *civic* hümanizm olarak da adlandırılır. Antik Yunan cumhuriyetçiliğinde ön plana çıkan siyasal katılıma ve erdeme olan vurgu, Neo-Atina düşüncesi içerisinde de vazgeçilmez bir değere sahiptir. Bu felsefi yaklaşım, bireylerin bir arada yaşayabileceği ve ortak yararın gözetilip, kamusal iyinin korunacağı bir düzen üzerine inşa edilmiştir. Neo-Atina cumhuriyetçiliği, bireysel özgürlüklerin sağlanması noktasında erdem üzerine kurulan siyasal toplum anlayışını ele alır. Erdem temelli siyasal toplumun, özgürlüğünü kazanması ve yozlaşmayı engellemesi, cumhuriyetçilik düşüncesinde vurgulanan en önemli noktalardan biridir. Sandel, cumhuriyetçiliğin bu formunu Aristoteles'in görüşlerine geri dönüş olarak tanımlar. İnsanın doğası gereği siyasi bir varlık olmasını göz önüne alır ve siyasal katılımın gerçekleştirildiği sürece özgürlüğün elde edilebileceğini söyler (Sandel, 1996, s.26).

Neo-Atina cumhuriyetçiliğinin, siyasal katılım ve ortak iyi olguları üzerine iki noktada kristalize olduğunu söyleyebiliriz. Bu yaklaşım, bireylerin oluşturduğu ortak yaşam alanı içerisinde herkesin kamusal iyiyi gözeterek, erdemli bir hayat sürmesi amacını taşır. Neo-Atina düşünürlerinin sıklıkla vurguladığı siyasal katılım olgusu Neo-Roma düşünürleri tarafından eleştirilmektedir. Bu eleştirinin başlıca sebebi Neo-Atina cumhuriyetçilerinin bireysel özgürlüğü doğrudan siyasal alana atfetmesidir. Öyle ki Neo-Atina cumhuriyetçileri için birey, siyasal toplum içerisinde bulunduğu hem yurttaşlık bilincinin farkına varacak hem de erdem kazanacaktır (Baştürk, 2013, s.114).

Siyaset felsefesi alanında klasik cumhuriyetçiliğin yeniden formüle edilmesi olarak ele alınan Neo-Atina cumhuriyetçiliğinde yer alan düşünürler, Pocock ve Arendt'in, çalışmalarında cumhuriyetçilik çözümlemesi, Aristoteles'in görüşlerini ve Machiavelli'in benimsediği hümanizmi içermektedir. Fakat Neo-Atina cumhuriyetçiliği, sadece bu iki düşünürün getirmiş olduğu sınırlılıklardan ibaret değildir. Genel çerçeve içerisinde cumhuriyetçi paradigma, komüniteryen düşünceyi de kapsayacak belli temeller üzerinde şekillenmiştir (Öztürk, 2013c, s.95).

Komüniteryanizm, bireysel düzeyde olmayan, yurttaşlık, kamusal katılım ve dayanışma değerleri etrafında şekillenen, bireyciliği ön plana çıkan liberalizm ile sürekli bir kargaşa içerisinde olan düşünce akımıdır. Liberalizm ile çatışma halinde bulunan

komüniteryanizm, Aristoteles'in 'bireyden önce polis' düşüncesinden beslenerek yurttaşlığa ve onun peşinden gelen ortak iyi kavramına değer veren cumhuriyetçi düşünceyi benimser. Alasdair MacIntyre, Michael Sandel, Michael Walzer ve Charles Taylor gibi isimler yayınladıkları birçok eserle Komüniteryanizmin politik alanda gelişimine kaynaklık etmiştir. Ele aldığımız bu isimler ileri sürdükleri düşünceler ile farklı iki kategoride değerlendirilmiştir. Örneğin; MacIntyre, Sandel ve Taylor daha çok cumhuriyetçi komüniteryanizm içerisine dâhil olurken Walzer daha çok demokratik komüniteryanizm tarafında değerlendirilmektedir (Tüzen, 2017, s.519).

Komüniteryen düşünceyi, cumhuriyetçi düşünce içerisinde ele almamızın başlıca sebebi toplum ve siyasal topluma olan vurgunun iki akım içerisinde de yer almasıdır. Bilindiği üzere komüniteryanizmin referans aldığı temel nokta toplumdur. Cumhuriyetçi geleneğin 'ortak iyi' ilkesi üzerine temellenmesi sonucu ortaya çıkan birlikte yaşama düşüncesi, komüniteryen anlayış ile kesişmektedir. Ayrıca cumhuriyetçi düşüncede önem arz eden yurttaşlık ve özyönetim gibi değerler komüniteryen gelenek içerisinde de olumlu karşılanmaktadır (Öztürk, 2014, s.79).

Cumhuriyetçilik ile Komüniteryanizm arasındaki ilişkiyi incelediğimiz zaman en temel bağlantıyı iki nokta üzerinde bulmamız mümkündür. İlk olarak yukarıda ele aldığımız komüniteryen düşüncenin liberalizme karşı takınmış olduğu tutumdur. Burada liberalizmin bireyciliğine yönelik olan eleştirel tavra karşılık cumhuriyetçi ve komüniteryen ekolde ileri sürülen bireyin toplum içerisinde değer kazanacağı düşüncesi, iki düşünce arasındaki bağlantının bir uzantısı olarak kabul edilebilir. Aralarındaki ilişkiye dair altı çizilecek bir diğer nokta Komüniteryanizmin topluluk ve yurttaşlık kavramlarına yapmış olduğu atıf ile cumhuriyetçi düşüncede res publica'da yer alan ortak yarar, kamusal iyi'nin korunması fikridir (Dagger, 2004, s.167).

Neo- Atina Cumhuriyetçisinin yakınlaştığı komüniteryen düşünceyi aktardıktan sonra cumhuriyetçi düşüncenin daha anlaşılır kılınması adına Hannah Arendt'in görüşlerinde cumhuriyetçi izler aktarılacaktır.

2.1.1. Hannah Arendt ve Totalitarizmin Panzehri: Cumhuriyetçilik Fikri

Cumhuriyetçi ekolde özgürlük ve siyasal katılım düşüncelerinin yeniden canlanmasını sağlayan çağdaş düşünürlerden biri Hannah Arendt'dir. Arendt, *The Human Condition* adlı eserinde kendisini cumhuriyetçi olarak adlandırmaz fakat eserlerinde vurgulanan sivil katılım olgusu onu cumhuriyetçi çerçevede okumamıza

sebepe olmuştur. Siyasal toplumu yücelten yaklaşımlarda bulunan Arendt için bireysel özgürlüklerin elde edilmesinin en önemli kaynağı katılımıdır.

Modern liberal demokrasinin özgürlük adına ileri sürmüş olduğu tezleri bir aldatmaca olarak gören Arendt, tam tersi liberal demokrasinin insanların siyasal özgürlüklerini koruyabilecek bir kurumsallaşmaya sahip olmadığını belirtir. Onun görüşlerinde bireylerin özgürlük edinimi kapsamında kamusal alan fikri önemli bir yer tutmaktadır. Arendt'in kamusal alan düşüncesinde bireyler, katılım sayesinde özgürlüklerini kazanabilecektir. Buradan anlaşılacağı üzere Hannah Arendt için özgürlük edinimi, bireyin sadece arzu etmesine dayanmaz aynı zamanda bu istemin bir eylem ile desteklenmesi gerekmektedir (Doğanay, 2018, s.213).

Arendt'e göre modern liberal demokrasi, birey özgürlüklerinden daha çok ekonomi üzerine yoğunlaşarak siyasal özgürlük, ortak çıkar ve kamusal alan değerlerini ortadan kaldırmış ve totalitarizmin doğuşuna neden olmuştur. Onun için totalitarizm, bireylerin kendilerini gerçekleştirebileceği ortamı yok eden bir oluşumdur. Totalitarizmin olumsuz etkilerinden kurtulabilmenin yolunu insanların bir arada yaşamasında arayan Arendt, kişilerin ortak yarar etrafında toplanmaları gerekliliği üzerinde durur (Ergüç, 2016, s.49). İnsanların bireysel çıkardan öte ortak faydayı gözettiklerinde yurttaş olarak nitelendirebileceklerini vurgular. Bu ortak yaşam alanına örnek olarak Antik Yunan polisini öne çıkarmaktadır. Arendt, polis sayesinde insanların ideal bir biçimde kamusal alanda etkinliği sağlama fırsatı yakalayacağını düşünür (Arendt, 2012, s.160).

Arendt, politik felsefesinde dört farklı yönetim biçiminden bahseder: herhangi bir yasaya tabi olmadan halkın üzerine doğrudan güç kullandığı ve bu sebeple korkuya dayalı sistem olan *tiranlık*, siyasal bir değer taşımayan ve tiranlığa karşı oluşan, tek kişinin hüküm sürdüğü *monarşi*, kişilerin ortaklık içerisinde yaşadığı, özel çıkar yerine ortak yararın benimsendiği ve yasal dayanağı olan *cumhuriyet*. Arendt'in *totalitarizme* şiddetle karşı çıktığı ve etkilerinden kurtulabilmek adına tezler geliştirdiği bilinmektedir (İnce, 2013 s. 296). Arendt'in tüm amacı totalitarizmin etkisiyle apolitik duruma gelmiş insanların, bu düzene karşı kendilerini ifade edebilecekleri fırsatın nasıl yaratılabileceğidir. Mevcut durumda var olan totalitarizmin baskısından kurtulabilmesi, politik olanı ön plana çıkarması ile cumhuriyetçi düşüncenin genel çerçevesini oluşturmaktadır. Onun düşüncesinde oluşan cumhuriyetçilik fikri yalnızca yasaya tabi olmuş bir yönetim olgusunu işaret etmez aynı zamanda ortak yarar üzerine kurguladığı

siyasal alana katılımın gerçekleştiği düzenle de tam anlamıyla *res publica* kavramına denk düştüğü söylenilebilir.

Totalitarizme karşı gelerek, içinde bulunduğu düzenden kendine özgü yeni bir dünya tasarlamaya çalışan Arendt, geliştireceği yeni siyaset anlayışını eyleme dayandırmıştır. Yeni bir başlangıçla siyaset bilimini eylem odaklı geliştirme çabası onun *vita activa* kavramında vücut bulur. *Vita activa*'yı insanın yaşamı gereği temel olarak varsaydığı iş, emek ve eylem etkinliklerini belirtmek üzere kullanmıştır. Bu üç etkinliğin her birinin kendine ait belli durumlara denk düştüğünü belirterek tanımlamalarını yapar;

“Emek; büyümesi, metabolizması ve mukadder çöküşü, yaşam süreci içerisinde emek yoluyla aynı anda üretilen ve beslenen hayati zorunluluklara bağlı, insan bedeninin biyolojik sürecine karşılık gelen bir etkinliktir. İş; insani varoluşun, türün sürekli yinelenen gelen hayat döngüsüne katılmamış, ölümlülüğü bu döngüyle telafi edilemeyen doğa dışı oluşuna karşılık gelen bir etkinliktir. Şeylerin veya maddenin aracılığı olmadan, doğrudan insanlar arasında geçen yegâne etkinlik olan eylem, insanın çoğulluk durumuna, yeryüzünde insanın değil insanların yaşadıkları ve bu dünyadan oldukları gerçeğine karşılık gelir” (Arendt, 1994, s.17-18).

Arendt'in felsefi düşüncesindeki bu üç etkinlik, insan yaşamında kuvvetli bir yer edinir. Öyle ki emek, insan hayatında yalnızca sürekliliği sağlamakla yetinmez aynı zamanda can güvenliğini de garanti altında tutacaktır. İş etkinliği, insanın dünyevi, gelip geçici olarak nitelendirilen zamanına kalıcılık kazandıracaktır. Eylem ise, siyasal yapıların oluşmasını, bu yapıların korunmasını sağlayacak ayrıca tarihe anlam katacaktır. Arendt'in düşüncelerini daha yakından incelediğimiz zaman üç etkinliğin arasında onun diğerlerine göre daha fazla ilgi duyduğu etkinliğin 'eylem' olduğu hemen fark edilmektedir. Bunun sebebi ise insanın yaşamı boyunca eylemden vazgeçemeyeceği, onsuz yapamayacağıdır (Arendt, 1994, s.19). İnsanlar gerçekleştirdikleri eylem neticesinde yaşamları ile ilişkili bir bağ kurar, kimi zaman yaptıkları farklı eylemler ile içinde bulunduğu durumu kabullenirken kimi zaman bunu reddedebilirler. Kısacası eylem, insan yaşamının şah damarıdır ve eğer bu damar kesilirse eylemsizlik durumu ortaya çıkar, yaşam içerisinde ölüm deneyimlenir.

Politik felsefe içerisinde Arendt'in *Vita Activa* olarak adlandırmış olduğu etkinlikler (*emek, iş, eylem*) arasında ayrı bir noktaya konumlandığı eylem, insan özgürlüğü ile doğrudan ilişki içerisinde. Şöyle ki insan özgürlüğünü eylem sayesinde elde edebilir (Yılmaz, 2007, s.227). Bunun en basit örneğini politik olanda aramak mümkündür. Günümüzde bile özgürlük üzerine düşündüğümüzde aklımıza ilk gelen

siyaset alanındaki bir özgürlük sorusudur. İnsanın siyasal alanda bir eyleme yetisine sahip olup olmadığıdır. İşte Arendt için de siyasetin varoluşu özgürlüğün meselesidir ve özgürlüğün tecrübe edinildiği alan eylemdir. Politik olanın var oluşu özgürlüğe dayandırılırken bu durumun görülebilir hale gelmesi ise eyleme tabidir (Özüaydın, 2019, s.123). Vita activa, insanın kendisini gerçekleştirmesine olanak sağlarken diğer bir yandan kişiye kazandırdığı hak ve özgürlük ile Arendt teorisinde önemli bir yer tutmaktadır.

Vita activa düşüncesi zamanla bazı anlamsal değişikliklere uğramıştır. Bu anlam kayması birbirleriyle doğrudan ilişki halinde bulunan eylem ve siyasetin arasındaki bağın çökmesine sebebiyet verir. Somut olarak bu çöküş sürecinin en belirgin gözlemlendiği kısım kamusal alandır. Arendt'in kamusal alan kavramsallaştırması Antik Yunan'ın polisine dayanır (Yükselbaba, 2008, s.229). Vita activa' nın çöküşü ile kamusal alana karşılık *koine*, özel alana denk düşen *oikos*, kamu alanını işgal etmiştir. Arendt'e göre ortaya çıkan bu yozlaştırıcı süreç, orta çağa kadar geriye götürülebilir. Bu süreçte insan etkinliğinde önemli bir yere sahip olan 'eylem' geri plana düşerek 'emek' ve 'iş' etkinlikleri değer kazanmıştır (Çoban, 2010, s.102-3). Antikiteden beri devam eden bu süreç için neler yapılacağı sorununa Arendt düşüncelerini incelediğimizde belli başlı çözümler bulmak mümkündür. Bu düşünceler arasında ilk göze çarpan çözüm önerisi liberal özgürlük karşısında cumhuriyetçi özgürlük fikrinin benimsenmesi gerekliliğidir. Sonraki aşama ise siyasal katılım vurgusuna ağırlık vererek, yurttaş erdeminin ön plana çıkartılmasıdır. Atina düşüncesinden izler gördüğümüz Arendt için katılımın önemi ortak iyiye ve özgürlüğe ulaşmada bir araç olarak kullanılmasında yatmaktadır. Kişilerin politik alanda söz söyleme hakkına sahip olması, kamusal katılıma bağlı özgürlük edinimi ve ortak yarar kavramları ile Arendt'in, cumhuriyetçiliği modern dönemde canlandırdığı söylenilebilir.

2.2. YENİ CUMHURİYETÇİLİK AKIMI

20 yüzyıl sonlarına doğru gelen süreç içerisinde siyasal alanda etkin olan liberalizme ve sosyalizme karşı bir eleştirel tutum ortaya çıkmıştır. Liberalizm ile birlikte toplum içerisindeki bağların zayıflaması, yozlaşmanın başlamasıyla cumhuriyetçi düşünce yeniden canlanmış, bu olumsuz etkilere karşı alternatif bir yol olarak gündeme gelmiştir. Bu yeniden canlanma içerisinde J.G.A Pocock, Quentin Skinner, Philip Pettit, Viroli ve Sandel gibi düşünürlerin görüşlerindeki referansı

cumhuriyetçi düşüncede aramak mümkündür. Diğer bir taraftan yeni cumhuriyetçilik akımını referans almayan Habermas, Rawls ve Walzer gibi düşünürler, cumhuriyetçi gelenek içerisinde, düşüncelerine yakın olan unsurları ele alarak incelemişlerdir (Audier, 2006, s.103).

Liberalizme karşı panzehir olarak oluşturulan yeni cumhuriyetçiliğin içerisinde Pocock, Skinner, Pettit ve Viroli gibi düşünürler yer almaktadır. Bu düşünürlerin ortak noktası ise liberalizmin yarattığı tahribat karşısında siyasal ortamın yeniden onarılmasını sağlayacak cumhuriyet modelinin yeniden keşfedilmesidir. Yeni cumhuriyetçiler arasında Arendt düşüncelerine yakın olan kişi Pocock'dur.

Cumhuriyetçi düşüncenin en önemli ilkesi olan 'katılım' Pocock görüşlerinde ağır basmaktadır. Onun için siyasal etkinlik, insan olabilmek için gerekli şartların en başında yer alır ve aktif bir şekilde etkinliği sağlamayan kişilerin insan olamayacağını belirtir. Pocock'un insan haklarını koruma kapsamındaki önceliği, kişilerin ödev olarak yüklenilen siyasal alana katılım etkinliğini gerçekleştirmesidir. Bu sebeple onun cumhuriyetçilik düşüncesinde sivil erdem ve ortak iyinin sağlanması kapsamında yurtseverlik önem kazanır (Işık, 2009, s.92).

Habermas, Rawls ve Walzer gibi düşünürlerin görüşleri her ne kadar yeni cumhuriyetçilik içerisinde ele alınmış olsa da, ileri sürdükleri tezlerde bu düşünce geleneğinden tamamıyla yararlandıkları söylenilemez. Jürgen Habermas, cumhuriyetçiliği doğrudan her koşulda liberalizme karşı duran bir konumda ele alır. Cumhuriyetçi düşüncede, siyasi toplum ve kamu düzeninin önemli olduğunu belirten Habermas, cumhuriyetçi yaklaşımda ön plana çıkan siyasal katılım ve konuşma hakkının daha çok pozitif özgürlük içerisinde yer aldığını vurgular. Habermas'a göre cumhuriyetçiliğin tanıdığı pozitif özgürlük ile yurttaş, ortak bir siyasal katılımın gerçekleştirilebileceği bir ortamın güvencesi verilmektedir (Habermas, 2012, s.153). Cumhuriyetçiliğin avantaj ve dezavantajının olduğunu söyleyen Habermas'a göre vatandaşlar ile siyasal yapının iletişiminin kuvvetli olması ve dışarıdan bir müdahalede bulunmaksızın kendi kendilerine örgütlenebilme fırsatının verilmesi avantaj olarak görülmektedir. Dezavantajı ise demokrasi sürecinde yetkiyi cemaatçi olarak gördüğü devletin, yurttaşlarının erdemine bağlı kılmasında bulur (Habermas, 2012, s.157).

Cumhuriyetçi düşünce geleneğini yurttaşlık ve kamusal alanla ilişkilendiren Habermas, yurtseverlik ideolojisine en az Viroli kadar etki etmiştir. Modern dönemdeki yurtseverliğe katkıda bulunan Habermas, Viroli'nin cumhuriyetçi yurtseverliğinden

farklı bir anlayış benimsemiştir. Anayasal yurtseverlik, daha çok liberal demokratik bir düzende yasalar ve kurumlar ile ilişkili bir toplumsal düzeni amaçlamaktadır. Milliyetçilik kuramına eleştirel bir tutum içerisinde olan anayasal yurtseverlik, ulus-devlet anlayışının üstünde demokrasinin evrenselci normları ile uyumlu bir yurttaşlık anlayışı benimser (Karabulut, 2014, s.882).

Anayasal yurtseverlik kavrayışının tarihsel düzlemdeki yeri, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Almanya'da demokrasinin yeniden inşasını sağlamak üzere yapılan tartışmalara dayanmaktadır. Bu kavramı, Almanya sınırları dışarısına taşıyan ve çağdaş toplumda kimliklerin nasıl anlaşılacağı üzerine kuran kişi Jürgen Habermas olmuştur. Demokrasinin önünde engel olarak gördüğü milliyetçiliğe karşı anayasal yurtseverlik, farklı kültürlerin demokratik süreç içerisinde yer almasını sağlayacaktır. Bu bağlamda bir taraftan çoğulcu demokrasi anlayışına yakınlığı söylenilebilir. Fakat Habermas, çoğulcu anlayışı desteklerken bir yandan çokkültürcülüğün ortaya çıkarabileceği karmaşıklık için önlemlerin alınması gerektiğini de vurgular.

Demokratik yurttaşlığı, anayasal yurtseverlik kavrayışında ön plana çıkaran Habermas'ın düşüncesinde kamusal özgürlük önemli bir yer edinmiştir. Öyle ki, yurttaşlığı yalnızca hukuki bir hak olarak tanımlamaktan ziyade siyasal konularda tüm yurttaşların eşit bir şekilde katılımının gerçekleşmesi ve ortak meselelerde gerekli kararların birlikte alınması görüşünü savunmaktadır.

Genel çerçevede ele aldığımız Habermas düşüncelerinde siyasal olana yapılan şiddetli vurgu ve milliyetçiliğe karşı eleştirel tavrın, cumhuriyetçi tartışmalara çok uzak olmadığı söylenilebilir. Fakat Habermas, cemaatçilik ile bağdaştırdığı cumhuriyetçiliği, kendi düşüncelerinden ayrı bir noktada ele alır. Habermas düşüncesinde cumhuriyetçilik, Aristoteles'in düşüncelerinden türemiş, etnik ve kültürel birlikteliğin ifadesi olarak yorumlanmıştır. Bu sebeple Habermas, savunduğu çoğulcu toplum anlayışının cumhuriyetçilik içerisinde işlemeyeceğini belirtir. Violi ise Habermas'ın cumhuriyetçiliği Aristoteles'ten türetilmiş olduğu düşüncesine şiddetle karşı çıkarak böylesi bir yorumun hata olduğunu düşünür (Tunçel, 2010, s.314). Yurttaşlık veya yurtseverlik ile ilgili tartışmaların Aristoteles' den ziyade Romalı cumhuriyetçi düşünörlere dayandığını ileri sürer. Violi, Habermas'ın etnik ve kültürel bağlamda cemaatin üyesi olarak tanımladığı yurttaşlık kavrayışını doğru bulmaz.

2.3. LIBERALİZM VE CUMHURİYETÇİLİK

Liberalizm, 19. ve 20. Yüzyılda demokrasi ideali etrafında etkisini gösteren bireyci düşünce biçimidir. Liberalizmin diğer ideolojilerden ziyade daha çok gündemde olmasının başlıca nedeni bireyi ve bireyin özgürlüğünü savunmadaki başarısıdır. Liberal düşüncenin ön plana çıkardığı bireyci anlayış, bireyin üstündeki varlığa (hükümet) karşı güvensizlik durumunun ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Tam da bu noktada cumhuriyetçilik ile arasında farklar belirginleşmektedir. Liberalizmde bireyin özgürlüğü, devletin veya herhangi bir siyasal yapının müdahalesi altında olmadan eylemde bulunması, seçim yapabilmesi anlamını taşımaktadır (Yayla, 1992, s.22). Cumhuriyetçiler için özgürlüğün varlığı müdahalenin yokluğu ile değil müdahalenin keyfiyet içerip içermemesiyle ilişkilendirilmektedir.

Özgürlük konusunda beliren bu farklılık elbette ki iki geleneğin özgürlüğü tanımlamasından ileri gelmektedir. Özgürlüğü doğal bir hak olarak gören liberal düşünür John Locke, bireyin herhangi bir toplumsal yapı içerisinde bulunmadan önce hak ve özgürlüklere sahip olduğunu belirtir (Çelik ve Usta, 2010, s.124). Doğal hak olarak görülen özgürlük düşüncesinde yasa sınırlayıcı bir unsur olarak kabul edilir fakat bu olumsuz düşünceye karşı yine de yasa, bireylerin birbirlerinin özgürlüklerine karışmasını engellemede yardımcı bir unsurdur (Heywood, 2016, s.61). Aynı zamanda yasa, zorunlu olarak görülen devlet mekanizmasının keyfi müdahalelerini engellemede etkili olmaktadır.

Cumhuriyetçilik geleneğinde yasa sayesinde özgürlük var olur. Bireysel özgürlükler ancak dış müdahalelerin olmadığı siyasal toplum içerisinde ortaya çıkmaktadır. Liberal düşüncede doğal bir hak olarak görülen özgürlük iddialarına karşı cumhuriyetçi gelenek, özgürlüğü tarihsel kazanım olarak görür ve devletten bağımsız bir özgürlük anlayışının söz konusu olamayacağını vurgular. Devlet ile bağdaştırılan özgürlük düşüncesinde değinilmesi gereken bir diğer nokta bireyin özgürlüğünden ziyade devletin özgürlüğüdür. Özgür devlet ise yasalarını, herhangi bir dış müdahaleye maruz kalmaksızın kendi yurttaşlarının iradesine bağlı kalarak oluşturmasıdır. Richard Dagger, bireyin özgürlüğünü elde edebilmesi noktasında liberallerin ve cumhuriyetçilerin iki farklı ilke üzerinde durduklarını ileri sürer. Liberaller için bu ilke özerklik iken cumhuriyetçiler için yurttaşlık erdemi ön plana çıkmaktadır (Dagger, 1997, s.13).

İki düşünce sistemi için farklı iki unsura vurgu yapan Dagger, aslında iki unsurun da birbirlerinin varlığına ihtiyaç duyduğunu kitabının ileri bölümlerinde aktarmıştır. Liberal bir düşünür olan Rawls, bireyin ancak özgür bir devlette var olabileceği noktasında cumhuriyetçilerle aynı düşünceyi savunmuş olsa da bireyin özgürlüğüne müdahale edebileceği noktasında özgür devleti tehlikeli bularak cumhuriyetçi düşünceden ayrılır (Tunçel, 2010, s.46).

Çağdaş felsefe içerisinde cumhuriyetçiliği yeniden canlandıran bir isim olan Charles Taylor'ın özgürlük yorumuna baktığımız zaman siyasal kimlik ile bireysel özgürlükleri ilişkilendiren bir düşünce sistemi ile karşılaşırız. Taylor, bir yandan liberal hak ve özgürlüğü kabul ederken diğer bir taraftan bu bireysel özgürlüğün cumhuriyetçi yaklaşım içerisinde vurgulanan siyasal katılım unsuru ile anlam kazanacağını vurgular. Onun takınmış olduğu bu tutum liberal cumhuriyetçi olarak yorumlanmasına sebep olacaktır (Baştürk, 2013, s.118-119). Fakat burada önemli bir noktaya dikkat çekmek gerekir. Taylor her ne kadar liberal hakları kabul etmiş olsa da bu hakların işlerlik kazanabilmesi adına liberal teoriyi savunmamış, bireyin sahip olduğu hak ve özgürlüklerin ancak cumhuriyetçi bir kurumsal modelde işlerlik kazanmasının mümkün olacağını vurgulamıştır. Çünkü Taylor için liberal hakların değeri, bireyin izole edilerek toplumdan koparılmasında değil özgür ve güven içerisinde yaşayabileceği siyasal toplumlarda yatmaktadır.

Özgürlük ilkesinin yanında önemle üzerinde durulan bir diğer kavram eşitliktir. Liberalizm için eşitlik doğrudan fırsat eşitliğine denk düşmektedir. Bireylerin her biri eşit bir şekilde toplum içerisinde yükselme veya düşme şansına sahiptir. Liberaller insanların tek bir tipte dünyaya gelmemesi ve yapılarının birbirlerinden farklı olması sebebiyle toplumsal eşitliğin mümkün olamayacağını savunur. Bu nedenle doğuşu itibarıyla farklı yetenek ve becerileri bulunan insanların birbirleri arasındaki bu tür bir eşitsizlik, fırsat eşitliği sayesinde ortadan kalkacaktır (Heywood, 2016, s.56). Liberal düşüncede siyasi eşitlik ve hukuki eşitlik biçimsel olarak eşitliğin en önemli biçimleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu eşitlik biçimlerinin sağlanabilmesi herhangi bir ekonomik eşitlikle ilişkilendirilmemiş ve devletin müdahalesinden uzak tutulmuştur.

Cumhuriyetçi düşünce, liberalizmin ileri sürdüğü siyasi ve hukuk eşitliğinin, ekonomik eşitlik ile ilişkisinin olmaması fikrine karşı çıkmaktadır. Cumhuriyetçiler, bireye tanınan siyasal ve hukuki hakların kullanılabilmesi için ekonomik eşitliğin gerekliliğe vurgu yapar. Aristoteles, Machiavelli ve Rousseau olmak üzere klasik

cumhuriyetçilik biçiminde gördüğümüz bireysel mülkiyeti sınırlandırma düşüncesi burada karşımıza çıkmaktadır. Bu ekonomik sınırlandırmanın temel sebebi ise aşırı zenginlik veya aşırı yoksulluğun cumhuriyet için bir tehdit olarak görülmesidir. Cumhuriyetçiliğin çağdaş bir yorumcusu olan Pettit, bireylerin maddi anlamda eşitliğini sağlamak yerine daha çok sosyal güvenliklerini sağlayacak bir tür eşitlik anlayışını savunur (Pettit, 1998, s.163).

Genel çerçevede cumhuriyetçi düşüncede devletin ekonomik duruma müdahale etmesi yeniden dağıtımcı bir politika izlemesiyle ilişkilendirilebilir. Fakat bu dağıtımcı politika liberaller tarafından eleştirilmiştir. Onlar için bu politikanın iki olumsuz tarafı bulunmaktadır. İlk olarak devletin takınmış olduğu bu tutum doğrudan bireylerin tercihlerine müdahaleyi içermektedir. İkincisi ise devletin bireylere karşı bir güvensizlik içinde olması yani ekonomik bir müdahale olmadan bireylerin birbirlerine eşit ve adil davranamayacağı inancı içerisinde olmasıdır (Pettit, 1997, s.125).

Cumhuriyetçilik ve liberalizm düşünce biçimleri, her ne kadar birbirlerinden farklı öğelere ve ilkelere öncelik verse bile bu iki yaklaşım içerisinde de kendi içlerinde farkı yorumlamalar söz konusudur. Bu çalışma kapsamında liberalizmin yaygın kabul gören yorumu ‘sosyal liberalizm’ ile cumhuriyetçiliğin farklı bir yorumu olan ‘civic republicanism’⁴, ele alınıp incelenecektir. Sosyal liberalizm, daha çok bireysel özerklik ve tarafsız devlet düşüncesine dayanırken, civic republicanism yurttaşlık erdemi, siyasal katılım ve özgür devlet düşüncesini benimser. Bu bölüm içerisinde ilk olarak liberalizmin bireysel özerklik ve devletin tarafsızlığı fikrinin ön plana çıkardığı sosyal liberalizm anlayışının temel ilkelerini ve değerlerini inceleyeceğim. Daha sonra yurttaşların siyasal alana katılımını sağlamak, özgürlüklerini güvence altına alma fikrine dayanan yurttaşlık cumhuriyetçiliğini açıklayarak, liberalizm ve cumhuriyetçiliğin arasında bir bağlantının olanaklılığını okuyucuya aktaracağım.

2.3.1. Sosyal Liberalizm ve Sivil Cumhuriyetçilik İlişkisi

Liberalizmin farklı bir yorumu olan sosyal liberalizm, bireysel özgürlük ve sosyal adalet arasında denge kurmayı amaç edinmiş siyasal ideolojidir. Sosyal liberaller, özgürlük ve özerlik düşüncelerinin yanında bir de sosyo-ekonomik eşitliğe önem verir.

---

⁴ Sivil Cumhuriyetçilik.

Daha çok bireyin içinde buldukları tesadüfi durumların ve koşulların dengesizliğinden kaynaklı eşitsizliklerin giderilmesi ön plandadır (Kocaoğlu ve Altundal, 2017, s.63). Böylesi bir eşitlik, elbette ki devlet anlayışını da doğrudan etkilemiştir. Sosyal liberaller, yalnızca güvenlik veya savunma alanlarında minimal düzeydeki bir devlet anlayışından ziyade daha çok sosyal adalet ilkesini yerine getirecek, sosyoekonomik alanda geniş yetkileri ve yeniden dağıtım gücüne sahip bir devlet anlayışı karşımıza çıkarmaktadır.

Sosyal liberalizm ile benzerlikler yakalamaya çalıştığım, klasik cumhuriyetçi geleneğin farklı bir yorumu olan sivil cumhuriyetçilik (Tok, 2008, s.46), Quentin Skinner, Maurizio Viroli ve Philip Pettit gibi çağdaş cumhuriyetçi düşünürlerin yorumuna dayanmaktadır. Sosyal liberallerin savunduğu, bireyin doğuştan gelen yeteneklerinden kaynaklı eşitsizlikler ve sosyoekonomik alandaki eşitsizliklere müdahale konusunda, sivil cumhuriyetçiler de benzer argümanları ele almaktadır. Sivil cumhuriyetçilere göre devletin görevi, sosyal adaleti sağlamak, bireyin özgürlüğünü ve ekonomik anlamda bağımsızlığını gerçekleştirmektir. Bu noktada iki yaklaşımın savunduğu görüşlerin birbirlerine yaklaştıkları söylenilebilir.

Sosyal liberalizm bireyi, kendi tercihlerini gerçekleştirme, yaşamı ile ilgili kararları alabilecek kapasiteye sahip olarak tanımlamaktadır. Böylesi bir birey tanımına giden sosyal liberaller, bu durum için bireyin özgür olması noktasına değinirler. Yaşamı boyunca kendi kararlarını alabilen özerk bireye tanınan bu yetkiyi kullanmasının engellenmemesi ve herhangi bir müdahaleye maruz kalmaması, negatif özgürlük anlayışını benimsediğinin bir göstergesidir (Tok, 2008, s.63). Negatif özgürlük düşüncesi içerisinde doğrudan özerk birey anlayışını bulmak mümkündür. Çünkü müdahalesizlik olarak nitelendirilen negatif özgürlüğün kullanılabilmesinin ön koşulu bireyin özerk olmasıdır. Sosyal liberal düşünür olan Rawls, bireyin özerkliğine katkı sağlayacak her türlü toplumsal ve siyasal koşullar ile ilgilenir. Bireyin tesadüfi veya sosyoekonomik anlamdaki eşitsizliklerinin ortadan kaldırılmasının, özerk olmasını doğrudan etkileyeceğini belirtir (Kocaoğlu ve Altundal, 2017, s.73).

Birey, tercihlerini dış etkilerden ve baskılardan bağımsız bir şekilde gerçekleştirebiliyorsa özerktir. Bireyin özerk olarak nitelendirilebilmesi için yalnızca hukuksal açıdan özgür olması yeterli olmayacaktır. Hukuki özgürlüğün yanı sıra kendi isteklerinin farkına varması ve bağımsız bir şekilde karar verebilmesi gerekmektedir. İşte tam da bu noktada sivil cumhuriyetçi olan Pettit düşüncelerinde sıklıkla

rastladığımız tahakkümsüzlük olarak özgürlük, özerk birey anlayışında karşımıza çıkmaktadır. Sivil cumhuriyetçilerin savunduğu negatif özgürlük, tahakkümün yokluğu anlamındaki bir özgürlük anlayışdır. Bu anlayışa göre bir başkasının keyfi müdahalesine, tahakkümüne ve iradesine bağlı kalmadığımız müddetçe özgür sayılmaktayız. Tahakkümsüzlük olarak özgürlüğün sağlanabilmesi ise siyasal, sosyal kurumların adil bir şekilde işlemesiyle ve adil düzenlenmiş yasalar ile mümkün olmaktadır (Kartal, 2013, s.350). Bireyin özgürlüğü ve yasa arasındaki ilişkiyi tanımlarken cumhuriyetçi anlayışa yaklaşan sosyal liberaller, yasanın varlığını bireysel özgürlük için gerekli görür.

Sivil cumhuriyetçilerin özgürlüğü sağlama konusunda başvurdukları nokta siyasal ve hukuksal kurumların varlığı ve yapıların adil bir biçimde işleyebilmesidir. Özgürlüğün korunması adına bu kurumların mevcut varlığına vurgu yapan cumhuriyetçiler diğer bir taraftan yurttaşların erdemli olmaları ve siyasal alana aktif bir şekilde katılmaları sayesinde gerçek anlamda bireysel özgürlüğü elde edeceklerini savunur. Mevcut anayasal düzenlenmeler ve hukukun üstünlüğü konusunda sivil cumhuriyetçiler ile hemfikre sahip olan sosyal liberaller aynı zamanda bu güvencenin sürdürülebilir kılınması için yurttaşların belli bir toplumsal birliktelik bilincine sahip olarak kamusal meselelere katılması gerektiğini ileri sürer (Tok, 2005, s.239).

Rawls'un çalışmalarında, modern siyaset felsefesi alanında liberalizmin cumhuriyetçi düşünceden beslenebileceği bir analiz elde edilmektedir. Siyasal liberalizmin temellerini açıklamaya çalışan Rawls, iki sorunun cevabını aramaktadır. İlk sorun, toplumlar için en makul adalet anlayışının ne olduğudur. İkinci sorun ise birbirinden tamamen farklı vatandaşların oluşturmuş olduğu toplumun, adalet ve düzen içinde varlığını sürdürebilmesinin nasıl mümkün olacağıdır. John Rawls, 1971 yılında yayımladığı *A Theory of Justice* (Bir Adalet Kuramı) adlı eseriyle Sosyal Adalet teorisini tartışmaya açmıştır. Yayımlanmış olduğu bu eserde liberalizme karşı eleştirel bir tavır sergilemiş ve liberalizmin sınırlılıklarının altını çizmiştir. Rawls'ın izlemiş olduğu bu yol 19.yüzyıl'da unutulmaya başlamış olan cumhuriyetçi geleneğin yeniden gün yüzüne çıkmasını sağlamış ve liberalizmin eksik görülen taraflarını tamamlayan bir alternatif olarak görülmüştür (Tunçel, 2010, s.4).

Rawls'un düşüncelerinin cumhuriyetçi felsefeye yakınlaştırıldığı noktaları ele almak çalışmanın bütünlüğünü korumak adına önemli olacaktır. Rawls'ın doğrudan cumhuriyetçiliğin tüm biçimlerini reddettiğini söylemek doğru olmayacaktır. Bu

sebeple Rawls'ın siyasal liberalizm içerisinde kendi düşünceleriyle bütünleştirebileceği unsurları incelediği bilinmektedir (Audier, 2006, s.108).

Birey düşüncesinde klasik liberal anlayıştan farklı bir çizgide ilerleyen Rawls, bireyin kamusal düzen içerisinde yer alarak siyasal bir kimlik kazanacağını belirtir (Rawls, 2007, s.29). Kamusal yaşama yapılan vurgu aslında Rawls'un adil bir düzen arayışından kaynaklanmaktadır. Çünkü ona göre böylesi adil ve meşru düzen, bireyin özgürlüğüne önem veren kamusal yaşam içerisinde ortaya çıkacaktır. Kişinin özgürlüğünü, yurttaşlık bilincini, siyasal alana katılım ile elde edeceğini savunan cumhuriyetçilik anlayışıyla Rawls'ın incelediğimiz özgürlük, birey ve kamusal yaşam düşüncelerinin ortak bir noktada buluştuğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

Adil bir siyasal düzen arayışında olan Rawls için özgürlüğün mevcudiyeti kadar önemli olan bir başka değer eşitliktir. Rawls, eşitliği pozitif özgürlük içerisinde değerlendirir ve siyasal bir kimlik kazanacakları kamusal alana katılımındaki eşitliğe de vurgu yapar (Baştürk, 2011, s.37). Koşulların yaratmış olduğu eşitsizliğin adaleti ortadan kaldıracığını belirten Rawls, mevcut durumdaki eşitsizliği kontrol altına almak için yasaları tercih eder. Yasadan yana sergilediği bu tutum, Neo-Roma cumhuriyetçiliği ile yakınlaştırılabilir. Öyle ki iki ekol arasındaki yasaya yüklenen anlam, özgürlüğün kapsayıcılığını genişletmesidir (Öztürk, 2014, s.62).

2.4. NEO- ROMA CUMHURİYETÇİLİĞİ

Çağdaş siyaset felsefesi içerisinde Neo-Atina cumhuriyetçiliğinden farklı bir de Neo-Roma cumhuriyetçi düşünce bulunmaktadır. Yeni cumhuriyetçilik olarak adlandırılan bu akım içerisinde yer alan Skinner, Pettit ve Viroli gibi düşünürler Arendt ve Pocock'dan farklı görüşü benimseyerek, Neo- Roma cumhuriyetçiliği içerisine dâhil edilmektedir. Antik Yunan' a düşünceleriyle yön veren Aristoteles yaklaşımına karşılık Neo- Roma cumhuriyetçi anlayış Cicero düşüncelerini temel almıştır. Neo- Atina cumhuriyetçi düşüncede siyasal katılıma bağlanan özgürlük anlayışı Neo- Roma düşüncesinde kişinin sahip olduğu bir hak olarak tanımlanır. Bu düşünce geleneğinde öne sürülen özgürlük anlayışının sağlanabilmesi, keyfi müdahalelerin sınırlandırılması adına yasalarla düzenlenmiştir. Böylece yasalar, kişilerin tahakküm altında olmalarını önlemekle birlikte özgürlüklerini koruyacak araçsal bir değere sahiptir.

2.4.1 Quentın Skinner ve Özgürlük Anlayışı

Yeni cumhuriyetçi akım düşünürü Skinner, Neo- Roma geleneği içerisinde ileri sürdüğü tezler ile cumhuriyetçi özgürlük anlayışında farklı bir biçim benimsemiştir. Skinner, bir yandan liberalizmin özgürlük anlayışını diğer bir taraftan Aristoteles'in özgürlük düşüncesini eleştirerek negatif özgürlüğün alanını genişletecek bir tanımlamaya gitmiştir. Skinner, 1980'ler itibariyle ön planda bulunan liberal ve toplulukçu düşüncelerin egemen olmasına bir alternatif geliştirerek sosyal ve siyasal alanlardaki özgürlüklerin bir arada yaşaması için araştırmalar yapmıştır. Üzerinde yoğunlaştığı bu amaç, kendi içinde demokrasiyi de barındırmakta, onun güçlenmesini sağlayacak koşulları araştırmaktadır. Tabii ki Skinner anlayışında demokrasi, Antik Yunan döneminde ele alınan bir demokrasi anlayışı değildir. Cumhuriyetçi demokrasi, özyönetimin devamlılığını, yöneticilerin denetlenmesini sağlayacak ve yozlaşmayı önlemede yardımcı olacak bir anlayışı içermektedir (Tunçel, 2013, s.316)

Antik Çağda Aristoteles görüşleriyle ortaya çıkan ve Neo- Atina cumhuriyetçi gelenekte Arendt ve Pocock düşüncelerinde tekrar şekillenen; yurttaşların, erdemli olması sonucunda siyasal katılım hakkını elde etmesi, Skinner görüşünde farklı ele alınmıştır. Onun görüşünde siyasal katılım, yöneticilerin erdem sahibi olmalarını sağlayacak bir araçtır. Erdem, yönetici seçilmek için bir kıstas değil siyasal alana katıldıktan sonra yöneticinin erdemli davranışlarda bulunması gerekmektedir (Öztürk, 2014, s.158).

Neo-Roma anlayışıyla ortaya çıkan cumhuriyetçi düşünce daha çok özgürlük üzerine temellenmiştir. Klasik cumhuriyetçilerin önemle üzerinde durdukları siyasal katılımı, Skinner sadece bireyin özgürlüklerinin korunması çerçevesinde ele alır. Neo-Roma düşünürlerinin özgürlüğe yapmış oldukları vurgu liberalizme karşı bir oluşum olarak değerlendirilebilir. Neo-Roma cumhuriyetçi anlayış liberallerin, bireyin özgürlüğünü sağlamada kendilerini tek çözüm yolu olarak görmesinin önüne geçmiş, özgürlük ilkesi doğrultusunda yeni tezler ileri sürmüştür.

Skinner'ın görüşlerinde cumhuriyetçi özgürlük anlayışı, Aristoteles'in insan tanımlamasında kullandığı *zoon politikon*'u yani insanın doğası gereği bir siyasal hayvan olarak özgürlüğünü ancak siyasal katılım yoluyla kazanacağı cumhuriyetçilik düşüncesini reddeder. Bu anlayışın pozitif özgürlük üzerine temellendiğini ve kişilerin özgürlüğünü kazanabilmesi için siyasal eyleme zorlandığı bir çelişkiyi içerisinde

barındırdığını söyleyen Skinner, cumhuriyetçi özgürlüğün kaynağını negatif özgürlük anlayışına dayandırmaktadır (Keyman ve Turnaoğlu, 2008, s42). Fakat Skinner'ın savunduğu negatif özgürlük anlayışı Hobbes ve Isaiah Berlin'nin düşüncelerinde ileri sürdükleri anlayıştan farklı değerler içermektedir.

Günümüzdeki özgürlük kavramı akıllara ilk olarak Berlin'nin *Two Concepts of Liberty* makalesinde kavramsallaştırılan iki farklı özgürlük anlayışını getirmektedir. Siyasal özgürlük alanı içerisine dâhil ettiği, bir kişinin başkası tarafından müdahalede bulunmadan, engellenmeden hareket edebilmesi anlamına gelen *negatif özgürlük*, diğer bir taraftan negatif özgürlüğün karşısında tanımladığı *pozitif özgürlük* kavramı bulunur. Pozitif özgürlüğü sosyal veya toplumsal alanda bireyin hayatındaki karar alım aşamasında kendi kendisinin efendisi olma durumu olarak tanımlar. Negatif özgürlük doğrudan kontrol alanıyla ilgiliyken, pozitif özgürlük kontrolün kaynağıyla ilgilenmektedir (Berlin, 2007, s.62-69).

Skinner için Berlin'nin özgürlük konusunda ileri sürdüğü ayrım, Thomas Hobbes'un 1651' de *Leviathan* adlı eserinde tekrarladığı serbest eylem görüşünü anımsatmaktadır. Hobbes için özgürlük, sadece kişinin eylemlerini engelleyecek bir müdahalenin olmaması durumudur. Skinner, Hobbes'un özgürlük üzerine ileri sürdüğü görüşleri, doğrudan cumhuriyetçi özgürlük düşüncesine tepki olarak ortaya çıkardığını düşünmektedir. Ona göre keyfi bir iradenin söz konusu olduğu yönetimin varlığı bile insanların *liberi homines*⁵ statüsünden mahrum kalmasına sebep olacaktır. Hobbes'un görüşünde özgürlük kişinin tahakküm altında bulunmasıyla değil doğrudan müdahalenin kendisiyle karşılaşması sırasında zarar görmektir. Hobbes'un görüşlerine karşılık Skinner, kişinin özgürlük hakkına fiilen sahip olmasının yeterli olmayacağını aynı zamanda keyfi bir iktidarın sahip olunan bu özgürlüğü engellemesi durumlarına karşı onu koruyabilecek bir gücün varlığına ihtiyaç duyar (Skinner, 2018, s.209-210).

Skinner, belirtilen özgürlük kavramlarından farklı olarak *A Third Concept of Liberty* başlıklı kısa yazısında üçüncü bir özgürlük tanımı arayışına girmiştir. Bu özgürlük kavramı, bireyin hem siyasal hem de sosyal alandaki özgürlüğünü sağlamakla beraber bir başkasının keyfi müdahalesi altında bulunmama anlamını içermektedir

---

⁵ Hür İnsan.

(Skinner, 2002, s.16-18). Skinner'ın cumhuriyetçi özgürlük düşüncesi ancak özgür bir devlette görülebilecektir. Bu noktada Skinner, Machiavelli'nin bireyin ve devletin özgürlüğü adına yapmış olduğu tanımlamaları kendi düşüncesinde yorumlar. Machiavelli için özgürlüğün tanımı yönetme değil yönetilmeme arzusunda yatar (Machiavelli, 2014, s.70).

Skinner için özgür devlet, dış müdahalelere boyun eğmeden kendi iradesiyle, vatandaşların ona devretmiş olduğu genel iradesiyle hareket edebilecek siyasal bir yapıdır. Bir devletin herhangi bir müdahale altında bulunmadan kendi iradesi ile hareket edebilmesi, kendi kendini yönetebilme yetkinliğine sahip olması anlamına gelmektedir. İşte burada Machiavelli'in düşüncelerinde yer alan vatandaşların siyasal alana katılımı sağlamaması ve gerekli duyarlılığa sahip olmaması sonucunda kendi kişisel özgürlüklerini ve devletin özgürlüğünü kaybedeceklerine olan vurgu Skinner'ın cumhuriyetçi özgürlük düşüncesinde kendine yer edinir (Keyman ve Turnaoğlu, 2008, s.44)

Skinner'ın özgür devlet düşüncesinin yanı sıra birey özgürlüğünün sağlanabilmesi ve devamlılığının sürdürülebilmesi açısından ön koşul olarak gördüğü bir diğer değer yasadır. Onun için yasa, hem kişinin özgürlüğünün var olmasında hem de devamlılığını sağlamasında önemli bir faktördür. Skinner için yasalar, yalnızca keyfi bir müdahalenin ortaya çıkmasında değil aynı zamanda tahakküm tehlikesine karşı da güvenliği sağlar.

Yukarıda aktarılan bilgilerden yola çıkarak Skinner düşüncesini iki çerçevede açıklamak mümkündür. Öncelikle, vatandaşlık görevi olarak kabul edilen, siyasal yaşama aktif olarak katılım, bireyin özgürlüğünün yasalarla korunması ve devletin özgürlüğünün sağlanması adına önem taşır. Siyasal katılım, bu anlayış içerisinde özgür bir toplumda yaşamak adına araç olarak kullanılmaktadır. Skinner düşüncelerinden çıkarılacak bir diğer sonuç, kişilerin yasalar aracılığı ile erdemli davranışa yöneltilmesi ve vatandaşlık görevini yerine getirmesidir.

2.4.2. Cumhuriyetçi Yurtseverlik: Viroli

Yeni cumhuriyetçi gelenek içerisinde Skinner'dan sonra üzerinde durulması gereken bir diğer düşünür Viroli'dir. Viroli'nin cumhuriyetçi özgürlük düşüncesi daha çok Pettit'e yakın düzlemde ilerlemiştir. Fakat tahakkümün yokluğu olarak nitelendirdiği cumhuriyetçi özgürlüğü, keyfi müdahale konusunda ileri sürdüğü

tezlerinde Pettit' ten ayrı bir noktaya değinir. Onun düşüncesinde müdahalenin varlığı yurttaşta korku duygusu yaratır ve bu korkunun ortaya çıkmasıyla kişi kendisini siyasal alandan soyutlar. Korku durumunun olmamasını tahakkümün yokluğuyla bağdaştıran Viroli, Montesquieu düşüncesinde gördüğümüz özdeşliğe vurgu yaparak yasanın varlığı özgürlüğü, yasadışılığın ise korkuyu beraberinde getireceğini düşünür (Öztürk, 2013b, s.70). Skinner tarafından benimsenen Machiavelli'nin düşüncesinde keyfi irade altında olmayan ve yasalar içerisinde tanımlanan özgürlük anlayışını Viroli de onaylamış, böyle bir politik oluşumun ancak cumhuriyetçi rejim ile sağlanabileceğini ileri sürmüştür. Yasanın varlığı devam ettiği sürece kişinin özgürlüğü başka bir kişinin iyi niyetine, inisiyatifine bağlı olmaktan çıkar.

Viroli düşüncesinde ortak iyi, yasa ve özgürlüğe yapılan vurgu, Roma ve Machiavelli çizgisine ne denli bağlı kaldığının göstergesi niteliğindedir. Daha önceki bölümde incelediğimiz Machiavelli'nin yozlaşmayı önlemeye karşı geliştirdiği formüllerin geçerliliğini yitirmediğini, yasanın ortak iyiyi koruyacağını ve ortak iyinin de yozlaşmayı önleyecek yegâne temel olduğunu vurgulayan Viroli, bu zincirleme olgu neticesinde son aşamada engellenen yozlaşma tehlikesinin ortadan kalkmasıyla kişinin özgürleşeceği kanaatindedir.

Çağdaş cumhuriyetçi düşünürler arasında bulunan Pettit, Skinner ve Viroli için cumhuriyetçiliğin temelinde adalet ve özgürlük kavramları yer almaktadır. Cumhuriyetçi kuramın özünü adalet ilkesiyle bağdaştıran Viroli'ye göre adalet ve eşitlik ilkesi yurttaşların yaşam tarzına yön vereceği gibi aynı zamanda birbirleri arasında hor görme veya tepeden bakma durumlarının söz konusu olmayacağına dikkat çeker (Viroli, 2002, s.39). Bu bağlam çerçevesinde cumhuriyetçi düşünürler, yurttaş olabilmeyi kültürel veya etnik bir birliktelikten ziyade bireylerin adalet, özgürlük ve eşitlik ilkeleri içerisinde, belli yasalar altında yaşamını sürdüren siyasal bir birlikteliğe üye olabilmekle tanımlar. Viroli için cumhuriyeti korumanın yegâne yolu adalet ilkesinde yatar.

Viroli'nin çağdaş düşünürler arasındaki önemi, onun ileri sürdüğü yurtseverlik anlayışında yatar. Görüşlerinde yer alan vatan aşkı, cumhuriyetin insanlara sağladığı özgür yaşama duyulan hayranlığı ifade etmektedir. Yurttaşlık erdeminin destekleyicisi olarak gördüğü yurtseverlik, aynı zamanda yurttaşların görev ve yükümlülüklerini yerine getirebilmesini olanaklı kılar (Viroli, 2002, s.17). Cumhuriyetçi geleneğin özgürlük anlayışını *tahakkümsüzlük* altında inceleyen Viroli, özgürlüğün korunmasının

yurtseverlik kavramıyla mümkün olacağını düşünür. Doğrudan cumhuriyet ile ilişkilendirdiği yurtseverlik anlayışı, çoğu zaman cumhuriyetçi yurtseverliğin, milliyetçilik ile birlikte okunmasına yol açmıştır. Fakat ileri sürülen bu birlikteliğe karşı çıkan Viroli, yurtseverlik ve milliyetçi düşünce arasındaki farklılıklara değinir. Tezin sınırlılığı kapsamında milliyetçi tezinin detaylı bir şekilde aktarımı mümkün olmayacaktır. Böylesi bir detaylı giriş, metnin konu bütünlüğünün dışına çıkmasına ve dağınıklığa sebep olabilir. Bu nedenle milliyetçilik ve yurtseverlik arasındaki keskin ayrımı Viroli düşüncesinde ele almak yerinde olacaktır.

İnsanın ırk ve dil gibi doğum ile birlikte kazandığı nitelikler, Latince *natio* kelime kökeninden gelen ‘millet’ kavramı içerisinde yer edinmiştir. Viroli için benzer ırka sahip olmak, aynı dili konuşmak veya aynı dine inanmak gibi unsurlar milliyetçilik ile özdeşleşmiş, kültürel dışlayıcılığa sebep olmuştur. Viroli’nin cumhuriyetçi yurtseverlik anlayışı ise doğuştan kazanılan din, dil, ırk gibi unsurlardan ziyade siyasal bir rejime, daha net bir şekilde ifade edecek olursak *res publica*’ya olan sevginin göstergesidir. Cumhuriyetçi yurtseverlik ve milliyetçiliğin farklı öncelikleri bulunmaktadır. Yurtseverliğin önceliği, cumhuriyetin yurttaşlara kazandırdığı özgür yaşam iken milliyetçiliğin öncelik değeri kültürel ve manevi bir birlikteliğin mevcudiyetidir (Viroli, 1997, s.12). Viroli’nin yurtseverlik anlayışı doğru bir şekilde okunduğunda milliyetçi düşünceye karşı bir tutum içerisinde yer aldığı açıkça görülecektir. Öyle ki yurtseverlik, milliyetçi düşüncede hâkim olan dışlayıcılık ve saldırganlığı içselleştirmek yerine yurttaşlık bağının gücüne, dayanışmaya vurgu yapar.

Viroli, cumhuriyetçi yurtseverliği Machiavelli düşüncesinde incelediğinde virtunun arka planında yurtseverlik anlayışının yattığını ileri sürer. Machiavelli için vatan aşkı herhangi bir olağanüstü durumda kişiye güç verecek, büyük işler başarmasını sağlayacaktır. Ayrıca bu gücün yanında vatan aşkı, kişiye nezaket duygusunu aşılacak, ruhsal bir rahatlama yaşatacaktır. Bu duruma en iyi örneği Roma halkında bulan Machiavelli, onların gerekli erdeme ve nezakete vatan aşkı sayesinde ulaştıklarını belirtir (Viroli, 1997, s.43). Kısacası Machiavelli’nin vatan aşkı, özgürlüğü korumada fayda sağladığı gibi kişide bulunan saygı, nezaket gibi alışkanlıkları da canlı tutacaktır.

Yurtseverliğe olan ilginin antik cumhuriyetçi dönem içerisinde yeniden canlanmasındaki en büyük payın Montesquieu’ye ait olduğunu düşünen Viroli, Machiavelli gibi Montesquieu’nun vatan aşkının özgürlüğü koruyan yasalara ve kurumların varlığına olan bir sevgi olduğunu vurgulamıştır. Montesquieu düşüncesinde

önemle vurgulanan ve antiklerin erdemi olarak nitelendirilen politik erdem, yurt sevgisi ile birlikte incelenmiştir. Erdemin olmadığı bir yerde özgürlükten, düzenden ve yurt sevgisinden bahsedilemeyeceğini belirten Montesquieu yurttaşın, doğuştan ve hiçbir zaman ödeyemeyeceği bir borç ile yurduna bağlandığını ileri sürer. Bu sebeple her bir yurttaşın var gücüyle ortak iyi için çalışması gerekmektedir (Öztürk, 2014, s.248).

Antiklerin değerli mirası, politik erdem anlayışını kabul eden bir diğer düşünür Rousseau, politik erdem ve yurtseverliği birlikte ele almış, yurttaşın erdem sahibi olabilmesi için vatan sevgisinin empoze edilmesi gerektiğini belirtmiştir. Yurtseverlik onun için politik bir sevgi olmakla beraber hükümetin yurttaşlara sağlamış olduğu refaha ve özgürlüğe karşı duyulan bir sevgidir. Rousseau yurttaşın sevgisine layık olabilmesi için hükümetin, her bir yurttaşı eşit şekilde sevmesi, politik haklarını eşit bir şekilde dağıtması gerektiğini belirtir. Rousseau, yurtseverliği yurttaşın ne tamamıyla ortak iyiyi ihmal etmesi ne de bütünüyle kendini vatana bağlaması olarak görür, bu ikisi arasında bir denge kurar. Rousseau'nun yurtseverlik anlayışı içerisinde her ne kadar olumlu ögeler yer alsada Violi, bu yurtseverlik anlayışının dışlayıcı bir niteliğe sahip olduğunu vurgular (Violi, 1997, s.103).

Genel itibariyle Violi'nin cumhuriyetçilik tartışmalarında ele aldığı temel nokta özgürlüktür. Cumhuriyetçi düşüncede özgürlük daha çok ortak iyi etrafında örülmüştür. İşte bu ortak iyinin korunması adına Violi düşüncesinde yurtseverlik ön plana çıkmaktadır. Violi için yurtseverlik anlayışı ortak iyiyi sağlamak adına yurttaşın kendisini feda etmesi, tüm durumlarda itaat etmesi değil yurttaşın, yalnızca özgürlüğünü korumak adına verilen yükümlülükleri yerine getirmesini gerektiren bir yurtseverliktir (Tunçel, 2010, s.341).

Cumhuriyetçi düşünce içerisinde yurtseverliği vurgulayan Violi için önemli olan bir diğer kavram yurttaşlık erdemidir. Yurttaşlık erdemi, onun düşüncesinde vatan uğruna kendini feda etmekten öte kadınların ve erkeklerin onurlu bir şekilde yaşama isteğidir. Erdem olmaksızın toplumun yozlaşacağını bilen yurttaşlar, onurlu bir şekilde yaşayabilmek adına ortak iyi için ellerinden geleni yapacaktır (Bobbio ve Violi, 2018, s.63).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ÇAĞDAŞ CUMHURİYETÇİ DÜŞÜNÜR PHİLİP PETTİT'İN POLİTİK İDEALİ

3.1. CUMHURİYETÇİLİK DÜŞÜNESİNDE ÖZGÜN BİR YAKLAŞIM: PHİLİP PETTİT

Çağdaş felsefe düşünürü olan Philip Pettit, 1945 doğumlu İrlandalı bir filozof ve siyaset teorisyenidir. Princeton Üniversite'nde profesör olan Pettit aynı zamanda Australian National Üniversite'nde felsefe profesörüdür. Onun görüşlerinde etkisinin görüldüğü düşünürler Cicero, Machiavelli, Skinner, Arendt, Sen ve Harrington'dır. Çağdaş cumhuriyetçi düşünürler arasında özgürlük ile ilgili geliştirmiş olduğu tezleriyle önemli bir yer edinen Philip Pettit, bir yandan liberal özgürlüğü eleştirirken diğer yandan cumhuriyetçi özgürlüğün olması gereken biçimini ortaya koyar. Cumhuriyetçi düşünce geleneğine özgü olarak tasarladığı özgürlük biçiminin, birçok dönemi içerisinde barındırdığını ve bu dönemlerde farklı görüşleri savunan birçok düşünürün bir araya gelmesini sağlayacak birleştirici bir özelliğinin olduğunu savunur (Pettit, 1998, s.31).

Liberal düşüncenin özgürlük anlayışının müdahalesizlik olduğunu belirten Pettit, bu tür bir anlayışın özgürlüğü sağlamada yeterli olmayacağını belirtir. Onun için özgürlük müdahalesiz bir biçimde değil tahakkümsüzlük olarak ele alınmalıdır. Pettit'nin geliştirmiş olduğu bu idealde özgür olabilmek bireyin herhangi bir gücün hâkimiyeti altında bulunmaması başka bir ifadeyle köle durumunda olmamasını gerektirir. Cumhuriyetçi özgürlük, Antik Yunan döneminde daha çok siyasal katılım ile ilişki içerisinde olsa da Roma döneminde bireye karşı yapılacak müdahaleden korunma yasaların hâkim olduğu bir siyasal sistem içerisindeki özgürlüğü öne çıkarır. Böylelikle Pettit'nin geliştirmiş olduğu tahakkümsüzlük olarak özgürlük anlayışının temelini Roma cumhuriyetçiliğine, Cicero'nun özgürlüğü bir statü olarak görmesine ve Machiavelli'nin insanlara hükmedildiği sürece özgür olamayacakları görüşlerine dayandığı söylenilebilir.

Bu bölüm içerisinde Pettit'nin cumhuriyetçi geleneğe özgü olarak geliştirdiği ve devlete yol gösterici işlevde bulunacağına inandığı tahakkümsüzlük olarak özgürlük anlayışı üzerinde durulacaktır. Fakat böylesi bir açıklamaya geçilmeden önce çağdaş siyaset felsefesinde özgürlük tartışmalarının genellikle Isaiah Berlin'in iki özgürlük sınıflandırmasıyla başladığını belirterek bu anlayışı ele almak gerekecektir. Bu ikili sınıflandırma, Pettit'nin eleştirileriyle birlikte incelendikten sonra tahakkümsüzlük olarak özgürlük ideali ana hatları ile ele alınacaktır.

3.1.1. İki Özgürlük Kavramı

Cumhuriyetçi düşüncenin yoğunlaştığı kavramlardan biri özgürlüktür. Daha önceki bölümlerde incelediğim üzere cumhuriyetçi özgürlük, Antik Yunan döneminde siyasal katılıma, Roma döneminde ise hukuka dayandırılmıştır. Çağdaş Cumhuriyetçiliğin önemli düşünürlerinden biri olan Philip Pettit, Cumhuriyetçiliği günümüz siyaset felsefesinde yeniden canlandırmış, kendine özgü düşünceleri ile cumhuriyetçi özgürlüğe önemli katkılar sağlamıştır. Philip Pettit, '*Republicanism: A Theory of Freedom and Government*' adlı eserinde bir yönetim biçimi olarak ele aldığı cumhuriyetçiliği, özgürlük teorisi içerisinde açıklamıştır. Çağdaş cumhuriyetçi olan Philip Pettit'nin özgürlük kavramsallaştırmasından önce bu alanda, Isaiah Berlin'in pozitif ve negatif özgürlüğü ile Benjamin Constant'ın antik ve modern özgürlük tezleri karşımıza çıkmaktadır (Denli, 2018, s.177) .

Isaiah Berlin'in iki özgürlük kavramından biri olan negatif özgürlük genel çerçevede, bireyin eylemlerine herhangi bir müdahalenin olmaması durumudur. Buradaki müdahale durumunda, kişiye karşı yapılan fiziki bir uygulamanın yanı sıra ciddi bir şekilde tehdit unsurunun varlığı da söz konusudur. (Berlin, 2007, s.62). Kişi bir eylemde bulunurken engellemelerden, tehditlerden ve baskılardan ne derece uzak olursa o kadar özgür sayılacaktır.

İki özgürlük kavramından bir diğeri pozitif özgürlüktür. Berlin, pozitif özgürlüğü kişinin kendisinin efendisi olması, hayatı ile ilgili kararları dışarıdan bir müdahale olmaksızın kendisinin alabilmesi olarak tanımlar (Berlin, 2007, s.69). Fakat Berlin, teorisyenlerin pozitif özgürlüğü bir yandan ideal olarak görebileceklerini diğer bir yandan ise kolay bir şekilde kötü yorumlara maruz bırakabileceklerini belirtir. Şöyle ki birey, pozitif özgürlük tanımında ele aldığımız üzere bir benlik hâkimiyetine sahiptir. Bireyin sahip olduğu benlik hâkimiyetinin zayıf taraflarının bulunması ve bu zayıflığı

giderebilmek adına siyasal bir yapı ile kendi benliğini özdeşleştirmesi, bireysel iradesinin bastırılmasına neden olacaktır (Keskin, 1998, s.323).

Negatif ve pozitif özgürlüğün yanı sıra Benjamin Constant'ın *The Liberty of Ancients Compared with that of Moderns* adlı makalesinde antiklerin özgürlüğü ve modernlerin özgürlüğü olmak üzere iki farklı özgürlük anlayışı ileri sürmüştür (Constant, 2006, s.174). Pettit, Constant'ın belirttiği antik özgürlüğü, Berlin'in pozitif özgürlüğü ile modern özgürlüğü ise negatif özgürlüğü ile bağdaştırır. Modern özgürlük, bireyin kendi iradesinin yönetimine bırakılması iken antik özgürlük, bireyin sahip olduğu kamusal irade ile yönetimin paylaşılmasıdır (Pettit, 1998, s.39).

Berlin'in geliştirmiş olduğu iki özgürlük kavramını tartışmaktan ziyade bu iki ayrımın özgürlüğü tanımlamada yetersiz olduğunu belirten Pettit, özgürlük konusundaki mevcut eksikliği gidermek adına üçüncü ve farklı bir yaklaşım ileri sürmüştür. Tahakkümsüzlük olarak özgürlük adını verdiği bu üçüncü özgürlük kavrayışını cumhuriyetçi gelenek için geliştirir. Bu yaklaşım, pozitif ve negatif olarak adlandırılan ikili ayrımı ortadan kaldırarak tek bir özgürlük başlığı altında ele almayı amaçlayan aynı zamanda sistemli bir şekilde özgürlüğü korumak adına kurumsal düzenlemelere yer veren bir idealdir.

3.1.2. Tahakküm ve Müdahale İlişkisi

Pettit, liberal geleneğin müdahalesizlik olarak özgürlük anlayışını benimsediği düşünür ve bu ideali eksik bulur. Müdahalesizlik olarak özgürlük, bireyin eylemlerini gerçekleştirirken dışarıdan herhangi bir müdahalenin bulunmayışı, özgür bir şekilde tercihlerini yapabilecek durumda olması olarak tanımlanır. Müdahalenin yokluğu ile özgürlüğü ilişkilendiren bu anlayış, bireye yapılan müdahalenin azlığı ve çokluğu ile ilgilidir. Birey, müdahaleye ne kadar çok uğrarsa o derece özgürlüğü kısıtlanmış veya ne kadar az müdahale altında olursa o kadar özgürlüğü elde etmiş olacaktır.

Mudahalesizlik olarak özgürlük düşüncesi aktif bir müdahalenin varlığı ile açıklanabilirken Pettit'nin geliştirmiş olduğu tahakkümsüz olarak özgürlük anlayışı keyfi müdahalenin varlığıyla ilişkilidir. Bu iki özgürlük anlayışı arasındaki fark açıkça gözlemlenebilir durumdadır. Müdahalesizlik olarak özgürlük için bireyin seçimlerindeki en ufak bir sınırlama özgürlük kaybı olarak görülürken tahakkümsüzlük olarak özgürlük anlayışında önemli olan nokta müdahalenin aktif olarak gerçekleştirilmesinden ziyade keyfi temel içerip içermediğidir (Baştürk, 2011, s.95).

Pettit'nin üçüncü bir yol arayışı, Berlin'in pozitif özgürlüğü benlik hâkimiyeti, negatif özgürlüğü ise müdahalenin yokluğu olarak tanımlamasındaki eksiklikte yatmaktadır. Pettit için özgürlük kavrayışında önemli olan bir diğer mesele hâkimiyettir. Onun için müdahalesizlik ve hâkimiyet farklı iki kavramdır. Bu sebeple negatif özgürlükte belirtilen müdahalesizlik, hâkimiyetin yokluğu anlamını içermemektedir. Peki, hâkimiyetin yokluğunu belirten bir özgürlük kavrayışı için ne denilecektir? İşte tam da bu yokluğu belirtecek bir özgürlük tanımı, Pettit'nin tahakkümsüzlük olarak özgürlük anlayışında yer almaktadır.

Tahakkümsüzlük olarak özgürlük anlayışının Berlin'in iki özgürlük kavrayışından yararlanılarak oluşturulduğunu söylemek mümkündür. Pettit'nin tahakkümsüzlük anlayışında sıklıkla vurguladığı irade unsuru onu pozitif özgürlük tarafına yanaştırabilir. Burada rahatlıkla söyleyebiliriz ki Pettit'nin geliştirdiği kuram pozitif özgürlüğün içerdiği unsurları ele almakta fakat pozitif özgürlükten ziyade daha çok negatif özgürlüğe yakın bir çizgide durmaktadır. Bunun sebebi ise bu yeni özgürlüğün zorunlu bir şekilde benlik hâkimiyetini gerektirmiyor oluşudur (Pettit, 1998, s.43).

Üçüncü bir yol olarak görülen tahakkümsüzlük olarak özgürlük anlayışına geçmeden önce Pettit'nin 'tahakküm' sözcüğünden neyi anladığını ve bizlere aktarmak istediği görüşün ne olduğunu incelemek yerinde olacaktır. Pettit için tahakküm, bir failin başkası üzerinde belli bir gücünün bulunması ve bu gücü keyfi bir temelde kullanmasıdır. Kısaca failin bir başkası üzerinde keyfiyet içeren hükümler kurmasıdır (Pettit, 1998, s.80). Pettit, tahakkümün insanların tercih hakkını engellediğini düşünür ve tahakkümün varlığının söz konusu olduğu yerde bireyin tercih hakkının olmadığını belirtir (Pettit, 2008b, s.202). Bunun sebebi ise bireyin iradesinin, başkasının hâkimiyeti altında olmasıdır.

Pettit, tahakkümün belli başlı üç özelliğinin olduğunu ve bu üç koşulun bir araya gelmesiyle tahakküm durumunun oluştuğunu belirtir. İlk olarak kişi, müdahale edebilecek bir yetiye sahip olmalıdır. Burada bahsedilen müdahale ne tür bir müdahaledir? Pettit için müdahale rastlantısal olmaktan ziyade bilinçli bir şekilde gerçekleştirilmelidir. Kişiye yapılacak bir engellemenin, kasti bir nitelik içermeden meydana geliyor oluşunu Pettit, müdahale kapsamı içerisinde değerlendirmez (Kartal, 2013, s.351). Müdahale konusundaki önemli noktalardan biri bir kişinin hakkı olan bir durumu başkasının aleyhine kullanmasıdır. Pettit, bu duruma örnek olarak telefon

kulübesini verir. Ona göre bir kişinin telefon kulübesini kullanması hakkı olsa bile eğer bir başkasının konuşmasını engelleyecek şekilde meşgul ediliyorsa burada müdahale söz konusudur. Burada verilmek istenen düşünce bir eylemin her zaman ahlaki açıdan değerlendirildiğinde kötü olması gerekmediğidir. Bir kişinin müdahale edip etmediğini yalnızca ahlaki kurallar çerçevesinde değerlendirmek doğru olmayacaktır.

Tahakkümün ilk özelliği olan müdahale kapasitesinden kasıt gerekli olan kapasitenin fiili bir kapasite olmadığı, daha önceden deneyimlenmemiş sanal bir kapasite olduğudur. Kişi o kapasiteye her an erişebilecek yetkinliktedir fakat fiili olarak ortaya çıkmamış olabilir. Bu sebeple Pettit, her insanın böylesi bir kötülüğü bünyesinde barındırdığını ancak fiili olarak ortaya çıkarmadığını belirtir (Pettit, 1996a, s.580).

Tahakkümün oluşması için ikinci koşul, müdahale yetisine sahip olan kişinin, keyfi bir temel içerisinde müdahale ediyor olmasıdır. Buradaki soru bir müdahaleyi keyfi kılan şeyin ne olduğudur. Bir kişinin eylemini gerçekleştirebilmesi bir failin kararına, tercihinin bırakılıyorsa burada keyfi durum söz konusudur. Fail yalnızca kendi isteğine veya zevkine göre kişinin eylemine müdahalede bulunur ise keyfi durum ortaya çıkmaktadır (Öztürk, 2014, s.132). Kısaca keyfi durumun ortaya çıkması için müdahale eden ile edilen arasında herhangi bir etkileşim bulunmamalı, fail kendi kanaatine müdahale etmelidir.

Pettit, devlet müdahalesinin belli çıkarları ve fikirleri ön plana alarak meydana geldiğini ve bu sebeple keyfi bir müdahale içermediğini belirtir. Böylelikle tahakkümsüzlük olarak özgürlük ideali için ortaya çıkan her türlü müdahale kötü olarak adlandırılmaz. Yalnızca birey üzerinde hâkimiyet kuracak tahakküm oluşturan, özgürlüğünü zedeleyen müdahaleler tehlikelidir.

Son olarak ele alacağımız tahakküm özelliği bir kişinin, başkasının hayatının belli alanlardaki seçimine müdahale etmesi veya belli bir dönemi üzerine tahakküm altına almasıdır. Bu duruma örnek olarak bir işverenin, işçisini çalışma sınırları içerisinde tahakküm altına alabilmesi verilebilir.

Pettit için tahakküm, bir efendi ve köle arasındaki ilişkiyi yansıtmaktadır. Efendinin köleye müdahale etmeyecek durumda olması tahakkümün yokluğu anlamına gelmeyecektir. Köle bir efendiye tabi olduğu müddetçe tahakküm altında olacak efendisinin, müdahalesi olmadığı durumlarda özgür bir hayat sürmek yerine müdahalesiz bir hayat sürebilecektir (Baştürk, 2013, s.123-126). Pettit'nin efendi köle kavramsallaştırmasını incelediğimizde kölenin köle olarak kaldığı yani fiili

müdahalenin olmama ihtimalinde bile kölenin tahakküm içerisinde olduğu söylenilebilir.

Başta belirttiğim üzere müdahale ve tahakküm farklı iki kavramdır. Pettit'in düşüncesinde müdahale olmaksızın tahakkümün meydana gelmesi mümkündür. Şöyle ki efendinin merhametli ve vicdanlı biri olması sebebiyle kölesine fiili bir müdahalede bulunmama ihtimali, tahakkümün yokluğuna işaret etmez. Richard Price'a göre efendi, bireylere her ne kadar şefkatli, nazik ve eşit davranışmış olursa olsun birey özgür olamayacaktır (Pettit, 1998, s.96).

Tahakküm ve müdahale konusundaki ikinci bir teori ise tahakkümsüz müdahale şeklindedir. İlk durumda müdahale etmeyen bir efendinin varlığı mevcutken, ikinci durumda hâkimiyet oluşturmadan müdahalenin varlığı söz konusudur (Kaya, 2013, s.157). Müdahalenin, tahakküm kurmadan gerçekleşebilmesinin sebebi mevcut müdahalenin keyfiyet içermemesidir. Eğer bir fail, bir başkasının görüşlerini ve çıkarlarını dikkate alarak müdahalede bulunuyorsa burada kişi tahakküm altına girmez. Ele aldığımız bu tip bir müdahale Pettit'in görüşünde özgürlüğü ortadan kaldırmaz.

Pettit için tahakkümü oluşturan keyfilik durumu dışında önem arz eden bir diğer kavram yabancılaşmadır. Yabancılaşma, bireyin seçim özgürlüğünü kısıtlayan, özgür bir şekilde tercihte bulunabilme imkânını ortadan kaldıran bir ifadedir. Pettit bu noktada bireyin özgürlüğünü yabancı denetimin yokluğu bağlamında ele alarak birey üzerindeki mevcut denetimin tahakküm yaratacağını belirtir. Ancak burada vurgulanması gereken nokta denetimin her durumda tahakküm yaratmayacağıdır. Şöyle ki, birey üzerinde iki tür denetim biçimi söz konusudur. Bunlardan biri bireyin seçim özgürlüğünü daraltmadığı için yabancı olmayan denetim bir diğer ifadeyle tahakküm içermeyen denetim türüdür. Diğer denetim türü ise bireylerin seçim imkânlarına zarar vererek, özgürlük kaybına yol açan yabancı denetim türü olarak adlandırılır (Pettit, 2008a, s.110-116).

Cumhuriyetçi gelenek içerisinde yer alan denetim kavramını özgürlük ile ilişkilendiren Pettit, cumhuriyetçi özgürlük fikrini dayandırdığı üç aksiyom öne sürer. İlk aksiyom kişisel tercih gerçekliği, kişinin kendi iradesi ile tercihte bulunmasını ifade etmektedir. İkinci aksiyom yabancı denetimin olasılığıdır. Bu aksiyom ise kişi tercihte bulunurken yabancı bir denetime maruz kalması, seçeneklerinin sınırlandırılmasıyla ilişkilidir ve ilk aksiyom türünü ortadan kaldırır. Cumhuriyetçi özgürlüğün diğer iki aksiyomdan bağımsız olarak ele alınan son aksiyom, yabancı denetimin pozisyonudur.

Bu aksiyomun temel düşüncesi, denetim altına giren kişinin denetleyeni kontrol etme imkânı mevcut ise bu noktada denetleyenin üzerindeki kontrolünü azaltabilir. Pettit, denetim altında olan ile denetimde bulunan kişinin güçlerinin eşit olması durumunda denetimin ortadan kaldırılacağını vurgular (Kartal, 2013, s.357-358). Bu bağlamda Pettit için bireyin seçim özgürlüğünün, cumhuriyetçi özgürlük nosyonu içerisinde önemli bir yere sahip olduğunu söyleyebiliriz.

3.2.ÖZGÜRLÜK KAVRAYIŞINDA ÜÇÜNCÜ BİR YOL: TAHAKKÜMSÜZLÜK OLARAK ÖZGÜRLÜK

Pettit, negatif ve pozitif özgürlüğün tamamlayamadığı boşluğu doldurmak için üçüncü bir yol olarak gördüğü tahakkümsüzlük olarak özgürlük anlayışını geliştirmiştir. Müdahalesizlik olarak özgürlük anlayışı, doğrudan bireyi engelleyecek müdahalelerin ortadan kaldırılması ve bireyin müdahaleden arınmış bir şekilde seçim alanlarının genişletilmesini gözetirken Pettit'nin geliştirmiş olduğu tahakkümsüzlük olarak özgürlük anlayışı, seçim alanlarının genişliğine değil tahakkümsüz bir şekilde seçim hakkına sahip olmayı önemser. Pettit, müdahalesizlik olarak özgürlüğü doğal bir özgürlük olarak görürken tahakkümsüzlük olarak özgürlüğü sivil özgürlük ile toplumsal açıdan ele alır (Denli, 2018, s.177-178).

Tahakkümsüzlük olarak özgürlüğün müdahalesizlik karşısında üstünlüklerinin olduğunu vurgulayan Pettit için bu üstünlüklerden ilki; bir kişinin nereden geleceği belli olmayan müdahale korkusu içinde yaşamasını ortadan kaldıracak rahat bir şekilde işlerini planlı ve sistematik olarak gerçekleştirebilme imkânı sağlayacak olmasıdır. İkinci fayda, müdahaleye karşı her an tetikte olmak ve bu müdahaleyi önceden kestirebilmek için hamleler geliştirmek zorunda kalmasının önüne geçmesidir. Tahakkümsüzlük olarak özgürlüğün sağlayacağı üçüncü fayda, başkasının müdahalesi altında olan kişinin kendini aciz ve savunmasız hissetmesine engel olacak, bağımlılıktan kurtaracaktır. Pettit, siyasal bir ideal olarak ele aldığı tahakkümsüzlük olarak özgürlük anlayışının vaat ettiği şeylere karşılık kimsenin kayıtsız kalamayacağını belirtir (Pettit, 1998, s.127).

Cumhuriyetçi özgürlük anlayışının müdahalesizlik olarak özgürlük anlayışından ziyade tahakkümsüzlük olarak özgürlüğü içerdiğini belirten Pettit, bu tezini iki argüman ile destekler. Cumhuriyetçi gelenek her zaman *citizen* ve *servus* yani yurttaş ve köle ilişkisi üzerine biçimlenmiştir. Roma dönemindeki cumhuriyetçi gelenek ise özgürlüğü

köleliğin zıttı olarak ele alarak bir başkasının hâkimiyeti altında bulunmayı kölelik olarak kabul eder (Kartal, 2013, s.349). Pettit için buradaki özgürlük ve kölelik karşıtlığı cumhuriyetçi geleneğin, tahakkümsüzlük içerdiğinin birinci kanıtıdır. İkinci dayanak ise tahakkümsüz bir müdahalenin varlığıdır.

Daha önce aktarmış olduğum üzere bir kişinin çıkarını, menfaatini gözeterek müdahalede bulunmak özgürlük kaybına yol açmaz. İşte bu noktada Pettit, cumhuriyetçi geleneğin yasalar yolu ile birey özgürlüğünün sağlanmasını tahakkümsüzlük olarak özgürlük ideali ile ilişkilendirir. Özgürlük idealinin yasalara bağlı kılınması ister istemez yurttaşlık kavramını öne plana çıkaracaktır. Öyle ki Roma döneminden günümüze kadar yurttaşlık ve özgürlük birbirleri ile özdeşleşen iki kavramdır. Yasalar, keyfi olmaksızın yurttaşın düşünceleri ve çıkarları doğrultusunda özgürlüğüne engel olmayacak şekilde cumhuriyetçi gelenek içerisinde düzenlenmiştir. Yasaların keyfiyet içermemesi ortaya çıkan müdahalenin hâkimiyete dönüşmesini engeller ve cumhuriyetçi özgürlük adına herhangi bir tehdit oluşturmaz (Pettit, 1998, s.60). Tahakkümsüzlük olarak özgürlüğü sağlamada yasaların etkisi, ortak çikara hizmet etmesinden kaynaklanmaktadır.

Pettit'in cumhuriyetçi görüşünde özgürlüğün koşulu olan yasalar, halkın kendi özgürlüklerinden vazgeçme uğruna ulaşılan bir anlaşma anlamına gelmemektedir. Halkın genel çıkarını ve fikirlerine hizmet eden bir yasa anlayışı söz konusudur. Pettit, cumhuriyetçilerin hiçbir zaman halkın iradesini çiğneyecek, özgürlüğünü engelleyecek ancak müdahaleyi ortadan kaldıracak bir yasayı kabul etmediğini belirtir. Başka bir ifadeyle cumhuriyetçi yasalar, özgürlüğü daha sonra sağlayacak ölçüde olsa bile özgürlüğü çiğnemezler. Yasalar halkın ortak çıkarını gözetmek yerine yasa koyucunun keyfi iradesine dönüştüğü takdirde kölelik meydana gelecek yurttaşların özgürlüğü ellerinden alınmış olacaktır.

Özgürlük ve yasa ilişkisi üzerine liberal geleneği incelediğimiz takdirde bir yandan yasayı özgürlüğün önünde engel olarak gören liberaller karşımıza çıkarken diğer bir yandan özgürlüğü korumak için yasanın önemini belirten klasik ve eşitlikçi liberaller karşımıza çıkmaktadır. Locke ve Rawls gibi yasayı özgürlüklerin korunması adına zorunlu gören liberal düşünörlere örnek verilebilir (Önal ve Çapkın, 2019, s.214). Locke, bireyin hak ve özgürlüklerinin sağlanması adına devleti zorunlu görür. Ancak devletin zaman içerisinde birey özgürlüğünün önünde tehdit oluşturabileceğinin de vurgusunu yapmaktadır. Bu noktada Pettit'de yasaları tanıyan siyasal otoritelerin

potansiyel olarak tahakküm yaratma eğilimini bünyesinde barındırdıklarını dile getirir. Bu potansiyel etkiyi ortadan kaldırmanın yolunu Locke'un görüşünde olduğu gibi anayasal düzende hukukun üstünlüğü, kuvvetler ayrılığı gibi ilkelerde bulmaktadır (Ataay, 2016, s.138).

Cumhuriyetçi geleneğin özgürlüğün yaratıcısı olarak gördüğü yasa yorumlarına 17.yüzyılda Hobbes şiddetle karşı çıkmıştır. Hobbes'un ünlü eseri *Leviathan*'da özgür insan, istediği bir şeyi uygulamaktan alıkonmaması olarak ele alınmıştır. Ona göre insanlar fiziksel olarak bir engellemeyle karşı karşıya kaldıklarında özgürlüklerinden mahrum bırakılır (Hobbes, 2007, s.155). Böylesi bir özgürlük anlayışını savunan Hobbes için yasa, insanların özgürlüğünün önündeki en büyük tehdittir. Onun için devletin dayatmış olduğu yasalar her ne olursa olsun kişiyi zarara uğratacaktır. Bu sebeple Hobbes, insanların yalnızca yasaların sustuğu bir düzende özgür olabileceklerini savunur.

Cumhuriyetçi geleneğe karşı çıkan Hobbes, özgür bir insan olmayı fiili müdahalenin yokluğu ile ilişkilendirir. Kendisini cumhuriyetçi özgürlük düşünürlerinden kesin bir çizgiyle ayırır. Cumhuriyetçilerin insanın özgür olması için gerekli gördüğü keyfi müdahale ihtimali altında bulunmama koşuluna karşı çıkan Hobbes için yalnızca müdahalenin olmaması özgür olmak için yeterli olacaktır. Bir diğer ifadeyle Hobbes, başkasının hâkimiyeti altında yaşamının, özgürlüğü sınırlandıracağı düşüncesini reddeder (Skinner, 2018, s.161). Hobbes'un özgürlük kavrayışında olduğu gibi Richard Lind de yasaları halkın önünde engel olarak görür. Tüm yasaların baskıcı olduğunu, bir kişiyi bir şey yapmaya veya yapmamaya mecbur bıraktığını savunur (Pettit, 1997a, s.69-70).

Özgürlük ve kölelik karşıtlığını düşüncelerinde ele alan bir diğer düşünür Machiavelli, özgürlüğün yönetme aşkından ziyade yönetilmeme arzusunda yattığını belirtir. Machiavelli'nin etkisinde kalan İngiliz cumhuriyetçileri Harrington ve Sidney için özgürlük, kölelik karşıtlığını içermektedir. Sidney için kölelik, malını, canını hür iradesiyle kullanamayan yalnızca bir efendinin hâkimiyeti altında kullanabilen bir insanı ifade ederken özgürlük, bir kişinin başkasının keyfi iradesi altında bulunmamasıdır (Öztürk, 2014, s.135). Hobbes'un insan özgürlüğünü kısıtladığı düşüncesi ile karşı çıktığı yasalara, Harrington tam tersi şekilde yaklaşır. Harrington için halk özgürlüklerin korunması adına bir yasaya ihtiyaç duyar ve özgürlük denilen şey aslında

yasalarla var olmaktadır (Pettit, 1996a, s.599). Bu yasalar, her insanın özgürlüğünü korumaktan başka bir amaç gütmeyecek şekilde düzenlenmelidir.

Müdahalesizlik olarak özgürlük anlayışını savunan 19.yüzyıl faydacı düşünür William Paley'dir. Paley, hâkimiyetsizlik içeren özgürlük anlayışını benimseyenlerin ilgilendikleri asıl noktanın özgürlüğün kendisi olmadığını, özgürlüğün korunması ve güvenliği sorunu olduğunu belirtmiştir. Müdahalesizliğin değerini kavrayamadıklarını bu nedenle müdahalesizliği sağlamak adına geliştirmiş oldukları kurumlara abartıcasına değer attiklerini vurgular. Kısaca hâkimiyet içeren özgürlükte araç ve amaç ikiliğinin karıştırıldığını ve müdahaleyi kaldıracak kurumsal araçları amaç haline getirildiğini ileri sürer. Bu duruma en iyi örneği yasalarda bulan Paley, yasalara eşsiz bir değer biçilerek abartıldığını aslında yasaların insanların iradelerini sınırladığını düşünür. (Pettit, 1998, s.73).

Paley'in hakimiyetsizlik olarak özgürlüğü benimseyenlere yöneltmiş olduğu bir diğer eleştiri bu idealin iki uç noktasının olduğudur. Şöyle ki, Paley bu anlayışta özgürlüğün ya tamamıyla var olduğu ya da tamamen engellenmiş bir biçimde karşımıza çıktığını belirtir. Ancak bu eleştiriye karşı çıkan Pettit, kendi düşünce sistemi içerisinde tahakküm kuran bir kişinin keyfiyet içeren müdahalesinin azaltıldığını veya tahakkümcünün müdahalede bulunacağı alanları daraltmaya giderek aşama aşama özgürlüğün sağlandığını belirtir. (Pettit, 1996a, s.601-602).

Paley tarafından tahakkümsüzlük olarak özgürlüğe yöneltilen ve Pettit'nin en ilginç gördüğü eleştiri, bu tür bir özgürlük idealinin devlet ve yönetim için çok meşakkatli olduğudur. Pettit aslında Paley'in böylesi bir özgürlük biçimini yönetim içerisinde gerçekleştirmenin aşırı zor olduğu fikrini kabul eder çünkü onun için tahakkümsüzlük olarak özgürlük gerçekten de çok fazla emek isteyen ve uygulanırken çok titiz çalışılması gereken bir idealdir. Fakat tahakkümsüz olarak özgürlük anlayışını sağlayacak bir devlet düşüncesinde Paley ve Pettit'nin yolları ayrılır. Paley'in yaşadığı dönemdeki devlet idealini temel alarak bu eleştiriye yönelttiğini belirten Pettit, savunduğu çağdaş devlet idealiyle tahakkümsüzlük olarak özgürlük anlayışının sağlanmasının mümkün olacağını düşünür (Pettit, 1998, s.72-112).

3.2.1 Pettit'in Tahakkümsüzlük İdeali Üzerine Tartışmalar

Pettit'in görüşünde negatif özgürlüğün eksikliğine yapılan vurguyu kabul ederek bu eksikliğin kaynağını negatif özgürlüğün ifade ediliş şeklinde bulan Ian Carter ve

Matthew Kramer, Pettit'nin özgürlük için geliştirdiği üçüncü yolu gereksiz bulur. Onlar için tahakkümsüzlük olarak adlandırılan üçüncü bir yola başvurmaya gerek yoktur. Negatif özgürlüğün daha sistematik ve kapsamlı bir biçimde incelenmesi var olan eksikliği gidermede yeterli olacaktır. Kramer ve Carter, negatif özgürlüğü müdahale yokluğu olarak görürken Pettit, negatif özgürlüğü müdahale edecek keyfi bir gücün olmayışı bağlamında ele alır. Negatif özgürlüğün doğru bir şekilde formüle edilmesini 'saf negatif özgürlük' ile tanımlayan Kramer ve Carter, sistematik anlamda Berlin'den daha ileri bir anlayış ileri sürer (Harbour, 2010, s.42).

Hillel Steiner'in çalışmalarını temel alan Kramer ve Carter tarafından geliştirilen 'saf negatif' anlayışta bir kişinin özgürlüğü, eylemlerin toplam sayısı ile ölçülmektedir. Carter'in görüşünde özgürlük sosyal bir kavramdır ve kişilerin birbirleriyle olan ilişkisini ifade eder. Kramer ve Carter, Pettit'in özgürlük yorumunda yer alan 'müdahalenin keyfilik durumunu' incelemiş ve bunun ne tür bir anlam ifade ettiğine odaklanmıştır. Saf negatif özgürlük anlayışında, bir kişi hedefine ulaşmak için efendisine boyun eğiyor ise hedefine şartsız bir şekilde ulaşan insanlardan daha az özgür sayılmaktadır. Bu anlayışta kişinin negatif olarak özgür olabilme seviyesi, gelecekte gerçekleştirebileceği eylemlerin engellenebilme ihtimaline bağlıdır. Saf negatif özgürlük, bireyin eylemlerini gerçekleştirdiği sırada karşısına çıkan bir müdahalenin yanı sıra daha sonraki zamanlarda yaşadığı düzen içerisinde olası bir engelle karşılaşmadan gerçekleştirebileceği eylem yelpazesinin varlığı ile ilgilidir (SEP, 2016).

Kramer ve Carter tarafından geliştirilen saf negatif özgürlük idealinde temel tez tehditlerin, özgürlük önünde engel teşkil ettiğidir. Tehditler, birey üzerinde baskı oluşturur bu nedenle eylemler önünde engel teşkil eder. Bu duruma örnek olarak soyguncunun rehin aldığı kişiye 'ya paranı ya canını' şeklinde tehditte bulunması verilmiştir. Kramer ve Carter böylesi bir tehdit durumunda kişinin saf negatif anlamda özgürlüğünün kısıtlanacağını ileri sürer. Çünkü bireyin fırsat aralığını büyük oranda azaltmıştır. Bu görüşe karşı Harbour, soyguncunun birey eylemleri üzerinde açıkça bir engelleme meydana getirmedeğini yalnızca tercihleri pahalı duruma getirdiğini ileri sürer. Harbour için birey, ister soyguncunun tehditlerine boyun eğer isterse de tehditlerine meydan okuyabilir. Ancak kişinin soyguncuya itaatsizliği pahalıya mal olabilir. Bu nedenle kişi eğer ki bu bedeli ödemeye razıysa farklı şekilde davranmayı tercih edecektir (Harbour, 2011, s.191).

Pettit için tehditler Kramer ve Carter'ın savunduğu gibi herhangi bir seçeneği ortadan kaldırmaz yalnızca mevcut olan seçeneğin içeriğini değiştirir. Soyguncu örneğinden yola çıkacak olursak tehdit durumu ortaya çıkmadan önce kişinin parasını saklama seçeneğiyle 'ya parayı ya canını' diyerek tehdit eden bir soyguncuya karşı parayı saklama seçeneğinin getireceği sonuçlar bir olmayacaktır. Kısacası kişinin parayı saklama tercihinin doğuracağı sonuçlar değişmiştir. Bu nedenle Pettit, seçeneklerin içinde bulunduğumuz durum itibarıyla değerlendirilmesi gerektiğini düşünür.

Pettit yalnızca tehdit noktasında Kramer ve Carter'ın görüşünü eleştirmez, saf negatif özgürlüğe genel olarak eleştirel yaklaşır. Saf negatif ideali mantık dışı bulan Pettit, bu anlayışın seçenekleri, yoğun bir şekilde bireyselleştirileceğini belirterek bireyselleşme sonucunda sağduyunun ortadan kalkacağını vurgular. Bu duruma açıklık getirmek için üç durumu ele alır. İlk olarak birinci durumda bir kişinin bir portakal ile büyük bir elma arasında seçim yapması beklendiğinde kendisine büyük elmayı alıp arkadaşına portakalı verdiğini düşünelim. İkinci durumda küçük bir elma ve bir portakal arasında tercihinizi portakaldan yana yapar küçük elmayı arkadaşınıza verirsiniz. Son durumda küçük bir elma ile büyük bir elma arasında tercih yapıldığını düşündüğümüzde Pettit, aşırı bireyselleşme çerçevesinde karar verdiğimizde büyük olan elmayı kendimize, küçük olanı arkadaşımıza vereceğimizi söyler. Bu hareketin mantık dışı olduğunda ısrar eden Pettit, küçük olan elmayı kendimize, büyük olan elmayı arkadaşımıza vermek için iyi bir sebebimizin olacağını belirtir. Bu sebebin en basit örneği nezaket çerçevesinde davranabilme isteğimizdir (Pettit, 2008a, s.122).

Seçeneklerin bağlam içerisinde değerlendirilmesi gerektiğini düşünen Pettit, ilk durumdaki büyük elmanın seçimiyle üçüncü durumda ki büyük elmanın seçiminin aynı olmadığını çünkü iki durum arasında bağlam farklılığı olduğunu belirtir. Pettit'in önermiş olduğu bu ayırım, seçeneklerin yalnızca kullanılabilirlik açısından değerlendirmemesi aynı zamanda cazip ve caydırıcı taraflarına da dikkat edilerek incelenmesi gerektiğini ortaya koyar. Ancak saf negatif anlayışta Pettit'in öne sürmüş olduğu bu tür değerlendirmeler göz ardı edilir. Bu anlayış temelde özgürlüğü ölçerken seçeneklerin tamamen bireyselleştirilmesiyle ilgilenmektedir. Kısacası saf negatif özgürlüğün temel tezi bireyin seçim özgürlüğünün yalnızca mevcut seçeneklerin ortadan kaldırılması ile kısıtlanacağıdır (Harbour, 2011, s.193; Pettit, 2008a, s.119).

Pettit'in tahakkümsüzlük anlayışı ile ilgili sorunlara dikkat çeken Harbour, tahakkümsüzlük ideali içindeki devletin bireye yapmış olduğu müdahale anlayışının

özgürlüğü sınırlamadığı düşüncesini eleştirir. Harbour, Pettit'in görüşündeki devlet müdahalesini özgürlük adına yapılan bir baskı olarak görür ve böylesi bir durumda yurttaşın yapılan müdahaleye itirazı hiçbir anlam ifade etmeyecektir. Başka bir ifadeyle yurttaş, kendi çıkarlarının ve özgürlüklerinin sağlanması adına devletin insafı altında yaşayacaktır. Bu nedenle Harbour, bir yurttaşın özgürlüğü adına yönetime yapacağı herhangi bir itirazda 'sizin çıkarlarınız doğrultusunda eylemlerimizi gerçekleştiriyoruz' cevabıyla karşı karşıya kalabileceğini belirtir (Harbour, 2011, s.148).

Harbour'un Pettit idealinde sorun olarak gördüğü bir diğer nokta yasaların oluşmasında dikkate alınması gereken şeyin ne olması gerektiğidir. Yurttaşların her zaman kendine yarar sağlayacak yasaları kabul ettiği, zararına olacak yasalara ise itiraz edeceği bir gerçektir. Bu nedenle Pettit için devletin yapacağı keyfi müdahalenin önüne geçilmesi adına takip etmesi gereken şey tüm yurttaşların ortak çıkarıdır. Ancak Harbour, bu ortak çıkarın oluşmasında neyin etkili olduğunun açıklanmasının zorluklarına değinir (Harbour, 2011, s.158-159). Harbour, Pettit'in ortak çıkarın oluşmasında neyin etkili olduğuna dair nesnel bir kavrayış ileri sürdüğünü ve bu kavrayışın sözleşmecî bir yapısının olduğunu belirtir.

Pettit'in tahakküm idealinde ortak çıkar, bireylerin belirli adil koşullar altında akla uygun bir şekilde kabul edebilecekleri kararları tanımlamaktadır (Pettit, 2001a, s.157). Ancak Harbour, Pettit'in bu görüşünde sorunlar olduğunu belirtir. Harbour'a göre devletin kararları ne kadar adil ve demokratik olursa olsun her bir yurttaşın kişisel çıkarını sağlayacak şekilde politika yapımı mümkün olmayacaktır. Pettit'in ortak çıkar nosyonunu incelediğimizde bireylerin çıkarları ile uyum içerisinde olduğu karşımıza çıkmaktadır. Bireyin çıkarı, diğer bireyler arasında paylaşıldığı ve diğer bireyler tarafından herhangi bir müdahaleye boyun eğilmemesi neticesinde meşru sayılmaktadır. Pettit için ortak çıkarın en ikna edici tanımı: düşüncelerin, ortaklaşa hükümleri desteklediği sürece belirli bir nüfusun ortak çıkarını temsil edeceğini belirtir (Pettit, 2001a, 156). Kısaca belirtmek gerekirse bireyin çıkarı toplumun iyisi ile ahenk içinde olduğu sürece kabul edilebilir.

Ortak çıkar olarak adlandırılan değer eğer ki çoğunluğun çıkarı ise azınlıkta olanlar bu ortaklıktan faydalanmayacak ve devletin müdahalesini keyfiyete dayandığını ileri sürecektir. Çünkü devletin uygulamış olduğu politika azınlığı göz ardı etmiş ve dezavantajlı hale getirmiş olacaktır. Bu noktada Pettit, demokratik kurumların var olduğu müddetçe azınlığın tahakküm altına girmeyeceği konusunda ısrar eder. Aslında

Pettit, bu durumda bir azınlığın her zaman olumsuz bir şekilde etkileneceğini belirtir. Fakat Pettit için önemli olan, olumsuz bir şekilde etkilenen azınlığın her ne şekilde olursa olsun hâkimiyet altına alınmayacağıdır. Pettit'nin burada bardağın dolu tarafından baktığını söyleyebiliriz.

Harbour, Pettit'in tahakkümsüzlük olarak özgürlük idealine ismen yakın bir özgürlük anlayışı geliştirir. Çalışmamız gereği Harbour'un özgürlük idealinde Pettit ile benzerlik ve farklılıklarını ele almak yerinde olacaktır. Tahakküm karşıtlığı olarak adlandırılan Harbour'ın görüşünde kişinin özgürlüğü, Pettit'in idealindeki keyfi müdahaleye maruz kalma durumundan farklıdır. Şöyle ki onun için özgürlük kavramı bir başkasının müdahalesine maruz kalmamak için direnme gücüne sahip olmakla ilişkilendirilir (Harbour, 2010, s.277). Harbour, şimdiye kadar geliştirilen özgürlük ideallerinin hepsinde kişiler arasındaki ilişkinin göz ardı edildiğini, yalnızca kişinin eylemine odaklanarak özgürlüğü açıklama çabasında bulduklarını ileri sürer.

Harbour, tahakküm karşıtlığı olarak adlandırdığı idealinde ilk olarak iktidar tanımlaması yapar. Onun için iktidar, değerlendirmeyen yani failin çıkarını ve isteğini gözetmeyen bir nitelik taşıırken aynı zamanda davranışçı olmayan bir boyutu da içermektedir. Harbour, iktidarın davranışçı olmayan özelliğine örnek olarak Ian Carter'ın davranış temelli anlayışına değinir. Ian Carter'ın davranışçı modelinde A'nın davranışı B'nin eylemlerini değiştirerek A'nın çıkarları doğrultusunda hareket etmesine neden olur. Bu sebeple A'nın B üzerinde güç kullandığı ileri sürülür. Harbour, A'nın tutumunun B'nin davranışı üzerinde ne tür bir etki yaratacağı ile ilgilenmez. Onun için önemli olan B'nin seçeneklerinin, fırsatlarının sınırlandırılması veya ortadan kaldırılmasıdır. A'nın gücünün B'nin davranışlarını değiştirmede etkili olmasını tesadüfi olarak gören Harbour, B'nin davranışı üzerinde herhangi bir etkiye sebep olabilecek bir davranışın mevcut olmadığı durumlarda bile A'nın B'ye güç kullanımının söz konusu olduğunu belirtir (Carter, 2008, s.59; Harbour, 2010, s.271). Son olarak iktidarın 'fırsat' kavramıyla ilişkili olduğunu öne süren Harbour iktidarı, köleyi içinde bulunmuş olduğu kötü durumdan kurtaracak bir fırsat olarak görür.

Tahakküm karşıtlığı görüşünde Harbour, Pettit'den farklı bir devlet tanımlaması yapar. Devlet, ortak faydanın sağlanması adına müdahalelerde bulunan bir taraf olmaktan ziyade kurumsal olarak hukuki yetkilerin dağıtıcısı olarak tanımlanır. Bu dağıtımı eşit bir şekilde gerçekleştirdiği takdirde tahakküm karşıtlığı adına yarar sağlamış olacaktır (Harbour, 2010, s.283). Devletin gerek yasal gerekse kurumsal

yetkileri eşit bir şekilde dağıtması Harbour'ın tahakküm karşıtı özgürlüğünden vatandaşların tamamen yararlanması söz konusu değildir. Pettit düşüncesinde üçüncü bir taraf olarak karşımıza çıkan, vatandaşlar üzerinde tahakküm yaratmayan ve onların çıkarlarına yönelik hareket eden devlet anlayışı Harbour tarafından kabul edilir.

Daha önce ele aldığımız üzere Pettit'in idealinde tahakküm, keyfi müdahale ihtimaline maruz kalma ile ilişkilendirilir. Ancak bu noktada Harbour, Pettit gibi önemli olanın 'müdahale olasılığı' olduğu düşünülür ise özgürlüğün ölçümünün imkânsız hale geleceğini belirtir. Bununla birlikte Pettit'in tahakküm altında olanları 'bağımlı' olarak tanımlaması doğrudur fakat Friedman'ın görüşünde bağımlılık, insanın doğasında var olan zorunlu olarak birbirlerine muhtaç şekilde yaşamalarından kaynaklanır. Bu nedenle 'bağımlılık' Pettit görüşündeki gibi abartılması gereken bir kavram değildir. Önemli olan kişinin mevcut bağımlılık durumunun, başkası tarafından suiistimal edilmesini önlemek, keyfi müdahaleye yöneltecek ihtimalleri en aza indirmek için bağımlılığın doğru şekilde yönetilmesidir. Eğer tahakkümün ortaya çıkması için tek gerekli olan bu tür bir bağımlılık ilişkisi ise herkes için tahakkümsüzlüğe ulaşmanın bir yolu bulunmamaktadır (Harbour, 2010, s.204).

Pettit'in tahakkümsüzlük olarak özgürlük anlayışında ele alınması gereken ve onun idealine benzer bir anlayış öne süren kişi Charles Larmore'dur. Larmore, vatandaşların tahakküm altında olmadığı bir toplumda adil yasalar çerçevesinde yönetildiği ve bu yasalar sayesinde keyfi şekilde müdahale ihtimalinin engellendiği bir anlayış dile getirir. Belirttiği bu anlayış içerisinde uygulanacak politika ve yasalar, vatandaşların yararına, ortak çıkarına uygun olduğu müddetçe vatandaşlara müdahale edebilecektir. Larmore için ortak çıkarı meydana getiren şey toplu müzakereler aracılığıyla alınan kararlardır (Costa, 2007, s.295).

Larmore, tahakkümsüzlük olarak özgürlük idealinin hem olumlu hem de olumsuz yanlarının olduğunu belirtir. Pettit'in özgürlük nosyonu her ne kadar pozitif özgürlük kavrayışından farklı olarak görülse de özgürlük ve demokrasi arasında bağlantı kurmuştur. Onun için demokratik özyönetim, tahakkümü ortadan kaldırmayı amaç edinmiştir. Başka bir ifadeyle özyönetim özgür toplumun oluşumu için temel araçtır. Pettit'in bu anlayışı yurttaşlık erdemini ön plana çıkarır. Yurttaşlık erdeminin üç farklı ilkesi bulunmaktadır. İlk olarak hukukun üstünlüğünü kabul eden yurttaşların yaptırım korkusundan ziyade kendi iyilikleri adına saygı duyması gerektiğini belirtir. İkincisi yasaların keyfi müdahale aracına dönüşmemesi için yurttaşların kamusal alana

katılım sağlaması gerekmektedir. Böylelikle yurttaş hem kendi istek ve ihtiyaçlarını duyurabilecek hem de yasaların keyfiyete dönüşmesine engel olacaktır. Yurttaşlık erdemine dair son ilke ikincisiyle bağlantılı olarak yoğun güç uygulamalarına karşı yurttaşların her zaman tetikte bulunmaları gerektiğidir (Larmore, 2001, s.232-233). Larmore, Pettit'in tanımlamış olduğu yurttaşlık erdeminin asıl rolünün tahakkümden korunmak olduğunu belirterek erdeme politik bir değer atfettiğini belirtir.

Pettit'in cumhuriyetçi özgürlük idealini liberallerin müdahale etmeme olarak özgürlük savunularına karşı geliştirdiği iddiası Larmore tarafından eleştirilir. Daha önce incelediğimiz üzere Pettit, liberallerin özgürlüğü yalnızca müdahale etmemek anlamında ele aldıklarını ileri sürmüş ve buna karşı tahakkümsüzlük olarak özgürlüğü geliştirmiştir (Pettit, 1998, s.28-29). Larmore burada iki önemli açıdan Pettit'in görüşünü doğru bulmaz. İlk önce liberal geleneğin özgürlüğü bütünüyle müdahale etmeme anlamında tanımladıklarını söylemek Larmore için yanlış bir ifadedir. Bu anlamda Pettit'in savunusunun yeterince inandırıcı olmadığını belirtir. İkinci olarak Ian Carter'ın görüşüne benzer bir temelde ele alarak Pettit cumhuriyetçi özgürlüğünü liberal ilkelerden bağımsız olarak geliştirmedeğini, içerik tanımlamasında liberal değerlere başvurmak zorunda kaldığını ileri sürer (Larmore, 2001, s.234).

Cumhuriyetçi özgürlük anlayışı üzerine yukarıda incelemiş olduğumuz Larmore eleştirilerinden sonra belirtilmesi gereken şeylerden biri müdahale ve tahakküm kavramlarını sistemli bir şekilde analiz eden Pettit'in düşüncesinin değeridir. Larmore için Pettit'in yapmış olduğu çalışmalar, liberal geleneğin özgürlük üzerine var olan bazı önemli belirsizliklerin değerini ortaya çıkarması adına önemlidir. Larmore, Pettit'in başkasının iradesi altında yaşamamak, insafına bağlı olmamak anlamındaki cumhuriyetçi özgürlük görüşünü, liberal geleneği karşısına alarak değil de salt kendi düşüncesini doğrudan sunmuş olmasının daha iyi olacağını belki de bu tarz eleştirilere maruz kalmayacağını belirtir.

3.2.2. Tahakkümsüzlüğü Sağlayacak Toplumsal Düzenlemeler

Pettit, bir kişinin başkaları ile birlikte yaşamak zorunda kaldığı bir ortamda tahakküm altına girmemesi için toplumsal düzenlemeleri geliştirmiştir. Peki, ne tür bir toplumsal düzenleme tahakkümün oluşmasını engelleyecektir? Pettit'nin bu düzenlemeler ile ilgili iki yaklaşımı söz konusudur. Bunlardan biri denk güçler stratejisi diğeri ise anayasal önlemler stratejisidir (Tunçel, 2010, s.275).

Denk güçler stratejisindeki esas amaç tahakkümü uygulayan kişi ile tahakküme uğrayan kişinin kaynaklarının eşitlenmesidir. Tahakküm tehdidi ile karşı karşıya kalan bir kişinin, kaynakların eşitlenmesi ile kendini savunabilecek duruma geleceğini savunan Pettit, eşitliği meydana getirebilmek adına herhangi bir çözüm önerisinde bulunmamıştır. Böylesi bir eşitliği ve güç dengesini sağlamanın her zaman mümkün olmaması, tahakkümün tamamen ortadan kalkmasına yardımcı olamayacaktır (Kartal, 2013, s.353).

Tahakkümsüzlüğün sürdürülebilmesi için geliştirilen ikinci toplumsal düzenleme, anayasal önlemler stratejisidir. Denk güçler stratejisinden farklı olarak bu düzenleme herhangi bir müdahale durumuna karşı anayasal otoriteyi meydana getirerek tahakküm durumuna son vermeyi amaçlar. Anayasal otorite, bir kişinin başkası üzerinde müdahale edebilme ihtimalini engelleyerek, tahakkümü tamamen ortadan kaldıracaktır. Burada 'otorite' kelimesi, akıllara tahakküm yaratabileceği sorusunu getirebilir. Fakat Pettit, halkın iyiliğini ve çıkarını korumayı hedefleyen bir otoritenin, yasanın tahakküm yaratmayacağını daha önce belirtmiştir.

Pettit, tahakkümün oluşmasını engellemek adına geliştirdiği bu iki toplumsal düzenlemenin yanında en etkili gücün ortak bilgi olduğunu vurgular (Pettit, 1998, s.102; Ergüç, 2016, s.57). Ortak bilgi sayesinde birey toplum içindeki sorumluluklarının farkına vararak, tahakkümü yaratabilecek durumları kavrar. Böylece taraflar birbirlerinin çıkarları doğrultusunda hareket ederek, tahakkümden korunma olanağı elde eder.

Anayasal stratejiyi denk güçler stratejisinden daha iyi bir konuma yerleştiren Pettit, denk güçler stratejisinde insanların, herhangi bir müdahale tehlikesinde ilk hamleyi yapabilecek yetiye sahip olduğunu belirtir. Bu nedenle böyle bir düzen içerisinde yaşamının getireceği çatışma ve karışıklıkların kaçınılmaz olduğunu vurgular. Ona göre denk güçler stratejisinin bu dezavantajını ortadan kaldıracak anayasal strateji, insanlar arasındaki çatışma halini engelleyecek ve kişiyi tahakküm altına almayan bir devlet düzenini meydana getirecektir (Pettit, 1998, s.134).

3.3. TAHAKKÜMSÜZLÜK İDEALİNİN EŞİTLİKÇİ VE CEMAATÇİ YAPISI

3.3.1 Tahakkümsüzlük Olarak Özgürlüğün Eşitlikçi Karakteri

Philip Pettit, özgürlük idealinin eşitlik kavramıyla birlikte düşünülmesi gerektiğini belirtmiştir. Onun tahakkümsüzlük olarak özgürlük anlayışı eşitlikçi bir yapıya sahiptir. Yeniden dağıtım eşit bir şekilde gerçekleşmez ise özgürlükten bahsetmenin de pek mümkün olmayacağını belirten Pettit, özgürlük kavramının eşitlik ile birlikte ele alınmasının gerekliliğini vurgular.

Tahakkümsüzlük anlayışının karşısına konan müdahalesizlik olarak özgürlük anlayışı eşitsizlikçi bir karaktere sahiptir. Müdahalesizlik olarak özgürlük ideali eşitliği özgürlüğün zıttı olarak ele alır yani eşitliğin sağlanması durumunda özgürlüğün kısıtlanması söz konusudur. Müdahalesizlik olarak özgürlük savunucularının ileri sürdüğü bu iki kavram arasındaki zıtlık, eşitlik konusundaki düşüncelerinin içi boş bir yapıya sahip olduğunu bizlere gösterir. Buna karşılık Pettit'nin savunduğu özgürlük idealinde tahakkümsüzlüğün arttırılması beraberinde özgürlük ve eşitliğin artmasını sağlayacak paralel bir ilişki içerisindedir (Tunçel, 2010, s.277-278).

Tahakkümsüzlük olarak özgürlük yapısal bir eşitliği önceler. Maddi eşitlikten öte yapısal eşitliği savunan bu anlayışın savunusu ise tahakkümsüzlük olarak özgürlüğün yoğunluğu ile ilgilidir. Şöyle ki, bu yoğunluk veya Pettit'nin adlandırdığı şekliyle korunma düzeyi, sadece kişinin başkasının müdahalesine karşı direnme gücüyle bağlantılı değildir. Aynı zamanda müdahalede bulunan kişinin de elinde bulundurduğu güç ve gücün kapasitesiyle ilişkilidir. Yapısal eşitlik, bir kişinin bir başkası tarafından tahakküme uğramaması adına gerçekleştirilen yeniden dağıtım modeli değil tahakküme uğrama tehlikesi altında bulunan kişilerin kaynaklara ulaşımı için seçim aralıklarının genişletilmesidir (Honohan, 2002, s.200).

Pettit, tahakkümsüzlük olarak özgürlüğün eşitlikçi yapısının cumhuriyetçi gelenek ile ilişki içerisinde olduğunu vurgular. Cumhuriyetçi geleneğin modern çağ öncesi dönemde muhatabı her ne kadar seçkin, mülk sahibi erkekler olsa da cumhuriyetçi gelenek yurttaşların eşitliğine önem vermiştir. Maddi anlamda bir eşitlik olgusunu içermeyen cumhuriyetçi gelenek, tahakkümsüz bir biçimde özgürlüğü sağlamak adına yasa ve kurumsal düzenlemeleri gerekli görür. Kişiyi müdahalelerden koruyacak yasal ve her türlü düzenleme karşısında eşitliğin sağlanması, cumhuriyetçi

geleneğin önceliğidir (Pettit, 1998, s.160). Fakat cumhuriyetçi düşünürler eşitliği sağlamak adına bir yandan da kaynak bakımından çok zengin olan kişilerin mallarının, servetlerinin kısıtlanması gerektiğini savunurlar. Bu sebeple açık bir şekilde ifade edebiliriz ki cumhuriyetçi geleneğin ileri sürmüş olduğu özgürlük anlayışı biçimsel bir yapıya sahip değildir.

3.3.2. Politik Bir İdealde Cemaatçilik

Philip Pettit, çağdaş teoriler içerisinde liberalizm ve cemaatçiliğin ön plana çıktığını belirtir. Özgürlük nosyonunda liberalizm, bireysel özgürlüğü ve müdahalesizlik olarak özgürlük anlayışını benimserken cemaatçiler eşitlikçi bir özgürlükten yana tavır alır. Cumhuriyetçilik, devletin yansızlığı konusunda her ne kadar liberalizm ile bağdaşmış olsa da Pettit, cumhuriyetçi gelenek için tasarlamış olduğu tahakkümsüzlük olarak özgürlüğün bazı noktalarına işaret ederek, cemaatçi düşünürler tarafından bir ideal olarak kabul edilebileceğini belirtir. Fakat cemaatçi dil içerisinde 'ideal' olan yerine 'iyi' kavramının ima edildiğini vurgulayan Pettit, tahakkümsüzlük olarak özgürlüğün sosyal iyi ve ortak iyiyi bünyesinde barındırması sebebiyle cemaatçi bir karakteri yansıttığını söyler (Hünler, 1998, s.129-136).

Pettit, iyi kavramının sosyal ve ortak bir iyi olabilmesi için iki özelliği barındırması gerektiğini belirtir. Bir iyinin sosyal iyi olarak adlandırılabilmesi için çok sayıda insanın varlığını ve amaçlarını gözetmesi gerekirken ortak iyi olabilmesi ise bir iyinin toplumun bir kesimi için arttırılmadıkça diğeri içinde arttırılmaması gerekir. Eğer ki iyi, bir grubun yararına arttırılırsa ve diğeri bu iyiden faydalanmıyorsa burada ortak iyiden söz etmek mümkün olmayacaktır. Tahakkümsüzlük olarak özgürlüğün ortak iyiyi içerisinde barındırdığına dair en büyük kanıt, kişileri birbirine bağlaması yani toplumun belirli bir kesimine yapılan müdahalenin diğeri de etkileyeceği düşüncesine sahip olması ve dayanışmacı bir tavır benimsemesidir.

Tahakkümsüzlük olarak özgürlük, diğeri kişilerin yokluğuyla değil bu kişilerin tahakküm kurabilecek kapasitelerini denetim altına alarak oluşan bir sosyal iyidir. Tahakkümsüzlük olarak özgürlüğün sosyal bir iyiyi içerisinde barındırmasının nedeni yapısal eşitlik anlayışından ileri gelmektedir. Bu eşitlik anlayışına göre tahakkümsüzlüğün sağlanmasında bireyin kendi kaynakları kadar karşısındaki gücün elinde bulundurduğu kaynaklar da önemlidir. Böylelikle kişinin özgürlüğü diğeriyle ilişki içerisinde olduğu söylenilebilir.

Pettit'nin anlayışındaki özgürlük daha önce belirttiğimiz gibi birey anlayışından öte toplumla bütünleşen sosyal ilişkiyi önceleyen bir idealdir. İşte bu sebeple kişinin tahakkümsüzlük olarak özgürlüğü tam anlamıyla yaşaması için öteki insanların varlığı gereklidir. Ancak Pettit'nin sosyal ilişkiyi önemseyen görüşünde değinilmesi gereken nokta onun bu anlayışının kolektivist bir yapıyı içerisinde barındırmadığıdır (Pettit, 1995, s.689-699). Bütünsel bireyciliği savunarak bunu holistik anlayış içerisinde ele alan Pettit, cumhuriyetçi düşüneyi, liberallerin atomist birey düşüncesinden ve kolektivist bir anlayıştan ayırır.

Pettit'nin politik ideal olarak tanımladığı tahakkümsüzlük olarak özgürlüğün cemaatçi düşünürler için çekici gelen bir diğer yanı ortak iyidir. Yukarıda belirtmiş olduğum üzere tahakkümsüzlüğün sosyal bir iyi olması ortak iyinin sağlanmasıyla doğrudan ilişkilidir. Nasıl ki tahakkümsüzlüğü yaşamak diğer insanların varlığını gerektiriyorsa Pettit için mükemmel bir derecede ortak iyiyi sağlamanın yolu da bir iyinin herkes için yapılmasında yatmaktadır.

Bir kişinin tahakkümsüz yaşaması fiili müdahalenin ve müdahale kapasitesinin yokluğunu gerektirir. Pettit'e göre tahakkümsüzlüğün bu yapısı, kişileri birbirine bağlar ve kader ortaklığına sevk eder. Pettit bu durumu şu şekilde ifade eder; "Başkalari keyfi müdahaleye açık olduğu takdirde siz de açık olursunuz; onlar tahakküme uğradıkları takdirde siz de tahakküme uğrarsınız" (Pettit, 1998, s.167). Böylelikle 'bana dokunmayan yılan bin yaşasın' düşüncesi Pettit düşüncesi için geçerli değildir.

3.4. CUMHURİYETÇİ POLİTİKALAR

Cumhuriyetçilik için geliştirdiği tahakkümsüzlük olarak özgürlük anlayışının eşitlik ve cemaatçiliği içeren yapısına değindikten sonra politika yapma aşamasında cumhuriyetçi devletin takınması gereken tavrı ele alan Pettit, devletin yapacağı bu politikaların ayrıntılı bir şekilde verilmesinin mümkün olamayacağını belirtir. Politikayı uygulamak için gerekli kurumların mevcut olması, bu kurumların ortaya çıkarabileceği avantaj ve dezavantajlarının incelenmesi, politikanın uygulanacağı koşulların iyi kavranması Pettit'nin bahsetmiş olduğu imkânsızlığın nedenleridir.

Tahakkümü önlemek adına daha önce belirttiğimiz keyfi olmayan yasaların ve devlet müdahalesinin varlığı söz konusudur. Devletin müdahalesine kuşku ile bakmayan ve varlığından rahatsızlık duymayan tahakkümsüzlük anlayışı, hukuk sistemi içerisinde iyi düzenlenmiş yasaların tahakküm oluşturmayacağını belirtir. Pettit özgürlüğü

sağlamak adına devletin eylemlerinin kısıtlanması için cumhuriyetçi anlayışın kendi bünyesinde barındırdığı bir kontrol mekanizmasının olduğunu belirtir. İhtiyaç duyulması anında Pettit'nin tanımlamış olduğu bu kontrol mekanizması devreye girecek ve devletin müdahalesinin tahakküme dönüşmesini engelleyecektir. Bu mekanizma ileriki bölümlerde daha detaylı bir şekilde ele alınacaktır.

Cumhuriyetçi devletin müdahil olması ve politika yapması gereken beş alan bulunmaktadır. Bu alanlar Pettit'e göre dış savunma, iç güvenlik, kişisel bağımsızlık, ekonomik refah ve kamusal hayattır. Devletin politika yapabileceği alanların her biri farklı süreçler, farklı araştırmalar gerektirecektir.

3.4.1. Dış Savunma Alanı ve İç Güvenlik

Her devlette olduğu gibi cumhuriyetçi yapı da dış müdahaleleri engellemek ve güvenliği sağlamak amacıyla savunma meseleleriyle ilgilenmek zorundadır. Bir ülke, kendini dış müdahalelere karşı koruduğu takdirde yurttaşının tahakküm altına girmesini önleyecektir. Bu durum bize Skinner'in özgürlük anlayışını hatırlatacaktır. Skinner'e göre bir yurttaşın devlet içerisinde özgür yaşayabilmesi, o devletin özgür olmasına yani herhangi bir dış müdahaleye maruz kalmamasına bağlıdır (Keyman ve Turnaoğlu, 2008, s.43).

Cumhuriyetçiler için yalnızca fiili bir müdahale veya olası muhtemel bir müdahalenin varlığı tehdit unsuru oluşturmaz. Bunların yanı sıra bir ülke eğer keyfi müdahaleyi oluşturacak güce sahipse bir başka devletin güvenliği tehlikeye düşer. Cumhuriyetçi devlet her ne kadar dış güçlere karşı savunma durumuna önem vermiş olsa da bu savunma biçimi tepeden tırnağa silahlanmak anlamına gelmeyecektir (Pettit, 1998, s.202). Onlar için olası bir müdahaleye verilecek en uygun savunma, tahakkümsüzlüğü sağlayacak kapasitede olmalıdır. Genel olarak cumhuriyetçi devlet insanların tahakkümsüzlüğünü sürdürebilmek için bir araçtır. Ve bu amaç doğrultusunda ilerleyen bir devlet anlayışı hiçbir zaman kutsanacak bir değere sahip olmayacaktır.

Pettit'e göre devletin politika yapacağı bir diğer alan iç güvenliktir. Devlet içerisinde yurttaşları korumak için uygulanacak ilk politika ceza hukuku sisteminde yer alır. Ceza hukukundaki yasalar, kişinin bir başkası tarafından müdahaleye maruz kalması durumunda, müdahaleciye gerekli cezanın verilmesini ve müdahaleye maruz kalanın haklarının korunmasını amaçlar. Ceza yasalarına verilen önem

Montesquieu'nün görüşlerinde de karşımıza çıkmaktadır. Ona göre yurttaşın özgürlüğü, ceza yasalarının varlığına bağlıdır (Montesquieu, 1998, s.272-273).

Cumhuriyetçiler için tahakkümsüzlüğü sağlamada önemli bir araç olan ceza hukuku bir yandan da tehlike arz etmektedir. Ceza hukukunun keyfiyet içeren düzenlemeleri kişi özgürlüğüne fayda sağlamaktan öte zarar verecektir. Bu tehlike arz eden durumu Montesquieu'nün görüşlerinde rastlamak mümkündür. Montesquieu ceza yasalarının gerektiği şekilde işlememesi durumunda tiranlığa dönüşebileceğini belirtir (Pettit, 1998, s.202). Pettit için ceza hukukunun iyi işleyebilmesi, yasaların uygulanacağı toplumun geleneği, kültürü ile uyum içerisinde ilerleyebilmesine bağlıdır.

3.4.2. Kişisel Bağımsızlık ve Ekonomik Refah

Devletin politika yapacağı dış savunma ve iç güvenlik alanlarının yanı sıra kişisel olarak bireye sosyoekonomik açıdan destek sağlayarak bağımsızlığını savunması bir diğer politika sahasıdır. Pettit'nin belirtmiş olduğu bağımsızlık durumu, kişinin içinde yaşadığı toplumda başkasının yardımına muhtaç durumda olmadan ihtiyaçlarını karşılayacak araca sahip olması anlamını taşır. Cumhuriyetçi bir devlet, yurttaşlarının tahakkümsüz bir şekilde özgürlüğünü sağlamak istiyorsa, sosyoekonomik açıdan bireyin bağımsızlığını sağlaması gerekir. Kişi bireysel, fiziksel ve ekonomik açıdan bağımsız değilse her an bir başkasının tahakkümü altına girme tehlikesiyle karşı karşıyadır. Eğer kişi bir şeyi yapmak için yeterli kaynağa sahip değilse devlet, kişinin gerekli kaynaklara erişimini destekleyecek ve böylelikle bir yandan kişinin tahakkümsüz bir şekilde özgürlüğünü yaşamasına olanak sağlamış olacaktır (Ferejohn, 2001, s.90-93).

Devlet, kişilerin bağımsızlığını sağlamak adına vermiş olduğu desteği tahakküm yaratacak şekilde gerçekleştirmemelidir. Pettit'e göre devlet tarafından gerçekleştirilecek bu yardımın tahakküm içermemesi için kişiye verilen bir hak olarak görülmesi gerekir ki hem fiili olarak geri alınması hem de geri alma ihtimali ortadan kalsın.

Pettit, tahakkümsüzlük olarak özgürlüğün iki parametresi olduğunu belirtir; Tahakkümün yoğunluğu ve yaygınlığı. Bireyin fiziksel ve bireysel kaynaklardan mahrum olması sonucunda tahakküm altında karar vermesi tahakküm yaygınlığının bir göstergesidir. Tahakküm yoğunluğu ise bireyin belirli kaynaklara ulaşımı mümkünken karşısındaki kişiye olan bağımlılığını, sömürülme ihtimalini ifade etmektedir. Bu duruma örnek olarak bir işçinin işini kaybetme korkusu yüzünden patronu tarafından

sömürülmesi veya bir kamu çalışanının yeterli eğitime sahip olmaması sonucunda kamusal işlerde manipülasyona uğrama ihtimali verilebilir (Pettit, 1998, s.211-212). Pettit, bireyi böylesi bir bağımlılıktan kurtarmak adına devletin bireysel bağımsızlık alanında müdahil olması gerektiğini belirtirken aynı zamanda devletin yapacağı katkıları sivil kuruluşların desteğiyle de gerçekleştirebileceğini vurgular.

Cumhuriyetçi devletin politika alanlarından bir diğeri ekonomik refahıdır. Devlet, tahakküm ihtimalini ortadan kaldırdığı, tahakkümsüzlük yoğunluğunu arttırdığı takdirde ve kişinin seçim imkânını genişlettiği Pettit'nin ifadesiyle tahakkümsüzlük yaygınlığını arttırdığı oranda ekonomik refah alanıyla ilgilenmiş olacaktır. Pettit için işsizlik oranının düşük olması finansal düzenlemelerin istikrarlı bir şekilde ilerlemesi kişinin günlük yaşamını sömürülmeden, tahakkümsüzlük olarak özgür bir biçimde yaşamasını sağlayacaktır.

Pettit'nin anlayışında cumhuriyetçi devlet, ekonomik alanda gelişimi sağlamak için yalnızca politikalar yapmakla kalmaz aynı zamanda anayasal düzenlemeler ile de ilgilenir. Bu anayasal düzenlemelerin tahakküm içermeden, kişinin özgürlüğünü koruyacak şekilde nasıl işleneceği cumhuriyetçi devlet için oldukça önemlidir. Anayasal düzenlemelerin önemini vurgulamak adına klasik liberal teorinin belirtmiş olduğu sözleşme özgürlüğü prensibini eleştirir. Özgür irade çerçevesinde yapılan sözleşme neticesinde oluşan koşulların tartışılmadan kabul edilmesi düşüncesine karşı çıkan Pettit, sözleşmenin zorlama veya manipülasyon içermediği görüşünde olsa da sözleşme taraflarının birbirleri üzerinde tahakküm oluşturma ihtimalinin söz konusu olduğunu belirtir. Bu nedenle cumhuriyetçi bir devlet, belirtilen tahakküm olasılığını engelleyebilmek için gerekli görülen düzenlemeleri gerçekleştirmek ile görevlidir (Pettit, 1998, s.218).

3.4.3. Kamusal Hayat

Devletin politika yapacağı alanlardan en sonuncusu kamusal hayattır. Pettit'nin bir toplumun tahakkümsüzlüğü yaşaması için en gerekli gördüğü alan kamusal hayattır. Kamusal alandaki düzenlemelerin yeteri kadar iyi olmadığı durumda insanların özgürlüğü tehlike altında olacaktır. Bunun içindir ki devlet, kişinin tahakkümsüzlük olarak özgürlüğünü sağlamak için kamusal hayata yönelmiştir. Pettit, kamusal hayatın genişletilmesi gerektiğini savunur. Onun için özel hayatın genişlemesi insanların birbiriyle olan ilişkisini azaltacak, kişinin kendisinden farklı görüşler hakkında bilgi

sahibi olması zorlaşacaktır. Kamusal yaşama olan bu kuvvetli vurgunun onu klasik cumhuriyetçilerin kamusal yaşam idealine yakınlığı düşünülebilir. Fakat Pettit, ileri sürmüş olduğu anlayışta kamusal yaşamın, bireylerin birbirleri üzerinde tahakküm oluşturulmadan sürdürülmesi gerekliliğini vurgularken klasik cumhuriyetçiler kişilerin ortak çıkar etrafında bir araya geldiği kamusal yaşamda yurttaşlık erdemini ön plana alarak kamusal fayda sağlamaları gerektiği bir kamusal yaşam ileri sürer (Pettit, 1998, s.223).

Pettit, cumhuriyetçi devletin kamusal hayatta yapacağı politik uygulamaların bazı zorlukla karşılaşacağını belirtmiştir. Bu zorluklardan ilki, toplumsal bir düzen içerisinde kamusal alanın giderek kaybolmasıdır. Kamu kurumlarının giderek soyutlanması, etkisini yitirmesi kamusal hayat için oldukça tehlikelidir. Pettit, kamusal alandaki daralmayı gidermek adına devletin radikal bir şekilde eylemde bulunması gerektiğini belirtmiştir. Devletin bu alanda gerçekleştirebileceği en önemli politika vergidir. Vergi, liberter akım tarafından her ne kadar kişiye yapılan bir dayatma olarak görülse de cumhuriyetçi akım bu durumu farklı yorumlar (Pettit, 1998, s.219-225).

Kamusal hayatta karşılaşılabilecek bir diğer zorluk medyanın toplum üzerinde yadsınmayacak bir etkisinin olmasıdır. Pettit, medyanın toplumu yanıltabileceğini, belli bir kesimin amacını güderek açıklamalarda bulunabileceğini belirtir. Peki, medyanın bu olumsuz yanı neticesinde halkın elde edeceği kalitesiz bilgiler için devletin yapması gereken şey nedir? Pettit, her şeyden önce halka bilgi verecek bu iletişim araçlarının tek bir elde toplanmaması, çok farklı seslerin bir arada bulunmasını önemser. Pettit, medya araçlarının kamuoyuna bilgi sunmada yaşanan soruna ilişkin çözümü James Fishkin'nin (Fishken, 1991, s.81-104) müzakereci kamuoyu araştırmasında bulur. Görüldüğü üzere Pettit, cumhuriyetçi devletin kamusal hayata yönelmesini tahakkümsüzlük olarak özgürlüğün sağlanması için gerekli görür.

3.5. TAHAKKÜMSÜZLÜĞÜ İLERLETEBİLMEK İÇİN CUMHURİYETÇİ DEVLET ARAÇLARI

Cumhuriyetçi özgürlük için tahakkümsüzlük olarak özgürlük anlayışını geliştiren Pettit'nin ele aldığımız bölümler içerisinde bu tahakkümsüzlüğü ilerletebilmek adına devletin müdahil olması gereken noktaları belirttik. Pettit için önemli olan devletin politika yapacağı alanlarda insanların hayatlarına müdahale ederken keyfi durumun söz konusu olmamasıdır. Daha önce de belirtmiş olduğumuz

üzere devlet, insanların özgürlüğünü sağlamak adına belli müdahalelerde bulunur fakat tahakkümsüzlük olarak özgürlük anlayışında bu müdahale durumu keyfiyet içermediği sürece kişi üzerinde tahakküm oluşturmaz. Böylelikle Pettit'nin doğrudan ilgilendiği nokta devletin keyfiyet içermeyecek müdahaleler için nasıl örgütlenmesi gerektiğidir. Bu bölümde üzerinde duracağımız nokta devletin halka hizmet için oluşturduğu organların, aldığı baskıcı kararlara veya uygulamalara karşı ne tür önlemler alındığı ile ilgilidir. Pettit, bu önlemleri iki ana başlık altında ele almaktadır. İlk olarak cumhuriyetçi geleneğin olmazsa olmazı olarak görülen anayasacılık, ikincisi ise cumhuriyetçi devletin demokratik yapı ile kontrol altına alınmasıdır (Sancar, 1998, s.40-47).

3.5.1. Anayasacılık ve Hukukun Üstünlüğü

Cumhuriyetçi gelenek tahakkümsüzlük olarak özgürlüğü ilerletebilmek için belirli anayasal ve yasal düzenlemelere ihtiyaç duyar. Cumhuriyetçi devletin tahakkümsüzlüğü sağlamada kullanacağı araçlardan biri hukuksal düzenlemelerdir. Bu düzenlemelere geçmeden önce ilk olarak Pettit için önemli sorunlardan birine değineceğim. Pettit, cumhuriyetçi amaçların sürdürülebilmesi için devletin kullanacağı araçların keyfi yönlendirmeye açık olmamasını savunur (Pettit, 1998, s.231). Peki, araçların böylesi bir manipüle durumu altında kalmasını önleyecek şeyler nelerdir? Pettit burada James Harrington'ın görüşlerinden ilhamla sistemin hukuka bağlı olması gerektiğini belirtir.

İktidardakilerin, cumhuriyetçi amaçları sağlarken kullanacağı araçları yönlendirmesine karşı gelecek ilk ilke, sistemin hukuksal düzenlemeler tarafından işletilmesidir. Pettit'nin düşüncelerinin dayanağı olan Neo-Roma cumhuriyetçi anlayış, hukukun üstünlüğünü önemser. Yurttaşlık hukuksal bir statü olarak görüldüğü üzere yurttaşların özgürlüğü de yasalar ile sağlanmaktadır (Kartal, 2013, s.350).

Pettit'nin özgürlük kavrayışını bireye karışmama durumu olarak tanımlayan Ian Carter, Hayek ve Pettit'in özgürlük anlayışları arasında benzerlik olduğunu belirtir. İkisi de yalnızca istikrarı ve öngörülebilirliği sağladığı için hukukun üstünlüğüne önem vermez aynı zamanda bu istikrar ve öngörülebilirlik onların düşüncesinde özgürlük ile bağlantılanır. Doğru bir yasa, müdahale etmeme anlamındaki özgürlük savunucularının iddia ettiklerinden daha fazla özgürlüğü koruyarak en üst seviyeye çıkartabilme imkânı sağlayacaktır. Carter, Pettit'in cumhuriyetçi görüşünde var olan araçsallığı eleştirerek

liberalizme karşı bir alternatif getirme çabasının başarılı olamayacağını belirtir (Carter, 2000, s.44).

Pettit için yasa, kişilerin özgürlüklerini feda ettiği bir kısıtlayıcı olmaktan öte tam tersi kişilerin birbirleri üzerinde keyfi bir şekilde müdahale etme ihtimalini ortadan kaldıran bir güvencedir. Pettit'nin bu düşüncesi Rousseau'nun *genel irade* kavramını akıllara getirebilir. Daha önce değinmiş olduğum üzere Rousseau, genel iradeyi kabul eden her bireyin başkaları tarafından keyfi bir müdahaleye uğramayacağını belirtmiştir. Bu sebeple genel irade, Rousseau tarafından bireyin özgürlüğünün garantisi olarak görülmektedir (Okutan, 2006, s.99-105). Genel olarak belirtebiliriz ki yasa, devletin keyfi müdahale ihtimalini önleyebilmek adına kullanılacak en güvenilir araçtır. Hukuk sayesinde keyfi davranışın önüne geçilecek, birey özgürlüğü elde edecektir.

Cumhuriyetçi gelenekte sıklıkla hukuk devletine vurgu yapıldığını belirten Pettit için devletin tahakkümcü bir biçime bürünmemesi için gerekli araçlar arasında gördüğü hukuk düzeni, devletin keyfi uygulamalarının önüne geçilmesi adına geliştirilmiştir. Pettit, hukukun üstünlüğünün çiğnenmesi sonucunda güç sahibi olan otoritenin keyfiyet içeren yaptırımlarının artacağına ve böylelikle kişinin özgürlüğünü yitireceğine inanır (Sancar, 2016, bölüm 5). Kuvvetler ayrılığının gelişimine öncülük eden en önemli isim 18.yüzyıl düşünürü Montesquieu'dur. Yasama, yürütme ve yargı erki olarak üçlü ayrıma giden Montesquieu, bu ayrım ile iktidar yetkililerinin güçlerinin kötüye kullanılmasının önüne geçmeyi amaçlamıştır. Siyasal bir düzen içerisinde bireyin özgürlüğünün var olmasını sağlayacak temel ölçütlerden biri iktidarın gücünün sınırlandırılmasıdır (Duvan, 2019, s.47).

Pettit'nin iktidarın keyfi uygulamalarının müdahil olmadığı anayasal bir sistemin oluşması için gerekli gördüğü ikinci ilke kuvvetler ayrılığıdır. Günümüzde demokratik anayasal yönetimin olmazsa olmazı olan kuvvetler ayrılığı ilkesi iktidarın yetkilerini sınırlandırmak adına ortaya çıkmıştır (Pettit, 2010, s.80). Klasik cumhuriyetçiler tarafından benimsenen kuvvetler ayrılığını yansıttığı düşünülebilir fakat Pettit, yalnızca kuvvetler ayrılığının gücün bir kişide toplanmasını önlemek adına yetersiz olacağını belirtir. Ve belirli ek tedbirler ileri sürerek bu eksikliğin tamamlanacağını düşünür. Bu ek tedbirlerden ilki iki meclisli yapıdır. Pettit, cumhuriyetçi bir yönetim için iki meclisli yapının cazip olacağını öne sürer. Alınması gereken diğer tedbir, birçok eyaletin gücünü merkezi hükümet ile paylaştığı federal bir sistemin öncülüğünde güçlerin ademi merkezîyetçi yönetimi benimsemektir. Son olarak alınacak tedbir, devletlerin

uluslararası yapılan anlaşma veya uzlaşmaya uyacağının garantisini vermesi neticesinde gücünü uluslararası organlara aktarmasıdır (Pettit, 1998, s.236-237).

Cumhuriyetçi devletin tahakkümsüz bir şekilde müdahalelerini gerçekleştirmesi için üçüncü koşul ise hukuka dayalı oluşturulan sistemin, çoğunluğun görüşlerine karşı kolay bir biçimde değiştirilemez oluşu bir diğer ifadeyle çoğunlukçuluk karşıtıdır. Pettit'nin ileri sürdüğü bu koşul yasaların özellikle tahakkümsüzlüğü sağlamak üzerine oluşturulmuş yasaların kolaylıkla değiştirilmesine karşı çıkar. Anayasal düzen içerisinde yasaların değişebilirliği kaçınılmaz bir durumdur fakat Pettit, bu değişim kararının çoğunluğun görüş birliğiyle gerçekleşmesinin yerine iki ayrı meclisten geçerek kabul edilmesini önerir. Böylelikle yasalar üzerinde çoğunluğun keyfi davranışının önüne geçilecektir (Pettit, 1998, s.239; Ferejohn, 2001, s.89-90). Çoğunluğun meydana getireceği tehlikeler karşısında yasaların demokratik bir özellik taşıması gerekmektedir.

Genel olarak Pettit, tahakkümsüzlük olarak özgürlüğü sürdürebilmek için cumhuriyetçi devletin hukuksal düzenlemelere tabi olmasını, hukuksal düzenlemeleri gerçekleştirecek gücün farklı organlara dağıtılmasını ve yapılan yasaların çoğunluk tarafından kolayca değiştirilmemesini gerekli görür.

3.5.2. İtiraz Temelli Demokrasi Modeli

Demokrasinin var oluş nedeninin devletin egemenliğine karşı bireyi korumak olduğunu belirten Pettit, demokratik bir teoride kamu gücü ile bireylerin özgürlüğün tadına varabileceğini açıklar (Pettit, 2014, s.113). Pettit, benimsemiş olduğu müzakereci demokrasi modelinin daha iyi işleyebilmesi için depolitizasyon⁶ önlemlerini gerekli görür. Demokrasinin müzakereci bir karaktere sahip olması, karar verme aşamasında depolitize edilmiş kontrollerin uygulanmasına bağlıdır. Aksi takdirde demokrasinin müzakereci bir karaktere sahip olması pek mümkün görülmemektedir (Pettit, 2001b, s.736).

Tahakkümsüzlük olarak özgürlük idealinde devletin tüm halkın ortak çıkarını takip etmeye zorlayacak bir strateji geliştirilmesi gerektiğini belirten Pettit, bu strateji ile keyfi güç kullanımının önüne geçileceğini vurgular. Demokratik ses olarak

---

⁶ Grup, kurum veya eylemin siyasal niteliğini yitirmesi.

adlandırdığı bu stratejide devletin, halkın çıkarlarını ilerletmek amacıyla politika araştırmaları yapması ve bu politikaları demokratik kurumsal aracılığı ile sağlaması gerekmektedir. Pettit, demokrasinin iki boyuta dikkat çeker. İlk boyut olarak ele aldığı arama ve yetkilendirme, halkın ortak çıkarını geliştirebilecek politikaların hepsinin demokratik kurum tarafından dinlenilmesine olanak sağlar. İkinci olarak inceleme ve izin verme boyutu daha önce dinlenen politikalar içerisinde, ortak çıkara cevap verebilecek nitelikte olan politikaların hayatta kalmasını ve etkili olmasını sağlayacaktır (Pettit, 2001a, s.159).

Pettit, demokrasinin iki boyutlu yapısına örnek olarak yazar- editör ilişkisini aktarmıştır. Bu benzetmede yazar olarak görülen kişi halktır. Yazar, devletin sunacağı yasa ve kararları belirlemede etkili olacak, bu yasaların denetleyecek olan kişiyi seçecektir. Böylelikle seçilen kişinin öne sürdüğü politikaların yazarı dolaylı olarak halk olacaktır (Pettit, 2000, s.125). Pettit, bireylerin siyasette ortak çıkarını ifade edebilecek olan değeri, seçim kurumları aracılığı ile oluşturur. Seçim kurumları insanların kolektif olarak bizatihi kendilerini devletin yasalarının yazarı olarak görmesine olanak sağlamaktadır. Ve aynı zamanda bireylerin seçim hakkına sahip olabileceğinin, seçimlerde herhangi bir baskıya maruz kalmaksızın oy kullanabileceklerinin garantisini verir. Kısacası seçim kurumu altında yönetilen kişiler, siyasi alanda karar verme aşamasında önemli bir role sahiptir. Pettit, demokratik seçim kurumlarının detaylı bir şekilde savunusunu yapmak yerine insanların kusurlu oluşuna bakılmaksızın kurumlar içerisinde yazar rolünde olmalarının gerekliliğini belirtmiştir. Demokratik seçim kurumunda editoryal kontrol, halkın ortak çıkarının devlete etki etmesini sağlama amacı ile tasarlanmış, kolektif olmayan bir kontrol biçimidir.

Pettit, cumhuriyetçi yönetim sisteminin tahakkümsüzlük olarak özgürlüğü sağlamak adına belirttiği düzenlemelerin yanında önemle vurguladığı bir diğer nokta özgürlüğü ilerletebilmek için alınan kamusal kararlara karşı kişinin itiraz edilebilme hakkının bulunmasıdır. Pettit için keyfilikten kurtulmanın yolu alınan kararlara rıza gösterilmesinden çok itiraz edilebilir olmasıdır (Pettit, 1997b, s.185). Kamusal kararların itiraz edilebilir olması demokratik bir nitelik taşımasını gerektirir. Bu nedenle Pettit, itiraz edilebilir bir demokrasi modelini savunur (Keskin, 1998, s.325). Onun demokrasisinde önemli olan şey devletin insanların yapmasını söyledikleri şeyi yerine getirmesi değil insanların devletin yaptıklarına itiraz edebilmesidir. Bu modelin

bireylerin siyasal alana aktif katılımını önelemesiyle modern cumhuriyetçi geleneğe karşılık geldiğini söyleyebiliriz (Vatter, 2005, s.132)

Gelişmiş demokrasilerde halkın kamusal işlere katılımının gerekli olmadığını belirten Pettit, bunun yerine halkın egemenliğinin anayasal denetim ve genel bir tabirle hukukun imparatorluğu ile garanti edildiğini belirtir. Pettit'in ifadesiyle kamu işlerine veya siyasi otoriteye katılım modern dönemde her zaman mümkün olmamaktadır (Fraser, 1997, s.601).

Pettit'nin savunmuş olduğu demokrasi modelinde kontrolün, halkın elinde olması, devletin vermiş olduğu kararlara ne denli itiraz edilebileceği ile orantılıdır. Peki, kamusal kararlara itiraz edebilmek için gerekli koşullar ne olmalıdır? Bu konuda üç koşul gereklidir. İlk olarak itiraz edebilmek için gerekli ortamın oluşturulmasıdır. İtiraz temelli demokrasi istişare edilebilecek bir yapıya sahip olmalıdır (Yüce, 2020, s.29-30). Bunun için Pettit, iki farklı karar alma biçimi tanımlamıştır; pazarlık temelli ve müzakere temelli.

Pazarlık temelli karar alma biçiminde, insanlar daha önceden belirledikleri çıkarları doğrultusunda hareket ederek kamusal kararların oluşumunda gerekli kişiler ile fikir birliği içerisine girer. Müzakere temelli bir anlayışta ise pazarlıktan farklı olarak kişisel çikardan ziyade ortak değerlendirmelerin söz konusu olduğu ve hangi kararların en iyi sonuç vereceği üzerinde anlaşmaya varılır. Pettit'nin itiraz edilebilirlik çerçevesinde benimsemiş olduğu koşul müzakere temellidir. Bunu sebebi ise müzakere temelli karar alma biçiminin geniş kapsamlı ve pazarlık temelli koşula nazaran daha katılımcı bir biçime sahip olmasıdır (Pettit, 1998, s.247; Pettit, 1999, s.163-172).

İtiraz temelli demokrasi anlayışının oluşması için gereken ikinci koşul, insanların itiraz edebilmelerine imkân sağlayacak bir aracın mevcut olmasıdır. Pettit bu aracı bir kürsü veya bir kanal olarak nitelendirmektedir. Pettit'nin geliştirmiş olduğu itiraz temelli demokrasi anlayışı hem iştişari hem de kapsayıcı bir nitelik taşımaktadır. İstişari niteliği sayesinde kamusal karara karşı insanların tahakküm altında bulunmadan itiraz edebileceği zemin sağlanırken kapsayıcı niteliği ile toplumun her kesiminden insanın kamusal kararlara meydan okuyabileceği yollara erişim imkânı tanır (Tunçel, 2010, s.30). Pettit, bu demokrasi anlayışı içerisinde yapılacak olan itirazların, gerekli organlar tarafından dinlenilmesi için belirli bir ortamın oluşturulması gerektiğini belirterek bu amaca ulaşımı sağlayacak yöntemleri tanımlar (Pettit, 1998, s.256-262).

Pettit, itiraz edilebilir bir demokrasi modelinde gerekli gördüğü itiraz zemini ve itirazın meydana geleceği bir kürsüden sonra belirtmiş olduğu üçüncü koşul, itirazların dinleneceği ve dikkate alınacağı bir forumun oluşturulmasıdır. Daha önce belirtmiş olduğumuz üzere siyasi yapının gerek istişari gerekse kapsayıcı olma özelliğine ek olarak itirazlara karşı duyarlı olması gerekmektedir. İtiraz edilebilirlik temelindeki demokrasi anlayışı, toplumun her kesiminin sesini duyurmasına olanak sağlar. Fakat Pettit, hükümet veya parlamento tarafından alınan bir kararın, kişi üzerinde tahakküm veya keyfi bir güç yaratmadığı müddetçe itiraz edilse dahi tatmin edici bir karşılık alamayacağını belirtir (Pettit, 1998, s.259).

İtiraz temelli yaklaşımın derin köklerinin olduğunu öne süren Pettit, Locke'un hükümetin görevini belirtilen şekilde yerine getirmediği takdirde, halkın siyasi güce direnme hakkına sahip olması görüşünü itiraz edilebilirlik ile ilişkilendirir. Ancak burada belirtmeliyiz ki Locke'un görüşündeki direnme hakkı, hükümetin yasada tanımlanan yetkilerini aştıkları takdirde halk tarafından uygulanmayı gerektirir. Pettit'in ileri sürdüğü itiraz edilebilirlik kavramında ise herhangi bir yasa çiğneme durumu söz konusu olmadan kişiye tahakküm oluşturabilecek kararların alınmasında karşımıza çıkmaktadır.

Görüldüğü üzere çağdaş cumhuriyetçi olan Pettit, demokrasiyi kalıplaşmış 'rıza dayalı' anlamdan farklı olarak 'itiraz edilebilirlik' kavramı üzerine oturtur. Bu sebeple cumhuriyetçi demokrasi, sadece seçme ve seçilme üzerine temellendirilemez aynı zamanda yönetim için seçilen kişilerin gerçekleştirdikleri eylemlerin halk tarafından denetlenmesi, kontrol edilmesini içerir. Böylelikle cumhuriyetçi demokrasi, yöneticinin gücünü sınırlama konusunda yalnızca yasalara tabi olmaz.

Rasyonel bir şekilde karar verebilmek adına demokrasinin müzakereci olmasını savunan Pettit, insanların her ne kadar rasyonel ve kamu ruhuna sahip olduğunu ileri sürse de politika meselelerinde toplu olarak irrasyonel şekilde karar verebilme olasılığının olduğunu belirtir. Pettit'in görüşünde böyle bir mantıksızlıktan kurtulmanın yolu 'temsili hükümet' anlayışında yatmaktadır. Temsili hükümeti, müzakereciliğin ilk şartı olarak kabul eder (Pettit, 2001b, s.731).

İnsanların rasyonel ve dengeli karar verebilmesi adına onu temsil eden kişiler ile müzakere edebileceği bir siyasi yapıyı öngörür. Demokrasinin müzakereci bir karaktere sahip olması gerektiğini belirten Pettit, demokratik sürecin işleyişine dair bazı kısıtlamalar getirir. Bunlar kapsayıcı, yargısal ve diyalojik kısıtlamalardır. Kapsayıcı

kısıtlama, toplumun tüm üyelerinin belirli sorunların çözümü konusunda eşit bir şekilde oy kullanma hakkına sahip olmasıdır. Yargısal kısıtlama, bir konu üzerinde oylama yapılmadan önce üyelerin sorun çözümüne dair geliştirilen çözümler arasında hangisinin seçileceği üzerinde müzakere etmesi gerekliliğini içerir. Böylelikle seçmenlerin doğrudan, düşünmeden oy vermesinin önüne geçilecek, ortak yararı sağlamak adına toplum için neyin en iyi olduğu konusunda müzakere etmeleri sağlanacaktır. Son olarak diyalojik kısıtlama, seçmenler tarafından gerçekleştirilecek müzakerenin bağlam fark etmeksizin açık bir şekilde zorlama olmadan diyalog şeklinde yürütülmesi gerektiğini belirtir (Pettit, 2001b, s.725-726). Pettit'nin müzakereci demokrasi modelinde belirtmiş olduğu üç kısıtlama, ortak karar almada seçmen oylarının ne şekilde bir araya geldiğiyle ilgilenmez. Onun ilgilendiği asıl durum seçmenlerin oy verme maksadının nasıl oluştuğunu saptamaktır.

Daha önce belirtmiş olduğumuz üzere Pettit, demokrasinin müzakereci bir karaktere sahip olması gerektiğini savunur. Fakat böylesi kısıtlamalar gerektiren bu sistemin ısrarla neden iyi olduğu sorusuyla karşılaşabiliriz. Pettit, müzakereci modelin literatürde neden tercih edildiğine dair birçok açıklama yer aldığını ancak bu açıklamalardan hiç birinin öne sürülen dört kısıtlamayı karşılamadığını belirtir. İlk üç kısıtlamanın sosyolojik ve psikolojik boyutuna odaklanan Pettit bu kısıtlamaların, kişilerin kamusal konularda bilgilenmesini, birbirleriyle iletişim halinde olmaları sayesinde farklı bakış açılarına sahip olmasını sağlayacağını söyler (Pettit, 2001b, s.728).

Pettit her ne kadar seçmenlerin kamu ruhuna sahip, rasyonel bir şekilde karar alabileceklerini kabul etmiş olsa da zamanla irrasyonel politik kararlar alabilme ihtimalinin de mevcut olduğunu belirtir. Bu sebeple müzakereci demokrasi modelinde bir kısıtlama daha ekler; grup-rasyonalite kısıtlaması. Grup-rasyonalite kısıtlaması; seçmenlerin vermiş olduğu oylar, tutarsız ve rasyonel olmayan politikaların ortaya çıkmasına neden olursa bu durumu düzeltmek adına belirli adımların atılmasını gerektirir. Ancak Pettit, böyle bir düzeltmenin mevcut olmadığı durumlarda grupların politika konularında karar almaması gerektiğini ileri sürer. Grup kararlarının politik alanı kapsamaması, bu kararların kim tarafından verileceği sorusunu akıllara getirmektedir. Pettit'in insanların zamanla irrasyonel bir biçimde karar verebilme ihtimalini ileri sürmesiyle halkın, devlet üzerindeki kontrolünü sorunlu bulur. Bu duruma çare olarak seçmenleri temsil edecek, diğer temsilciler ile birlikte müzakere

yoluyla rasyonel karar alınmasını sağlayacak ‘temsili hükümet’ sistemini ön görür (Axtmann, 2019, s.26).

Paradoksal bir şekilde müzakereci demokrasinin kamusal hayatta geçerli olmasının koşulu devletin depolitize edilmiş olmasıdır. Bu paradoksal görüşün nedeni temsili demokrasi neticesinde parlamentoda yer alacak temsilcilerin partizanca tutum ve davranışlarının söz konusu olabilmesidir. Pettit’e göre temsili demokrasi, seçmenin irrasyonel karar alma ihtimalini ortadan kaldırırken seçilmiş temsilcilerin yeniden seçimi kazanma uğruna partilerine bağımlı bir şekilde hareket edebileceği gerçeğini ortaya çıkarır. Bu sebeple Pettit görüşünde seçilmiş temsilcilerin yetkileri, farklı birçok alanda atanmış kurullara ve görevlilere bırakılmalıdır. Aslında böylesi bir görüş Pettit’in perspektifinden bakılmadığında demokrasiye aykırı görülür. Ancak Pettit, demokrasiyi halkın kolektif iradesini güçlendirmek için bir araç olarak görmez yurttaşların ortak çıkarını sağlamak için devlet politikasının gerçekleştirileceği bir kurum olarak görür. Kısacası müzakerenin kamusal alanda etkisini sürdürebilmesi için kamusal kararların farklı biçimlerde depolitize edilmesi gerekir (Urbinati, 2010, s.67: Pettit, 2004, s.59).

Pettit’in görüşünde müzakereci demokrasinin ilk gereği olarak görülen ‘temsili hükümet’ aynı zamanda depolitizasyonun da ilk gereği olarak kabul edilmektedir. Depolitize karar verme süreci, bazı kararların devlet tarafından belirli süre için yasal olarak atanmış kurumlara ve memurlara bırakılmasıdır. Atanan kurumların politikadan arındırılması gerekir. Buradaki amaç seçilmiş siyasetçilerin çıkarına ters düşebilecek durumlarda nihai kararların *nemo iudex in sua causa*⁷ ilkesine bağlı kalınarak verilmesidir (Pettit, 2000, s.129). Demokrasinin aşırılıklarına karşı bir uyarı şeklinde ele alındığı ölçüde Neo-Roma cumhuriyetçiliği ile kesişecektir (Axtmann, 2019, s.25). Pettit demokrasiyi halkın devlet üzerindeki kontrolünün eşit bir şekilde paylaştırılan bir sistem olarak görür.

Pettit, cumhuriyetçi gelenek için tasarlamış olduğu bu demokrasi modelinin uygulanabilmesi için cumhuriyetin sivilleştirilmesi gerektiğini ileri sürer. Yasaların, sivil normlarla ilişki içerisinde olması başka bir ifadeyle sivil normlar tarafından cumhuriyetçi yasaların kabul görmesi, bireylerin tahakkümsüz bir şekilde yaşamalarını destekleyecektir (Keskin, 1998, s.325). Pettit için bir davranışın sivil norm olarak kabul

---

⁷ Hiç kimse kendi davasında hâkim değildir.

görmesi “hemen hemen her ilgili tarafın uyduğu, hemen hemen tarafların hepsinin uygunluğunu onayladığı ve sapmayı onaylamadığı ve uyma onay kadar onaylamamanın da bu davranışın öne çıkmasına ve güven altına alınmasına yardım ettiği anlamına gelir” (Pettit, 1998, s.359). Böylelikle cumhuriyetin sivilleşmesi, yasaların belirttiğimiz sivil normlar tarafından kabul görmüş olması ve desteklenmesidir.

Pettit için cumhuriyetin sivilleşmesini sağlamak adına devletin yapması gereken şeylerden biri, yasaların meşru bir temele sahip olduğunu sivil hayata kabul ettirmektir. Öyle ki insanlar yasaları meşru olarak gördüklerinde yasaya uyma nedenleri yaptırım korkusu değil yasaya duyulan saygıdan kaynaklanmaktadır. Bu söz konusu meşruiyeti sağlamanın yolu ise etkili ve itiraz edilebilir bir demokrasi modeli ile sağlanacaktır.

Sivillığın sağlanması için Pettit'nin üzerinde durduğu bir diğer nokta içselleştirme ve özdeşleşmedir. İçselleştirme kavramı bireyin öz çıkarını gözetmeksizin benliğinden uzakta sivil normlara olan bağlılığını ifade ederken özdeşleşme, bir kişinin kimlik edinme süreci olarak tanımlanabilir. Özdeşleşme, cumhuriyetçi düşünce içerisinde devlet ile toplumun arasında gönül bağının kurulmasına kaynaklık eder. Böylesi bir özdeşleşme Pettit için yurtseverlik kavramını anımsatmaktadır. Fakat buradaki yurtseverlik, milliyetçi bir temelden ziyade cumhuriyetçi sivillik ile birlikte ele alınarak, kişiye sağlamış olduğu özgürlük vb. değerler neticesinde ‘benim ülkem’ anlayışını yansıtır (Pettit, 1998, s.335).

3.6. CUMHURİYETİN DENETLENMESİ

Bu bölüme kadar incelediğim Pettit düşüncesi, ideal bir cumhuriyette hukuksal düzenlemelere duyulan ihtiyaç ve tahakkümü engelleyecek araçların niteliği ile ilgilidir. Cumhuriyetçi araçların hükümet tarafından manipüle edilmesini önlemek amacıyla sistemin yerine getirmesi gereken hukukun üstünlüğü, kuvvetler ayrılığı ve çoğunluk karşılığı olarak üç koşul belirten Pettit, kuvvetler ayrılığı ile yasama, yürütme ve yargı organlarının keyfi olarak karar alma riskine karşı insanların rızasına dayalı olmayan ancak itiraz edilebilir bir demokrasi anlayışını benimsemeleri gerektiğini ileri sürmüştür.

Pettit'nin tüm amacı cumhuriyet yönetimini istikrarlı bir hale getirmektir. Bu nedenle ileri sürmüş olduğu bütün argümanlar bu istikrarı sağlama yolunda karşılaşılabilecek engelleri aşmak için geliştirilmiştir. Pettit, yönetimin istikrarını tehlikeye düşürecek bir diğer durumu iktidardaki kişilerin yozlaşma eğiliminde bulur. Bu bölümde üzerinde

duracağım nokta cumhuriyet yönetimindeki kişilerin yozlaşabilirliğine karşı Pettit'nin geliştirdiği tezlerdir.

Cumhuriyetçi düşünce geleneği insan doğası hakkında her ne kadar iyimser bir tutum içerisinde olsa da insanların belli bir gücü elinde bulundurdukları takdirde yozlaşabileceğine inanır. Böylelikle çağdaş cumhuriyetçi bir düşünür olan Pettit için iktidardakilerin yozlaşması kaçınılmaz bir durumdur. Pettit'e göre iktidardaki kişilerin yozlaşma eğilimini engellemek, kontrol altına almak için iki araç bulunmaktadır (Brennan and Pettit, 1993, s.193). Bu araçlardan ilki ve en önemlisi yaptırımlardır. Yaptırımlar, Pettit düşüncesinde olumlu ve olumsuz olmak üzere iki farklı şekilde karşımıza çıkar. Tahmin edilebileceği gibi olumlu olarak adlandırılan yaptırımlar, failin yapmış olduğu doğru tercihler neticesinde ödüllendirilmesidir. Olumsuz yaptırımlar ise kişinin yapmış olduğu uygunsuz olarak görülen tercihlerin cezalandırılmasıdır (Pettit, 1996b, s.57).

Pettit'nin kurumsal düzenlemeler içerisinde geliştirmiş olduğu ikinci araç ise ayıklamalardır. Yaptırımlar kişilerin dürtülerine yönelik bir etki sağlayarak tercihlerini yönlendirmeye çalışırken ayıklamalar, kişilerin seçeneğini çoğaltarak fırsatları etkilemeye çalışır başka bir ifadeyle kişilere daha önce sahip olmadıkları fırsatları sağlar. Bu sayede kişiye tanıdığı farklı seçenekler ile belirli konu üzerinde daha çok yetkinleşme imkânı tanır (Pettit, 1998, s.279). Elbette ki bu iki aracın keyfiyet içermemesi Pettit'nin başından beri önemle durduğu tahakkümsüzlüğü sağlamak için gerekli koşuldur.

Pettit için asıl mesele bu iki aracın, özgürlüğü ilerletme yolunda ne şekilde kullanılacağıdır. Bu duruma kaynaklık edebilecek sapma ve uyma merkezli olarak adlandırılan iki düzenleme mevcuttur. Sapma merkezli strateji, yukarıda belirtmiş olduğum iki aracın mevcut olmadığı durumlarda kişilerin kontrolden çıkması başka ifadeyle sapma göstermesiyle ilişkilidir. Sapma merkezli strateji, kişilerin bencil ve öz çıkarı doğrultusunda hareket etmesine yönelik kurumsal müdahaleyi içermektedir. Pettit'e göre kişilerin sapkınlık içerecek yani kurumsal düzeni bozacak eylemde buldukları takdirde onları yaptıkları bu eyleme pişman edecek bir yaptırım gereklidir. Her bireyin kendine ait öz çıkarının olması sebebiyle herkes için ayrı ayrı yaptırımların uygulanması mümkün olmayacaktır. Bu nedenle Pettit'nin düşüncesinde bu farklılıkların önüne geçebilmek, tek tip bir yaptırım biçimi belirleyebilmek için bireyin

öz çıkarı hakkında en ince detayına kadar analiz gerçekleştirilip genel kabul edilebilecek bir model çıkarmak gerekir (Pettit, 1996b, s.78-80).

Tahakkümsüzlük olarak özgürlük amacına hizmet edecek olan diğer bir düzenleme uyum merkezli stratejidir. Sapma merkezli stratejiden farklı olarak uyum merkezli stratejinin ilgilendiği kişiler ortak yararı gözeten bireylerdir. Pettit, bu stratejik düzenlemeyi uygulama aşamasında yaptırımda bulunmadan önce ayıklama yönteminin kullanılması gerektiğini belirtir. Bunun sebebini ise bireyi yaptırıma tabi tutmadan, kurumsal düzen içerisinde uygun şekilde hareket edebileceğine olan inançtır.

Pettit ilk başvurulması gereken ayıklama yöntemini her zaman kullanmanın mümkün olmayacağını bu nedenle gerekli durumlarda yaptırıma başvurulabileceğini dile getirir. Ancak bu yaptırım, bireyi düzen içerisinde yabancılaştırmayacak, uymayı destekleyecek şekilde gerçekleştirilmelidir. Eğer yaptırım uymayı destekler nitelikte olmaz ise bireyin sapma eğilimi artacak, kamu yararı yerine öz çıkarını üstün tutacaktır. (Pettit, 1998, s.287-309) .

Cumhuriyetçi bir yönetimin keyfi bir hale dönüşmemesi için anayasal ve demokratik önlemlerin gerekliliğini vurgulayan Pettit, ayıklama ve yaptırımlar olmak üzere cumhuriyetçi ideali sürdürebilmek adına belirli düzenleyici kaynakları geliştirmiştir. Bu düzenleyici kaynaklar, iktidardaki kişileri denetim altına alarak bireyler üzerinde keyfi güç uygulamalarının önüne geçecektir.

SONUÇ

Cumhuriyetçi geleneğin tarihsel derinliğini incelediğimiz çalışmamızda Antik Yunan siyasal yapısında cumhuriyete ilişkin kavramların yansımaları görülmektedir. Kuşkusuz, Antik Yunan döneminde izlerine rastladığımız ve o dönemin siyasal yapısı içerisinde ilişkilendirdiğimiz cumhuriyetçi değerler ilk ortaya konulduğu şekliyle günümüze ulaşmış değildir. Antik Yunan'dan sonra Roma siyasal yapısında kendine yer edinen ve Romalı düşünürler tarafından geliştirilen cumhuriyetçilik geleneğine ait tartışmalara çalışmamız kapsamında açıklık getirilmiştir. Elbette ki, Antik Yunan ve Roma siyasal, toplumsal yapılarının farklılaşması öne çıkardıkları değerler itibarıyla cumhuriyetçiliğin iki ayrı tarzda yorumlanmasına sebep olmuştur. Çalışmamın amacı her ne kadar cumhuriyetçiliğin çağdaş yorumcusu Pettit'nin cumhuriyetçi özgürlük adına geliştirdiği tahakkümsüzlük olarak özgürlük idealini açıklamak olsa da cumhuriyetçiliğin anlaşılabilmesi açısından tarihsel serüveni aktarılmıştır.

18.yüzyılın sonlarına doğru siyasal düşüncede etkili olan liberalizm ideali cumhuriyetçiliğin arka planda kalmasına neden olmuştur. Cumhuriyetçiliğin canlanmasındaki en büyük pay çağdaş düşünürlerin, çağın düşünce biçimine uyum sağlayacak şekilde cumhuriyetçiliği yeniden yorumlamasıdır. Cumhuriyetçi gelenekte ön plana çıkan aktif yurttaşlık ve siyasal katılım gibi öğeler çağdaş dönemde yerini bireyin özgürlüğünün sağlanması adına iktidarın sınırlaması gibi değerlere bırakmıştır. Çağdaş düşünürler tarafından farklı değerler üzerinden yorumlanan cumhuriyetçilik geleneği Neo-Atina cumhuriyetçiliği ve Neo- Roma cumhuriyetçiliği olmak üzere iki farklı sınıflamaya tabi olmuştur. Bu iki farklı yorumlanışın belirgin bir şekilde gözlemlendiği kavram özgürlüktür. Neo- Atina cumhuriyetçiliği özgürlüğü siyasal katılımın temel şartı olarak görürken Neo- Roma cumhuriyetçiliği bireyin özgürlüğünü yasaların egemenliğine bağlar.

Neo- Atina cumhuriyetçiliğinin bilinen temsilcileri olarak siyasal katılım vurgusuyla özgürlüğü yeniden canlandıran önemli düşünür Hannah Arendt ile siyasal etkinliği düşüncelerinde sıklıkla belirten ve Arendt'ın düşüncelerine yakın bir görüş benimseyen Pocock karşımıza çıkmaktadır. Cumhuriyetçiliğin bir diğer çağdaş yorumu Neo-Roma cumhuriyetçiliğidir. Neo- Roma cumhuriyetçiliği bireyin özgürlüğü konusunda kendini tek çözüm yolu olarak gören liberalizmin müdahalesizlik olarak

özgürlük anlayışına tepki olarak gelişmiştir. Cumhuriyetçiliğin Neo- Roma tarzına Pettit, Skinner ve Violi gibi isimlerin tahakkümsüzlük olarak özgürlük ideali üzerine yoğunlaşarak açıklık getirilmeye çalışılmıştır.

Çağdaş siyaset felsefesi içerisinde cumhuriyetçi düşüncede titiz bir şekilde ele alınması gereken en temel konulardan biri bireyin özgürlüğüdür. Genel olarak baktığımızda günümüze değin uzanan bütün siyasal tartışmaların temelinde özgürlük kavramını açıklama iddiası bulunmaktadır. Özgürlük hakkında sonuca bağlanmamış tartışmalar hali hazırda devam etse de tarih boyunca bireyler için ‘olmazsa olmaz’ bir değerdir. Özgürlüğe ait çeşitli tanımlamaların varlığına dikkat çeken 18.yüzyıl düşünürü Montesquieu, hiçbir kavram tanımlamasının özgürlük kadar değişik anlam içermediğini ve düşüncelere farklı biçimde yansımadığını belirtmiştir (Kapani, 1993, s.3). Özgürlük kavramı farklı düşünce geleneklerinde belli bir temel üzerine oturtulmuş ve sınırlandırılmıştır. Başka bir ifadeyle her düşünce geleneği kendi savunduğu fikri destekleyecek şekilde özgürlük kavramını yorumlamıştır.

Özgürlüğü tanımlama çabası içerisinde olan gerek bireyi ön plana alarak topluluk ile ilişkisini göz ardı eden liberal anlayış gerekse toplumu değerli kılarak bireyin siyasal kimliğini soyutlayan cemaatçilik anlayışı, özgürlüğü tek boyutu ile inceleyerek dar bir çerçevede yorumlar. Bir yandan liberalizmin bireyciliği diğer taraftan cemaatçiliğin toplumu önceleyen görüşleri sentezlenerek özgürlüğü, birey-toplum veya birey-devlet ilişkisi içerisinde açıklamaya yönelik anlayış cumhuriyetçi söylemde yer alır. Bu noktada çağdaş cumhuriyetçi düşünürler arasında, birey-toplum ikiliğini temel alarak özgürlüğü yorumlayan Pettit’in görüşlerinin cumhuriyetçi söylem için ne kadar önemli olduğu çalışmanın ulaşılmış olduğu sonuçlardan biridir.

Çağdaş siyasetin sorunlarına çözüm olmaya yönelik çalışmalar gerçekleştiren Pettit, bireyin özgürlüğünü sağlamada kendini tek yol olarak gören liberalizmin karşısına cumhuriyetçiliğe özgü geliştirdiği özgürlük anlayışını koyar. Pettit’e göre liberaller için özgürlüğün önündeki temel engel fiili müdahalenin varlığıdır. Müdahalesizlik olarak özgürlük anlayışını benimseyen liberaller, bir kişiye doğrudan müdahalenin olmamasını özgürlüğün sağlanması için yeterli görür. Pettit, böyle bir anlayışın özgürlüğü sağlamada yetersiz kalacağını belirterek, müdahalesizliğin karşısına tahakküm kavramını yerleştirir.

Pettit, Roma siyasal düşüncesindeki köle ve yurttaş ikiliğinden yararlanarak özgürlüğü köle, efendi çerçevesinde ele alır. Bir köle nasıl ki bir efendinin iradesi

altında yaşamını sürdürüyorsa aynı şekilde bir kişinin bir başkasının hâkimiyeti altında bulunması da tahakkümün varlığının ispatı olarak görülmektedir. Çağdaş cumhuriyetçi düşünürler arasında tahakküm ilişkisini öne süren ve politik bir ideal olarak geliştiren Pettit için tahakkümü meydana getirecek birçok koşul bulunmaktadır. Bu koşullar; kişinin müdahale edebilecek yetkiye sahip olması, bu yetkiyi keyfi temelde kullanması ve bir başkasının tercih durumunda bu keyfi müdahaleyi gerçekleştiriyor olmasıdır.

Tahakküm kavramından yola çıkan Pettit, Arendt'ın görüşünde yer alan özel alanın totalitarizmi arttırmasına yönelik eleştirisini kabul ederek özel alandaki ilişkilerin kişiyi tahakküm altına alabileceğini belirtir. Böylesi tahakküm durumunu önleyebilmek için gerekli yasal/siyasal prensiplerin kurumsallaşması gerekir. Bu noktada Pettit'nin cumhuriyetçi anlayışında özgürlüğün toplumsal yönüne sahip olduğu söylenilebilir.

Cumhuriyetçi özgürlüğün referansı Roma hukukunda görülmektedir. Belirtmiş olduğumuz üzere Roma'da özgürlük anlayışı yurttaş (liber) ve köle (servus) ikiliği üzerinden ele alınmaktadır. Bu ilişki doğrultusunda özgür bir köle tanımlaması yapmak ne kadar doğru olacaktır? Kölenin özgür sayılabilmesi için eylemlerine müdahalede bulunulmaması yeterli midir? Çağdaş cumhuriyetçi Pettit için bu sorunun cevabı elbette ki olumsuzdur. Çünkü özgürlük ve köle kavramlarının bir arada kullanılmasının hiçbir geçerli kılınacak tarafı mevcut değildir. Köleleri, özgür insanlardan ayıran temel nokta bir efendiye bağlı olmalarıdır. Özgür olarak nitelendirilen insanlar hukuka tabi iken köleler fiili olarak bir efendinin hâkimiyetindedir. Cumhuriyetçi anlayışta özgürlük, bireyin herhangi bir bağıllık durumunda bulunmamasını esas alır. Pettit'nin politik idealinin temelini oluşturan bu bağıllık, tahakküm kavramı içerisinde incelenmiştir.

Özgürlük tartışmalarında özellikle liberal gelenekte öne çıkan fiili müdahalenin varlığı bağımlılık veya tabi olma ifadelerinin göz ardı edilmesine neden olmuştur. Bir kişinin bir başkasına tabi olduğu durumlarda fiilen müdahale gerçekleşmese dahi her an bir müdahale ile karşılaşma tehlikesinin bulunması, böylesi belirsiz bir durumun varlığı cumhuriyetçi özgürlük anlayışında özgür olmamak anlamına gelmektedir. Çünkü bir başkasına bağımlı şekilde yaşamak kişinin tercih ve eylemlerini gerçekleştirirken tabi olduğu keyfi iradenin çıkarını sağlamaya dönük yaşama mecburiyeti gerektirir.

Cumhuriyetçiler için özgürlük, bir kişinin bir başkası üzerinde tahakküm kurmasını önleyecek yasalar ile meydana gelir. Cumhuriyetçi düşünce için yasalar insan özgürlüğünü kısıtlamak yerine güvence altına alan, koruyan düzenlemelerdir. Yasayı bireyin özgürlüğünün önündeki engel olarak gören söylemlere karşı Pettit,

tahakkümsüzlük olarak özgürlüğe ulaşmak için yasaların gerekliliğine değinir. Yasalar keyfiyete dönüşmediği, halkın iradesine uygun ve çıkarlarını gözettiği sürece birey üzerinde hâkimiyet oluşturmayacaktır. Daha önce değindiğimiz üzere Pettit için devletin halk yararına gerçekleştirmiş olduğu düzenlemeler hiçbir şekilde tahakküm yaratmamaktadır.

Pettit yalnızca özgürlük adına ideal geliştirmekle yetinmeyerek bu idealin sürdürülebilmesi için gerekli görülen bir takım toplumsal düzenlemeden bahseder. Bu düzenlemelerden birincisi, müdahalede bulunan kişi ve müdahaleye maruz kalan kişi arasında kaynakların eşitlenmesini içeren denk güçler stratejisi; ikinci düzenleme ise keyfi müdahaleyi ortadan kaldırma amacıyla olan anayasal stratejidir. Pettit, tahakkümsüzlüğün sağlanabilmesi açısından her ne kadar iki farklı strateji geliştirmiş olsa da uygulanabilirlik düzeyi yüksek olan anayasal önlemler stratejisidir. Bu strateji kişiler üzerinde tahakküm kurabilecek güce sahip olanlara karşı anayasal çerçeve etrafında caydırıcı önlemler geliştirir. Anayasal önlemler yalnızca bireyi sınırlandırmak adına değil aynı zamanda devletin tüm kurumlarını kapsayarak belirli kurallar çerçevesinde tahakkümü ortadan kaldırmayı amaçlar.

Cumhuriyetçi yönetim biçimini tahakkümsüzlük olarak özgürlük anlayışı etrafında ele alan Pettit, bireye uygulanacak kısıtlamaların özgürlüğü sınırlandıracağı düşüncesini doğru bulmaz. Adaletli, keyfiyet içermeyen bir hukuk sisteminin yaratacağı kısıtlamalar bireyi özgürlüğünden mahrum etmeyecektir. Özgürlükten mahrum olma durumu, kişinin başkasının keyfi iradesine tabi olmaktır.

Cumhuriyetçi gelenekte sıklıkla hukuk devletinin zorunluluğuna vurgu yapıldığını belirten Pettit, cumhuriyetçi amaçlara bağlı kalınarak oluşturulacak devlet modelinde asıl önemli sorunun devletin toplumsal düzeni sağlayabilmek adına oluşturduğu baskı aygıtlarının keyfiyetten uzak bir yönetim anlayışını benimsemesi gerektiğidir. Bu gerekliliğin yerine getirilmesi bir başka ifadeyle cumhuriyetçi devletin tahakkümcü bir yapıya dönüşmesini önlemek amacıyla referans alınacak üç aracın olduğunu belirtir. Başvurulması gereken bu üç araç; hukukun üstünlüğü, kuvvetler ayrılığı ve çoğunluk karşıtlığıdır. Çalışma içerisinde detaylı bir şekilde incelemiş olduğumuz bu araçların genel itibarıyla demokratik hukuk devletini anımsattığını söyleyebiliriz (Akkaş, 2013, s.365-386).

Cumhuriyetçiliği çağdaş dönemde yeniden canlandırmaya yönelik girişimlerde bulunarak cumhuriyetçi özgürlük adına geliştirmiş olduğu tezlere karşılık Pettit'e bir

takım eleştiriler yöneltmiştir. Pettit birey özgürlüğü konusunda liberalizmin eksik yönlerini eleştirmesine karşılık Charles Larmore, liberallere yönelik bu eleştirisini yetersiz bulur. Ona göre Pettit'in cumhuriyetçi özgürlük için geliştirdiği tahakkümsüzlük olarak özgürlük anlayışı yeni alternatif sunmamaktadır. Pettit kendi görüşlerini her ne kadar liberalizmden ayrı bir yere konumlandırmış olsa da Larmore, bu görüşlerin liberalizmin ilkelerine bağlı kalınarak oluşturulduğunu belirtir. Bir taraftan Larmore, tahakküm kavramsallaştırmasıyla özgürlüğün sağlayıcısı olarak görülen yasa düşüncesini Rousseau'nun görüşlerinin tekrarı olarak görürken diğer bir taraftan Jeremy Waldron Pettit'nin tahakkümsüzlük olarak özgürlüğünün negatif özgürlükten yana bir tutum sergileyerek pozitif özgürlüğü göz önünde bulundurmadığı için hataya düştüğünü belirtir.

Çağdaş cumhuriyetçi düşünür Pettit'nin cumhuriyetçi özgürlük adına geliştirmiş olduğu tahakkümsüzlük ideali yurttaşın dâhil olduğu siyasal sistem içerisinde, hür iradesi ile sahip olduğu fikirleri hiç kimseye bağımlı olmaksızın güven içerisinde dile getirme fırsatı sunar. Eğer ki bir yurttaş birilerinin tahakkümü altında bulunur ise cumhuriyetçi düşünce geleneğinde öne çıkan siyasal katılımı tarafsız bir şekilde gerçekleştirmesi mümkün olmayacaktır. Belirtmiş olduğumuz; hür irade, düşüncelerini tarafsız bir şekilde dile getirme, eleştirel tutum bir yurttaşın kimliğini oluşturan parçalardır. Bu nedenle Pettit'nin vurgulamış olduğu tahakkümsüzlük, cumhuriyetçi bir düzen içerisinde yurttaşın özgürlüğünü teminat altına alır.

Çalışma içerisinde ele aldığımız tüm bu eleştirilere karşın çağdaş dönem cumhuriyetçi düşünür Pettit'nin önemi tahakkümsüzlük ve müdahalesizlik olarak özgürlük anlayışları arasındaki farkları açığa çıkarmasıyla ve tahakkümsüzlüğü 'ortak bilgi' haline getirerek bireyler tarafından benimsenmesinde yatar. Pettit'nin birey özgürlüğü, yasa, hukuk düzeni gibi güncel sorunlar ile tasarlamış olduğu tahakkümsüzlük ideali, liberaller ve cemaatçiler tarafından benimsenecek bir model olmasıyla da önem taşımaktadır.

KAYNAKÇA

- Ağaoğulları, M.A. (2009). *Kent Devletinden İmparatorluğa*, İstanbul: İmge Kitabevi.
- Ağaoğulları, M.A. (2010). *Ulus-Devlet ya da Halk Egemenliği*, Ankara: İmge Kitabevi.
- Ağırman, F. (2018). Hobbes ve Rousseau'nun Devlet Kuramlarında Doğa Durumu, *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (32), 115-120.
- Akkoç, A. (2014). Yunan Demokrasisinin Kavramsal Yönü Ve Toplumsal Arka Planı, *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 16 (1), 31-42.
- Arendt, H. (1994). *İnsanlık Durumu*, çev: B.S. Şener, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Arendt, H. (2012). *Geçmişle Gelecek Arasında*, çev: B. S. Şener, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Aristoteles. (1975). *Politika*, çev: M. Tunçay, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Aristoteles. (2005). *Atinalıların Devleti*, çev: F. Akderin, İstanbul: Alfa Yayınları.
- Ataay, C.K. (2016). Hayek ve Friedman'ın Devlet Anlayışı, *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi*, 4 (1), 129-151.
- Audier, S. (2006). *Cumhuriyet Kuramları*, çev: İ. Yerguz, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Aydoğdu, H. (2019). Antik Yunan'da Demokrasi: Yaklaşımlar, Deneyimler ve Darbeler *Internatiol Social Sciences Studies Journal*, 5 (43), 4737-4750.
- Axtmann, R. (2019). Freedom and Political Form: On Philip Pettit's Republican Theory of Democracy, *Critical Horizons*, 20 (1), 20-39.
- Bakır, K. (2007). Jean Jacques Rousseau'nun Natüralist Eğitim Anlayışı, *Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*, (15), 103-122.
- Bal, H. (2014). David Held'in Sınıflandırmasına Göre Demokrasinin Klasik Modelleri, *The Journal of Academic Social Science Studies*, 26, 213-229.
- Baştürk, E. (2011). *Siyaset Felsefesinde Klasik ve Çağdaş Cumhuriyetçilik Eleştirel Bir Karşılaştırma*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Baştürk, E. (2013). Çağdaş Siyaset Felsefesinde İki Tarz-ı Cumhuriyetçilik: Atina ve Roma Anlayışlarının Karşılaştırılması, *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6 (1), 111-130.
- Berlin, I. (2007). İki Özgürlük Kavramı, *Liberal Düşünce*, 12 (45), 59-72.
- Bobbio, N. ve Maurizio V. (2018). Cumhuriyet, Erdem ve Yurtseverlik, *Felsefelogos*, 23 (69), 59-70.
- Brennan, G. and Philip Pettit. (1993). Hands Invisible and Intangible, *Synthese*, 94 (2), 191-225.
- Brugger, B. (1999). *Republican Theory in Political Thought: Virtuous or Virtual*, Basingstoke: Macmillan.
- Carter, I. (2000). A Critique of Freedom as Non-Domination, *The Good Society*, 9 (3), 43-46.

- Carter, I. (2008). *How are Power and Unfreedom Related, Republicanism and Political Theory*, Ed. Cecile Laborde and John Maynor, (pp. 58-83), Malden: Blackwell Publishing.
- Cassirer, E. (1984). *Devlet Efsanesi*, çev: N. Arat, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Cicero. (2014). *Devlet Üzerine*. çev: C. C. Çevik, İstanbul: İthaki Yayınları.
- Costa, M.V. Freedom as Non-Domination, Normativity, and Indeterminacy, *The Journal of Value Inquiry*, (41), 291-307.
- Constant, B. (2006). Antik Çağda Özgürlük, Modern Çağda Özgürlük, *Siyasi Düşünce*, Der. Michael Rosen ve Jonathan Wolff, Çev. Sevda ve Hamit Çalışkan, (ss.173-176), Ankara: Dost Yayınları.
- Çelik, F. (2004). Cicero'nun Muhafazakârlığı Üzerine Bir Deneme, *Muhafazakâr Düşünce*, 1 (2), 207-225.
- Çelik, F. (2005). Bir Aydınlanma Düşüncesi Olarak Laiklik, *Liberal Düşünce*, 10 (37), 95-107.
- Çelik, F. ve Sefa U. (2010). Klasik Liberalizmde "Özgürlük" ve Liberalizmin Yerel Yönetimlere Bakışı, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (24), 122-135.
- Çelik, F. (2013). Modern Dönemde Cumhuriyetçi "Özgürlük" Anlayışı, *Akademik İncelemeler Dergisi*, 8 (1), 125-163.
- Çelik, F. (2016). Roma'da Siyasal Düşünce, *Siyasal Düşünceler Tarihi*, Ed. Hamit Emrah Beriş ve Fatih Duman, (ss. 196-211), Ankara: Orion Kitabevi.
- Çıvgın, İ. ve Remzi Yardımcı. (2007). *Siyasal Düşünceler Tarihi*, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Çoban, F. (2010). Emek'ten Eylem'e: Hannah Arendt, *Günümüzde Yeni Siyasal Yaklaşımlar*, Ed. Hilal Onur İnce, (ss. 92-137), Ankara: Doğu-Batı Yayınları.
- Dagger, R. (1997). *Civic Virtues: Rights, Citizenship, and Republican Liberalism*, New York: Oxford University Press.
- Dagger, R. (2004). Communitarianism and Republicanism, *Handbook of Political Theory*, Ed. Gerald F. Gaus and Chandran Kukathas, (pp. 167-179), Thousand Oaks: Sage Publications.
- Demirci, F. (2009). Platon'da Cumhuriyet-Demokrasi Gerilimi: Geçmişteki Bir İnkilapın Günümüze Uzanan Etkileri, *Journal of Azerbaijani Studies*, 12,(1-2), 113-127.
- Denli, Ö. (2018). John Rawls ve Philip Pettit'in özgürlük anlayışları: Cumhuriyetçiliğin Yalnızlığı, *Felsefelogos*, 23 (69), 175-186.
- Dinçkol, B. (2017). Atina Demokrasısından Roma Cumhuriyetine- Demos'tan Populus Romanus'a, *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırma Dergisi*, 23, 751-765.
- Doğan, A. (2011). Cicero/Çeviri, *Kaygı*, (16), 179-184.
- Doğanay, G. (2018). Siyaset Alanını Arındırma: Hannah Arendt'i Yeniden Düşünmek, *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 20 (2), 211-231.

- Duman, F. (2010). Ulus-Devlet: Rousseaucu Genel İrade Bağlamında Bir Değerlendirme, *Demokrasi Platformu*, 6 (23), 90-116.
- Durgun, Ş. (2010). Cumhuriyetçi ve Liberal Anlayış Çerçevesinde Türkiye’de Vatandaşlık Sorunsalı, *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1, 65-92.
- Duvan, A.Ö. (2019). Devlet Teorisinde Kuvvetler Ayrılığının Doğuşu: Locke ve Montesquieu, *Yıldırım Beyazıt Hukuk Dergisi*, (1), s.35-60.
- Erol, A.F. (2007). Arkaik Dönem Atina’sında Kölelik Sistemi, *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 27 (1), 249-260.
- Ergüç, V. (2016). Cumhuriyetçilik Düşüncesinde Özgün Bir Yaklaşım: Philip Pettit ve Tahakkümsüzlük Olarak Özgürlük, *Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2 (3), 37-63.
- Erdinç, T. (1974). Jean Jacques Rousseau Görüşleri ve Demokratik Sistem Üzerindeki Etkileri, *İstanbul Hukuk Fakültesi Mecmuası*, 40 (1), 289-327.
- Ferejohn, J. (2001). Pettit's Republic, *The Monist* (84), 77-97.
- Fishkin, J.S. (1991). *Democracy and Deliberation: New Directions for Democratic Reform*, New Haven: Yale University Press.
- Fraser, A. (1997). Republicanism: A Theory of Freedom and Government by Philip Pettit, *Journal of Law and Society*, 24 (4), 599-603.
- Gerim, G. (2017). Çağdaş Yurttaşlığı Kavramak: Temel Yaklaşımlar, Yeni Boyutlar ve Yeni Yurttaşlık Çerçevesi, *Journal of Economy Culture and Society*, 56 (2), 155-182.
- Göze, A. (2011). *Siyasal Düşünceler ve Yönetimler*, İstanbul: Beta Yayınları.
- Gözler, K. (1998). Hukuk Açısından Monarşi ve Cumhuriyet Kavramlarının Tanımı Sorunu, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 54 (1), 51-62.
- Gözler, K. (1999). Hukuk Açısından Monarşi ve Cumhuriyet Kavramlarının Tanımı Sorunu, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi*, 54 (1), 52-62.
- Güngör, C. (2011). Marsilius’un Siyaset Kuramı: Defensor Pacis Üzerine, *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 15 (4), 327-378.
- Güngör, C. (2012). Bir Reformasyon Öncüsü: Padovalı Marsilius, *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 16 (4), 183-247.
- Gürkan, Ü. (1988). Montesquieu ve Kanunların Ruhu, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 40 (1), 10-31.
- Habermas, J. (2012). *Öteki Olmak Ötekiyle Yaşamak*, çev: İ.Aka, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Harbour, M.D. (2010). *Freedom as Anti-Domination*, (Doktora Tezi), Vanderbilt University.
- Harbour, M.D. (2011). Non-Domination and Pure Negative Liberty, *Politics, Philosophy & Economics*, 11 (2), 186-205.
- Held, D. (1998). Cumhuriyetçilik Özgürlük, Öz-Yönetim ve Aktif Yurttaş, *Cogito*, (15), 37-67.

- Heywood, A. (2018). *Siyasi İdeolojiler*, çev: L. Köker, Ankara: BB101 Yayınları.
- Hobbes, T. (2007). *Leviathan*, çev: S. Lim, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Honohan, I. (2002). *Civic Republicanism*, London: Routledge.
- Hünler, S.Z. (1998). Cumhuriyetçiler Nerede?, *Birikim*, (115), 129-136.
- Işık, S. (2017). J.J. Rousseau ve Egemenlik Anlayışı Üzerine, *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 8 (2), 79-98.
- İnce, H.O. (2013). Hannah Arendt: Özgürlükçü Bir Cumhuriyetçilik Kuramına Doğru, *Res Publica*, Ed. Armağan Öztürk, (ss. 286-310), Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Karabulut, T. (2014). Yurttaşlığın Krizini Yeniden Düşünmek: Liberal Cumhuriyetçilik ve Anayasal Yurtseverlik Kuramları, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi*, 69 (4), 871-890.
- Karaköse, H. (2007). *Siyasi Düşünce Tarihi*, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Kartal, F. (2013). Philip Pettit'nin Cumhuriyetçi Özgürlük Anlayışı, *Res Publica*, Ed. Armağan Öztürk, (ss. 339-365), Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Kaya, İ. (2013). *Modern-dışlaşan Türkiye*, İstanbul: Gündoğan Yayınları.
- Keskin, F. (1998). Cumhuriyetçilik Bir Özgürlük ve Yönetim Teorisi, *Cogito*, (15), 322-325.
- Keyman, E.F ve Banu Turnaoğlu. (2008-09). Neo-Roma ve Neo- Atina Cumhuriyetçiliği: Cumhuriyetçilik, Demokratikleşme ve Türkiye, *Doğu Batı* (47), 37-64.
- Küçük, E. (2017). Eski Roma'da Cumhuriyet Dönemi Halk Meclisleri ve Yasa Yapım Süreçleri, *Hacettepe Hukuk Fakültesi Dergisi*, 7 (1), 200-214.
- Kocaoğlu, M. ve Uğur A. (2017). Siyasal Liberalizmde Birey İmgesi: Eleştirel Bir Bakış, *Birey ve Toplum*, 7 (13), 59-78.
- Larmore, C. (2001). A Critique of Philip Pettit's Republicanism, *Philosophical Issues*, (11), 229-243.
- Machiavelli, N. (1994). *Prens*, Çev. Nazım Güvenç, İstanbul: Anahtar Kitaplar Yayınevi.
- Machiavelli, N. (2014). *Hükümdar*, çev: N. Adabağ, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Montesquieu. (1998). *Kanunların Ruhu Üzerine-I*, çev: F. Baldaş, İstanbul: Toplumsal Dönüşüm Yayınları.
- Okutan, C. (2006). *Cumhuriyetçi Paradigma, Paradigmatik Cumhuriyet*, İstanbul: Paradigma Yayıncılık.
- Özmkas, U. (2019). Fortuna ve Fortuna, *Journal of Philosophy and Social Sciences*, (27), 1-15.
- Önal, M. ve Sedat Çapkın. (2019). John Locke'da Özgürlük, Doğa Durumu ve Mülkiyet Hakkı Bağlamında, *İnönü Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 8 (1), 203-215.

- Orhan, Ö. (2012). J.J. Rousseau'da Genel İrade Kavramı, *Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*, (14), 1-25.
- Özüaydın, B.C. (2019). Hannah Arendt'in Vita Activa'sı, İnsan, Toplum ve Siyaset, *Felsefi Sorgulamalar*, Ed. Ahmet Umut Hacıfevzioglu, (pp. 87-138), İstanbul: Sosyal Yayınlar.
- Öztürk, A. (2013a). Res Publica İdeali Üzerine Tarihsel ve Kavramsal Bir Soruşturma, *Res Publica*, Ed. Armağan Öztürk, (ss. 7-39), Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Öztürk, A. (2013b) "Karma Anayasacı Antik Cumhuriyet Geleneği Üzerine Eleştirel Bir Değerlendirme", *Res Publica*, (Der.), Armağan Öztürk, Ankara: Doğu Batı Yayınları, ss. 40-91.
- Öztürk, A. (2013c). Neo-Atina Cumhuriyetçiliği Özelinde Liberalizm Komüniteryanizm Tartışması Üzerine Notlar, *Liberal Düşünce*, (71), 93-106.
- Öztürk, A. (2014). *Neo-Roma Cumhuriyetçiliği: Özgürlük, Katılım, Yasa/Yurttaşlık Sorunsalları Üzerine Karşılaştırmalı Bir Analiz*, (Doktora Tezi), Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Öztürk, A. (2020). Egemenliğin Cumhuriyetçi Yapı Sökümü: Machiavelli, Rousseau ve Ulus-Devlet, *Muhafazakar Düşünce*, 16 (58), 86-106.
- Pettit, P. (1995). The Common Mind: An Essay on Psychology, Society and Politics, *Philosophy and Phenomenological Research*, 55 (3), 689-699.
- Pettit, P. (1996a). Freedom as Antipower, *Ethics*, 106 (3), 576-604.
- Pettit, P. (1996b). Institutional Design and Rational Choice, *The Theory Of Institutional Design*, Ed. Robert E. Goodin, (pp. 54-90), Cambridge: Cambridge University Press.
- Pettit, P. (1997a). Freedom with Honor: A Republican Ideal, *Social Research*, 64 (1), 52-76.
- Pettit, P. (1997b). *Republicanism: A Theory of Freedom and Government*, New York: Oxford University Press.
- Pettit, P. (1998). *Cumhuriyetçilik: Bir Özgürlük ve Yönetim Teorisi*, çev: A. Yılmaz, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Pettit, P. (1999). Republican Freedom and Contestatory Democratization, *Democracy's Value*, Ed. Ian Shapiro and Casiano Hacker-Cordon, (pp. 163-190), Cambridge: Cambridge University Press.
- Pettit, P. (2000). Democracy, Electoral and Contestatory, *Nomos*, (42), 105-144.
- Pettit, P. (2001a). *A Theory of Freedom: From the Psychology to the Politics of Agency*, New York: Oxford University Press.
- Pettit, P. (2001b). Deliberative Democracy and the Case for Depoliticising Government, *University of New South Wales Law Journal*, 24 (3), 724-736.
- Pettit, P. (2004). Depoliticizing Democracy, *Ratio Juris*, 17 (1), 52-65.
- Pettit, P. (2014). *Just Freedom: A Moral Compass for a Complex World*, New York: WW Norton & Company.

- Pettit, P. (2008a). Republican Liberty: Three Axioms, Four Theorems, *Republicanism and Political Theory*, Ed. C. Laborde and J. Maynor, (pp. 102-133), Blackwell Publishing.
- Pettit, P. (2008b). *The Basic Liberties, Legal, Political and Moral Philosophy*, Der. Mathew Kramer vd, (pp. 201-224), Oxford: Oxford University Press.
- Pettit, P. (2010). A Republican Law of Peoples, *European Journal of Political Theory*, 9 (1), 70-94.
- Pocock, J.G.A. (2016). *The Machiavellian Moment: Florentine Political Thought and the Atlantic Republican Tradition*, London: Princeton University Press.
- Rawls, J. (2007). *Siyasal Liberalizm*, çev: M.F. Bilgin, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Reyhan, A. S. (2018). Yeni Bir Ekofelsefi Yaklaşım Olarak Murray Bookchin'in Sosyal Ekolojisi, *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 6 (14), 331-341.
- Rousseau, J.J. (2013). *Toplum Sözleşmesi*, çev: V. Günyol, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Rousseau, J. J. (2018). *İnsanlar Arasındaki Eşitsizliğin Kaynağı*, çev: R. Nuri İleri, İstanbul: Say Yayınları.
- Sandel, M. J. (1996). *Democracy's Discontent: America in Search of a Public Philosophy*. Cambridge: Harvard University Press.
- Sancar, M. (2016). *Devlet Akli Kısılcacında Hukuk Devleti*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Sancar, M. (1998). Hukuk Devleti: Cumhuriyetin Temel Niteliklerinden Biri (mi), *Birikim*, (115), 40-47.
- Senemoğlu, O. (2016). Antik Yunan Siyasal Düşünüşünde İnsan Doğası ve Toplum Anlayışı: Platon ve Aristoteles, *İnsan & İnsan*, 3 (10), 42-63.
- SEP, (2016). Positive and Negative Liberty, Erişim Tarihi: 16 Ağustos 2020. <https://plato.stanford.edu/entries/liberty-positive-negative/#TwoAttCreThiWay>
- Skinner, Q. (2002). A Third Concept of Liberty, *London Review of Books*, 24 (7), Erişim Tarihi: 23 Nisan 2020. <https://www.lrb.co.uk/the-paper/v24/n07/quentin-skinner/a-third-concept-of-liberty>
- Skinner, Q. (2018). *Hobbes ve Cumhuriyetçi Özgürlük*, çev: A.E. Zeybekoğlu, Ankara: Dost Kitabevi.
- Şahin, B. (2008). Özgürlük Ekseninde Liberalizm ve Cumhuriyetçiliğin İlişkisi, *Antik Bir Düşünce Geleneği Üzerine Çağdaş Yorumlar*, Ed. Nafiz Tok, (ss. 19-44), Ankara: Orion Kitabevi.
- Şenel, A. (1995). *Siyasal Düşünceler Tarihi*, Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- TDK, (2019). *Türkçe Sözlük*, Erişim Tarihi: 12 Ekim 2019. <https://sozluk.gov.tr/>
- Thukydides. (2019). *Peloponnesos Savaşları*, çev: F. Akderin, İstanbul: Belge Yayınları.
- Tok, N. (2008). Liberalizm ve Cumhuriyetçilik, *Antik Bir Düşünce Geleneği Üzerine Çağdaş Yorumlar*, Ed. Nafiz Tok, (ss. 45-88), Ankara: Orion Kitabevi.

- Tunçel, A. (2010). *Bir Siyaset Felsefesi Cumhuriyetçi Özgürlük*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Tunçel, A. (2013) Quentin Skinner: Yeni Cumhuriyetçilik-Yeni Tarihçilik, *Res Publica*, Ed. Armağan Öztürk, (ss. 311-338), Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Tüzen, M.A (2017). Liberal Öğretinin Komüniteryan Eleştirisi, *Mavi Atlas*, 5 (2), 517-529.
- Urbinati, N. (2010). Unpolitical Democracy, *Political Theory*, 38 (1), 65-92.
- Vatter, M. (2005). Pettit and Modern Republican Political Thought, *Nomos*, (46), 118-163.
- Viroli, M. (1993). Machiavelli and The Republican Idea of Politics, *Machiavelli and Republicanism*, Ed. Gisela Bock, Quentin Skinner and Maurizio Viroli, (pp. 143-172), Cambridge: Cambridge University Press.
- Viroli, M. (1997). *Vatan Aşkı- Yurtseverlik ve Milliyetçilik Üzerine Bir Deneme*, Çev. Abdullah Yılmaz, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Viroli, M. (2002). *Republicanism*. New York: Hill and Wang.
- Yakobson, A. (2006). Popular Power in the Roman Republic, *A Companion To The Roman Republic*, Ed. Nathan Rosenstein and Robert Morstein-Marx, (pp.383-399). Cambridge: Blackwell Publishing.
- Yayla, A. (1992). *Liberalizm*, Ankara: Turhan Kitabevi.
- Yeğin, A. (1997). *Yeni Lugat*, İstanbul: Hizmet Vakfı Yayıncılık.
- Yeke, Y.K. (2007). *Aristoteles'in Demokrasi Anlayışında Kamusal İyi'nin Belirlenmesi*, İstanbul: Ebabil Yayıncılık.
- Yetiş, M. (1999). Antik Atina'da Demokrasinin Gelişimi: Soloncu Pasif Devrimden Peisistratos'un Tiranlığına, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 54 (2), 164-197.
- Yılmaz, Z. (2006). Özel Alan Kamusal Alan Ayrımının Tarihsel Temelleri Antik Yunan, *Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 14, 359-371.
- Yılmaz, Z. (2007). *Hannah Arendt'te Özel Alan- Kamusal Alan Ayrımı ve Modern Çağda Toplumsal Alan*, (Doktora Tezi), Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yılmaz, Z. (2007). Hannah Arendt'in Özgürlük Anlayışı, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9 (1), 227-235.
- Yüce, D. (2020). Kitap İncelemesi: Philip Pettit, Bir Özgürlük ve Yönetim Teorisi: Cumhuriyetçilik, *Anlık* (12), 29-30.
- Yükselbaba, Ü. (2008). Kamusal Alan Modelleri ve Modellerin Bağlıları, *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, 66 (2), 227-271.

